

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія "ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ"
МОВОЗНАВСТВО

№1 2014

ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія “ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ”
МОВОЗНАВСТВО

№1 2014

Дрогобич

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 20653-10473р

*Видається за рекомендацією до друку та поширенням через мережу Інтернет
за рішенням вченої ради*

*Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
протокол № 6 від 24 квітня 2014 року*

УДК 001(051)

ББК 95.43

Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені
Н 34 Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство): Збірник наукових праць. –
№ 1. – Дрогобич, 2014. – 116 с.

Редколегія:

Головний редактор

доктор філологічних наук, професор О. А. Бабелюк

Заступник головного редактора

кандидат філологічних наук, доцент О. П. Кушлик

Відповідальний секретар

З. Л. Філоненко

Члени редколегії:

доктор філософських наук, професор Н. В. Скотна
доктор філологічних наук, професор Р. В. Васько
доктор філологічних наук, професор О. А. Бабелюк
доктор філологічних наук, професор Ш. Р. Басиров
доктор філологічних наук, професор Л. І. Белехова
доктор філологічних наук, професор О. Р. Валігура
доктор філологічних наук, професор В. С. Данилич
доктор філологічних наук, професор М. Ю. Федурко
доктор філологічних наук, професор С. П. Денисова
доктор філологічних наук, професор О. М. Кагановська
доктор філологічних наук, професор І. М. Колегаєва
доктор філологічних наук, професор З. Г. Коцюба
доктор філологічних наук, професор Н. В. Ніконова
доктор філологічних наук, професор А. М. Приходько
доктор філологічних наук, доцент Л. В. Сидельнікова
доктор філологічних наук, професор О. І. Стеріополо
prof. dr. hab. S. Garton
prof. dr. hab. A. Woldan

ЗМІСТ

Андрейчук Н. І. Одиниці дискурсу у різних програмах мовознавчих досліджень	7
Бабелюк О. А. Американська постмодерністська проза малої форми: дифузія жанру чи жанрові різновиди?	13
Басиров Ш. Р. Метафоричні моделі орнітонімів у різноструктурних мовах	20
Бойко Я. В. Дискурсивна номінація естетичної оцінки в ліриці англійського романтизму	25
Бялик В. Д. Семіотична природа лексичного квантора	31
Вороніна Д. О. Засоби актуалізації емоційного концепту JEALOUSY/РЕВНОЩІ у сучасному англійському художньому дискурсі	36
Лавошник В. С. Мода як один з видів невербальної комунікації (на матеріалі французької мови)	41
Мартынюк А. П. Дескрипции эмоций как символы соматических состояний человеческого организма (на примере эмоции страха)	47
Медведєва Н. О. Семантико-прагматичні особливості сегментованих висловлень у сучасному французькому художньому дискурсі	53
Никонова В. Г. Межъязыковая речевая корреляция как проблема художественного перевода (на материале русских переводов Шекспира)	60
Патен І. М. Мовна категоризація фразем з ідеєю руху в польській, англійській, українській та російській лінгвокультурах	72
Петлюченко Н. В. Мовленнєвий вплив харизматичної публічної особи	78

Сліпецька В. Д.

Способи відображення емоцій у пареміях (на матеріалі української, російської та англійської мов)84

Стасів М. В.

Комунікативна інтенція англійських з'ясувальних висловлень88

Шалата О. М.

Історично-морфологічні пролегомени перекладного відтворення перфекту латинської, англійської, німецької та французької мов засобами української мови95

Яскевич О. К.

Особливості використання субколоквіальних одиниць в англійській мові102

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Стеріополо О. І.

Українська спілка германістів вищої школи (УГСВШ) – координатор з академічних інтересів фахівців німецької мови106

РЕЦЕНЗІЇ ТА АНОТАЦІЇ

Бабелюк О. А.

Рецензія на монографію Патен Ірини Михайлівни "Фраземи зі значенням руху: семантико-ідеографічний та лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов)". – Дрогобич: Посвіт, 2013. – 120 с.111

ІНФОРМАЦІЯ

Відомості про авторів113

Вимоги до оформлення рукописів статей.....114

ПРИВІТАННЯ
РЕКТОРА ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА Н. В. СКОТНОЇ

Шановні автори наукового збірника "Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка"!

Шановні читачі!

Шановні члени редколегії!

Прийміть щирі вітання з нагоди видання першого випуску наукового збірника "Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка". З'ява кожного нового часопису є значним досягненням для навчального закладу, бо засвідчує високий рівень компетентності, фаховості, науковості його авторів, їхнє настійне прагнення апробувати положення та результати проведених досліджень, повсякчасну готовність здійснювати ще не реалізовані плани, задуми, проекти, нагальну необхідність втілювати напрацьовані ідеї, стратегії в життя. У час, коли швидкоплинний розвиток інформатизованого суспільства потребує від кожного інноваційних підходів, нестандартних рішень, креативності мислення, важливо йти в ногу із сьогоденням, використовувати новітні методи і прийоми аналізу, розширювати коло своїх зацікавлень, актуалізувати будь-які чинники для пошуку вирішення спірних питань і проблем, для досягнення поставленої мети. Лінгвістична наука в цьому не є винятком. Впевнена, що започаткований у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка збірник наукових праць зможе успішно виконувати ці завдання. Адже вже у першому його випуску актуальні проблеми порівняльно-історичного та зіставного мовознавства, комунікативної та когнітивної лінгвістики, дискурсології, стилістики, лінгвопоетики, теорії перекладу та інтерпретації тексту розв'язують як досвідчені мовознавці з їхніми далекоглядними ідеями і проєкціями на майбутнє, так і молоді науковці з ще не до кінця сформованими, але рішучими кроками на шляху творчого поступу. Представники різних наукових шкіл і напрямів з різних вищих навчальних закладів України (зокрема Київського національного лінгвістичного університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Донецького національного університету, Національного університету «Одеська юридична академія», Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Львівського національного університету імені Івана Франка, Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди, Державного вищого навчального закладу "Національний гірничий університет" (Дніпропетровськ), Рівненського інституту слов'янознавства, Київського славістичного університету) різними мовами (українською, польською, англійською, німецькою), маючи конкретні цілі і завдання, демонструють високий професійний рівень, упевненість у правильності обраних підходів і тактик для розв'язання поставлених завдань, прагнення творити, досліджувати та пізнавати непізнані вершини науки.

Сподіваюсь, що систематичне видання "Наукового вісника Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка" сприятиме ознайомленню з теоретичними здобутками сучасного вітчизняного мовознавства, удосконаленню процесу викладання мовознавчих дисциплін у нашому університеті, а також зародженню і розвитку плідної співпраці між представниками знаних наукових шкіл різних регіонів України та зарубіжжя.

Ще раз вітаю мовознавців, авторів збірника, редакційну колегію з початком корисної справи та бажаю подальших творчих успіхів і наукових звершень у царині лінгвістичної науки.

Н. В. Скотна,
доктор філософських наук, професор,
ректор Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Шановний читачу!

Це видання – перший випуск спеціалізованого збірника «Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», започаткованого науковцями інституту іноземних мов, який має славі традиції більш ніж п'ятдесятирічного досвіду підготовки іноземних філологів. Вихід у світ цього періодичного видання ще раз підтвердив високе реноме нашого інституту не тільки як сучасного, навчального, але й разом з тим і науково-методичного закладу. Упродовж свого існування він нагромадив великий і цінний досвід у справі підготовки вчителів-словесників іноземних мов та перекладачів. І сьогодні він відкритий для впровадження нових ідей, зорієнтований на новітні теоретико-методологічні підходи до аналізу мовознавчих проблем.

У збірнику вміщено статті як іменитих науковців, так і молодих вчених, аспірантів, що роблять перші кроки на науковій стежі. У них висвітлюються і достатньо вивчені, і малодосліджені проблеми мовознавства, однак, незважаючи на те, що представлені у збірнику матеріали мають неоднаковий науковий рівень, вони репрезентують різні мовознавчі аспекти та глибину наукового студювання. Усіх авторів об'єднала єдина мета – внести свій вклад у дослідження актуальних проблем сучасної лінгвістики, зокрема порівняльно-історичного та зіставного мовознавства, комунікативної та когнітивної лінгвістики, дискурсології, стилістики, лінгвопоетики, теорії перекладу та інтерпретації тексту тощо.

Поява цього наукового періодичного видання засвідчить народження ще однієї хорошої традиції нашого інституту. Сподіваюся, що збірник виходитиме регулярно, його матеріали стануть у пригоді широкому загалу українських науковців, сприятимуть народженню нових ідей у сучасній мовознавчій практиці.

В. П. Кемінь,
доктор педагогічних наук, професор,
директор Інституту іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

УДК 81'42

ОДИНИЦІ ДИСКУРСУ У РІЗНИХ ПРОГРАМАХ МОВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Андрейчук Н. І.

Національний університет "Львівська політехніка"

У статті обґрунтовано правомірність та узагальнено основні підходи до виділення одиниць дискурсу у чотирьох програмах досліджень сучасної антропно зорієнтованої лінгвістики: екзистенційній, пізнавальній, ідентифікаційній та комунікативній.

Ключові слова: дискурс, одиниця дискурсу, ієрархія одиниць дискурсу, програма дослідження.

В статье обусловлена правомерность и обобщены основные подходы к выделению единиц дискурса в четырех основных программах исследований современной антропно ориентированной лингвистики: экзистенциальной, познавательной, идентификационной и коммуникативной.

Ключевые слова: дискурс, единица дискурса, иерархия единиц дискурса, программа исследования.

The article presents a summary review of principal approaches to singling out units of discourse in four programmes of the modern anthropologically oriented linguistic research: existential, cognitive, identifying and communicative. The appropriateness of their differentiation in the framework each programme is substantiated.

Key words: discourse, units of discourse, hierarchy of units of discourse, programmes of research.

***В лінгвістиці об'єкт аніяк не зумовлює точку зору;
навпаки, можна сказати, що тут точка зору
створює сам об'єкт (Ф. де Соссюр)***

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Поступ філологічної думки виявляється у процесах, які Джон Локк (1632–1704) називав "роз'єднанням ідей", тобто здатністю судження виявляти навіть незначну різницю між ідеями, щоб не бути введеним в оману подібністю речей [10, с. 205]. Досягнення наукового пізнання виформовуються у концепціях і теоріях, які розкривають системно-структурні характеристики основних одиниць дослідження. Їх виділення та розмежування зумовлене парадигмальними параметрами науки про мову. Всі концепції будови мови як феномену є гіпотетичними конструкціями, що відображають точку зору, сформовану у певній науковій парадигмі. У цій статті спробуємо систематизувати існуючі тлумачення одиниць дискурсу (ОД), оскільки багатогранність цього об'єкта лінгвістичних досліджень привертає увагу до співіснування у ньому одиниць і структур різної природи, яким приписуються різні функції. Поняття ОД залишається дискусійним, а їх виокремлення ("роз'єднання ідей") визначається теоретичними засадами, розробленими в рамках різних дослідницьких програм.

Виклад основного матеріалу дослідження. В антропоцентричній парадигмі сучасного мовознавства виділяються чотири основних програми досліджень, у кожній з яких виформовуються певні підходи до аналізу мовного матеріалу [1, с. 7–17]. Гіпотетично можна стверджувати, що у рамках кожної із програм тлумачаться ОД та встановлюється їхня єрархія.

Перша, **екзистенційна програма** передбачає вивчення сукупності психічних механізмів породження та розуміння мовлення і зберігання мови у свідомості, які забезпечують процес мовленнєвої діяльності людини. Програми дослідження мовної свідомості як "форми опредметнення людської психіки з її раціональними та емоційними реакціями на світ" [9, с. 80] є по суті вивченням форм репрезентації універсального членування світу в людській практиці. Свідомість є центральним об'єктом психологічних та психолінгвістичних студій. Н. Уфимцева та Є. Тарасов стверджують, що онтологічні та гносеологічні проблеми дослідження процесів мовлення вирішуються в рамках окремої (виділення Н. Андрейчук) наукової парадигми – "мовної свідомості". Такими проблемами є, перш за все, взаєморозуміння при породженні і сприйнятті мовлення, а також створення в онтогенезі основи такого взаєморозуміння [25]. Сучасна когнітивна психологія збагатила це поняття уявленням про репрезентативні структури, особливості організації мнемічних процесів, переробки і збереження інформації [20]. Зі свідомістю поєднуються вищі форми психічного функціонування, насамперед, така динамічна форма, як сприймання "діяння" мови. Мовна свідомість "обіймає знання, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної діяльності" [19, с. 13]. Таке широке тлумачення цього поняття пояснює різні підходи до виокремлення одиниць аналізу. В останні роки психолінгвістичні дослідження вербальних асоціацій, що реалізувались Є. Тарасовим [24] Г. Черкасовою [27], О. Бессоновою [4] та ін., привели до розуміння мовної свідомості як мовного тезаурусу носія мови. Було виділено одиниці вияву мовної свідомості у лінгвальних реаліях, до яких належать структура асоціативно-вербального тезаурусу; окремі слова; морфемні елементи слів і утворювані на їхній основі граматичні і логічні категорії; граматичні і текстотвірні форми; функціонування інтенційно-мотиваційного механізму [26]. Оскільки мовна свідомість є *здатністю* перетворювати себе і світ в іменованій об'єкт, тобто здатністю до породження та інтерпретації мовних знаків і кодів, то це лише "мускули думки" (метафора М. Мамардашвілі) [12]. Ця здатність уможливорює роботу тих пізнавальних механізмів, які опосередковують творення, сполучення й використання мовних знаків, і регулюють мовленнєву діяльність. Одиницями аналізу цієї форми можна вважати запропоновані О. Селівановою ментально-психонетичні комплекси, тлумачення яких базується на: 1) юнгівському принципі інтеграції у пізнавальних процесах п'яти психічних функцій свідомості (відчуттів, чуттів, мислення, інтуїції, трансценденції) з колективним позасвідомим; 2) принципі використання знань на основі активації певної ділянки нейронів кори головного мозку; 3) принципі взаємної детермінованості різних функційних вимірів свідомості та їхньої інтегрованості з ресурсами природної мови, які забезпечують переведення інформації різних типів у мовний формат [16, с. 16]. Ядром цих комплексів є пропозиційні структури – "мисленнєві аналоги ситуацій" [16, с. 17], "семантичні конфігурації, які моделюють денотативні ситуації в їхніх основних елементах і відношеннях" [23]. Схеми пропозитивної номінації закладені в природі речення як основної одиниці синтаксичної номінації. При розгортанні дискурсу відбувається зчеплення пропозиційних структур речення в пропозиційну макроструктуру дискурсу. За Т. ван Дейком проміжною семантичною одиницею дискурсу є епізод, який є психологічно релевантною одиницею когнітивної моделі оброблення дискурсу у процесах читання, репрезентації та запам'ятовування [30, с. 178]. Таким чином, ОД у екзистенційній програмі досліджень представлені такою єрархією одиниць аналізу: **пропозиційна структура речення** → **пропозиційна структура епізоду** → **пропозиційна макроструктура дискурсу**.

Друга, **пізнавальна програма** досліджень відображає співвідношення когнітивної, соціологічної та культурологічної спрямованості лінгвістичних студій. Вона зосереджується на вивченні мовної картини світу, яка найчастіше визначається як сукупність знань про світ, що зафіксована в номінативних і комунікативних одиницях і потребує інтерпретації. У межах цієї програми здійснюється "ментальний" аналіз дискурсу (термін М.Олешкова) [14], дослідження його внутрішнього контексту, що становить сферу зацікавлень когнітивної лінгвістики. Когнітивний простір людини, який актуалізується у текстах різної дискурсивної приналежності є ментальною сферою, яка включає весь масив знань про оточуючий світ. При цьому одиниці структурування дискурсу співвідносяться з певними когнітивними структурами чи блоками знання, які забезпечують його розуміння. Основною одиницею ментальності за уявленнями представників когнітивної лінгвістики є концепт як "основна ланка культури в ментальному світі людини" [21, с. 43]. Концепт розглядається не лише як одиниця рівня ментальних репрезентацій, але як явище, що інтегрує взаємодію свідомості, мови, тесту і культури, оскільки концепти реально виявляють себе лише на дискурсивному рівні [14, с. 69].

У дослідженнях, які відносимо до другої програми, постулюється, що спільний пропозиційний фонд комунікантів забезпечує ідентичність концептів як ОД у ментальних сферах комунікантів. Зокрема, реконструювання оцінної складової концепту, яка є спільною для всіх членів певної мовнокультурної спільноти, дозволяє виявити "колективне підсвідоме, яке формується з участю соціодискурсивного фактору, що задається життєвим світом людини разом з комунікативною культурою суспільства" [15, с. 70]. В. Красних, наголошуючи на лінгвокогнітивній природі дискурсу, пропонує вважати ОД ментефакти, які розглядає як одиниці вмісту свідомості. При цьому зазначається, що ментефакти є одиницями лінгвокультури і включають прецедентні феномени та стереотипи-уявлення [8].

До інструментарію сучасної когнітивної лінгвістики входить ще низка понять, які тлумачимо як ОД в рамках програми вивчення дискурсу як когнітивного явища: фрейм, сценарій, скрипт, ситуативна модель, ментальна модель тощо (О. Баранов, Т. ван Дейк, С. Жаботинська, В. Касевич, А. Кібрик, О. Кубрякова, О. Селіванова, Ч. Філмор, Р. Шенк, Ph. Johnson-Laird, R. W. Langacker, M. Minsky та ін.). Ці одиниці є дослідницькими конструктами, які забезпечують опис процесу інтерпретації дискурсу як концептуально оформленого знання через вивчення і аналіз функціонування їхніх мовних номінацій в тексті/дискурсі. Єрархія цих одиниць виявляє кореляції між кодом тексту і структурами знань автора/адресата. В межах концептуальних структур (фреймів, сценаріїв) здійснюються когнітивні операції з певними слотами/вузлами, в основі яких – мотивація текстових моделей. Текстові моделі можна вважати вершиною єрархії ОД у дискурсно орієнтованих когнітивних дослідженнях. Структурна репрезентація таких моделей повинна відповідати вимозі швидкого видобування інформації про соціальну ситуацію та дозволяти їх коригування та трансформацію, отже, бути стратегічно ефективною для розуміння цієї ситуації. Концептуальною основою текстової моделі є концепт-ідея, яка інтегрує концептуальну систему тексту. Когнітивною структурою текстової моделі є сукупність фреймів інтегрованих основним фреймом, який структурує концепт-ідею [7, с. 50]. Фрейми як одиниці дискурсу організуються "навколо" певного концепту і містять основну типізовану і потенційно можливу інформацію, яка асоціюється з концепт-ідеєю.

Таким чином, ОД у пізнавальній програмі досліджень є одиницями когнітивної свідомості, яка "забезпечує оперування мовленням" [22]: **концепт-ідея** → **фрейм** → **текстова модель**.

Третя, **ідентифікаційна програма** пов'язана з розглядом мовної особистості. Цей параметер є визначальним для характеристики людини мовної, оскільки, акумулює здобутки лінгвістичних досліджень у сферах омовнення образів світу, омовнення єрархії знань та омовнення дискурсів. В основі цих досліджень лежить твердження, що основою існування дискурсу є інтеракційні відношення комунікантів за посередництвом тексту.

Фокус дослідницького інтересу переноситься з мови на учасників мовленнєвої взаємодії та реконструювання "світів" комунікантів. Останні вивчаються як сукупність характеристик людини, які обумовлюють створення і сприйняття дискурсів і можуть бути виявлені шляхом аналізу дискурсу у трьох вимірах: а) рівень структурно-мовної складності; б) глибина та точність відображення дійсності; в) цільова спрямованість. Для кожного рівня визначальними є певні одиниці дискурсу, які забезпечують опис інтеракційних відношень комунікантів. Мовне втілення цих відношень розкриває не лише смисл тексту як "третього світу" (М. Бахтін) стосовно вмісту продукованого мовцем і інтерпретованого слухачем, але й дає можливість реконструювати мовну особистість адресанта. Оскільки акт використання тієї чи іншої форми є актом утвердження певного способу бачення досвіду [5], то на структурно-мовному рівні аналізу дискурсу дослідник реконструює модель адресанта з урахуванням специфіки каналу, жанру та соціального статусу комунікантів. При цьому основними одиницями аналізу стають маркери адресанта, які виявляються на різних рівнях аналізу. Наприклад, для встановлення психологічного типу мовця такими рівнями є: конверсаційний (встановлюється міра зворотності – *back-channel behaviour*), топікальний (чіткість вибору та кількість топіків, фокусування на власній особі, кількість семантичних помилок тощо), стильовий (формальний чи неформальний, ухильна лексика тощо), синтаксичний (частотність вживання частин мови, заперечних конструкцій, складні конструкції, кількість слів у реченні тощо), лексичний (багатство лексики, лексика на позначення емоцій), мовленнєвий (гучність, тембр, паузи тощо) [31].

На рівні глибини та точності відображення дійсності мовцем ідентифікаційна програма дослідження дискурсу передбачає звернення до таких понять як "суб'єктна" картина світу, яка властива окремим творцям дискурсу і яка тлумачиться як "поміщена в мову інтерпретація дійсності, яку можна представити у вигляді комплексу суджень про світ" [2, с. 88]. Одницею дискурсу на цьому рівні аналізу вважаємо **точку зору**, яка функціонує як "комплекс директив, що формують вміст і структуру слів і цілих висловлень, які дають можливість ідентифікувати мовленнєві жанри і мовні стилі" [2, с. 89]. Ф. Бацевич вважає, що в аспекті комунікації точка зору визначає стратегії й тактики спілкування, моделі адресанта й адресата, розуміння ситуації загалом, добір, профілювання дискурсів (текстів), мовленнєвих жанрів, мовленнєвих актів, кроків розгортання діалогу, шляхи й засоби аргументації, впливає на регістр, тональність і атмосферу спілкування. В аспекті породження мовлення визначає добір локутивних аспектів мовленнєвих актів та організацію мовних елементів, які їх формують [3, с. 157]. Отже, на рівні цільової спрямованості дискурсу точка зору стає підґрунтям аналізу таких одиниць, як стратегія й тактика побудови текстової події, фокус, перспектива розгортання, загальна модальність, емпатія тощо.

Четверта, **комунікативна програма** пов'язана з розглядом комунікативного простору людської спільноти. Дослідження різних параметрів цього простору становить об'єкт дослідження антропоцентрично орієнтованих студій мовленнєвої комунікації. Як справедливо зазначає О. Селіванова, дослідження комунікативної взаємодії індивідів, зорієнтоване на їхнє діалогічне порозуміння у співвідношенні з параметрами мови, середовища і культури, останніми роками висунулося на провідні позиції в лінгвістиці [17, с. 7]. Комунікативна програма досліджень у рамках антропоцентричної парадигми співвідноситься з "парадигмою спілкування", як однією із чотирьох парадигм розуміння мови в історії філософської думки, виділених С. Ячиним (парадигма імені, парадигма слова, парадигма думки, парадигма спілкування) [29, с. 17], і зосереджує увагу дослідників на вивченні мови як засобу спілкування.

Вершиною ієрархії ОД у комунікативній програмі досліджень є комунікативна подія у тлумаченні Т. ван Дейка [6]. Як мисленнєво-комунікативна взаємодія вона включає низку одиниць аналізу: висловлення, мовленнєвий акт, інтеракційний акт, комунікативний акт.

У дескриптивній і структурній лінгвістиці висловлення тлумачиться як конкретна реалізація речення в ситуації мовлення, а у лінгвопрагматиці й комунікативній лінгвістиці як корелят мовленнєвого акту [18, с. 62]. Мовленнєвий акт як інтенціональна, цілеспрямована, конвенціональна дія мовця входить до складу комунікативного акту, який включає також дію слухача і комунікативну ситуацію [3, с. 131]. І. Шевченко, аналізуючи прагматичні дослідження дискурсу, зазначає, що спроби змодельовати його структуру нерідко змішують в одній типології одиниці мовлення й одиниці дискурсу і наголошує, що одиниці мовлення лише умовно корелюють з ОД: висловлення – репліка – діалогічна єдність – мікродіалог – текст певною мірою знаходять свої відповідності у таких одиницях як МА – хід – крок (обмін) – трансакція – мовленнєва подія – дискурс [28].

Низка дослідників, що працюють у рамках комунікативної програми, вважає МА мінімальною одиницею дискурсу [детальніше див. 11, с. 174–182; 13, с. 93–99]. Однак, за Т. ван Дейком, ні текст, ні висловлення не є одиницями дискурсу, в їх ролі виступають комунікативні події та комунікативні акти. А. Мартинюк вважає, що за діяльнісного підходу до тлумачення дискурсу визначення формально-структурних границь ОД не є принциповим: ОД може дорівнювати будь-якому предикативному фрагментові дискурсу (граничними є висловлення й текст) [13, с. 99].

Висновки. Підсумовуючи, наголосимо, що виокремлення ОД у всіх чотирьох основних програмах сучасної парадигми лінгвістичних досліджень знаходиться ще на початковій стадії. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що всі підходи до їх виділення є взаємопов'язаними, оскільки теорія дискурсу є міждисциплінарною і опирається на методологічний апарат різних підрозділів науки про мову та різних суміжних наук, як-от: психології, культурології, соціології та ін. Системне уявлення про дискурс, його одиниці та рівні зумовлене програмою дослідження. Взаємопов'язані мовні, мислительні та комунікативні аспекти дискурсу утворюють нероздільну єдність, однак з евристичної точки зору потребують розділення та випрацювання теоретичних основ і методів їх аналізу, осмислення базових понять та одиниць. Представлена у цій статті ієрархія ОД – лише евристично обумовлене розмежування таких одиниць, зумовлене дослідницьким фокусом.

Література

1. Андрейчук Н. І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: монографія / Н. І. Андрейчук. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
2. Бартми́нский Е. Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике / Е. Бартми́нский / [пер. с пол.]. – М. : Индрик, 2005. – 528 с.
3. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Флорій Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
4. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О. Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
5. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ : Лингвистика языкового существования / Б. М. Гаспаров. – М. : Новое лит. обозрение, 1996. – 352 с.
6. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация : пер. с англ. / Т. А. ван Дейк ; [сост. В. В. Петров ; под ред. В. И. Герасимова ; вступ. ст. Ю. Н. Караулова, В. В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
7. Кравченко Н. К. Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса / Н. К. Кравченко. – К. : Реферат, 2006. – 320 с.
8. Красных В. В. Единицы языка vs. единицы дискурса и лингвокультуры (к вопросу о статусе прецедентных феноменов и стереотипов) [Электронный ресурс] / В. В. Красных – Режим доступа: [http:// istina.msu.ru/media/publications/articles](http://istina.msu.ru/media/publications/articles)
9. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський. – К. : Видавн. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 367 с.
10. Локк Д. Сочинения : в 3-х т. / ред. : И. С. Нарский, А. Л. Субботин ; ред. 1 т., авт. вступ. статьи и примеч. И. С. Нарский; пер. с англ. А. Н. Савина. – М. : Мысль, 1985. – Т. 1. – 621 с.
11. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 277 с.
12. Мамардашвили М. К. Сознание и цивилизация / М. К. Мамардашвили // Как я понимаю философию / М. К. Мамардашвили. – М., 1992. – С. 107–121.

13. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 196 с.
14. Олешков М. Ю. Лингвоконцептуальный анализ дискурса (теоретический аспект) / М. Ю. Олешков // Дискурс, концепт, жанр : коллективная монография / отв. ред. М. Ю. Олешков. – Нижний Тагил : РТГСПА, 2009. – С. 68–85.
15. Приходько А. Н. Системная организация концептосферы / А. Н. Приходько // Изменяющийся славянский мир: новое в лингвистике : сб. статей / отв. ред. М. И. Пименова. – Севастополь: Рибэст, 2009. – Серия "Славянский мир". – Вып. 3. – С. 68–74.
16. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : [монографічне видання] / Олена Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
17. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
18. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
19. Селігей П. О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / Пилип Селігей. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2012. – 118 с.
20. Современная психология : справочное руководство / под ред. В. Н. Дружинина. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 687 с.
21. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры : Изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Академический Проект, 2004. – 992 с.
22. Стернин И.А. Коммуникативное и когнитивное сознание [Электронный ресурс] / И.А. Стернин – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics1/sternin-02a.htm>
23. Сусов И.П. Введение в теоретическое языкознание [Электронный ресурс] / И.П.Сусов. – Режим доступа : <http://www.lib.eliseeva.com.ua>
24. Тарасов Е. Ф. Тенденции развития психолінгвістики / Евгений Федорович Тарасов ; отв. ред. Ю. А. Сорокин. – М. : Наука, 1987. – 168 с.
25. Уфимцева Н. В., Тарасов Е.Ф. Проблемы изучения языкового сознания / Н. В. Уфимцева, Е.Ф. Тарасов // Вопросы психолінгвістики. – 2009. – № 10. – С.18–25.
26. Ушакова Т. Н. Понятие языкового сознания и структура рече-мысле-языковой системы / Т. Н. Ушакова // Языковое сознание : теоретические и прикладные аспекты : сб. ст. / под. ред. Н. В. Уфимцевой. – М. ; Барнаул, 2004. – С. 6–17.
27. Черкасова Г. А. Русский ассоциативный тезаурус : компьютерная версия / Г. А. Черкасова // Языковое сознание: теоретические и прикладные аспекты : сб. ст. / под ред. Н. В. Уфимцевой. – М., 2004. – С. 240–256.
28. Шевченко І. С. Мовленнєвий акт у когнітивно-дискурсивній парадигмі / І. С. Шевченко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2007. – Т. 10. – № 1. – С. 28–36.
29. Ячин С. Е. Слово и феномен / С. Е. Ячин. – М. : Смысл, 2006. – С. 17–21.
30. Dijk T. A. van. Episodes as Units of Discourse Analysis / Teun A. van Dijk // Analyzing Discourse: Text and Talk [ed. D.Tannen]. – Georgetown: Georgetown University Press, 1981. – P. 177–195.
31. Mairesse F. Using Linguistic Cues for the Automatic Recognition of Personality in Conversation and Text / Francois Mairesse, Marilyn A. Walker, Matthias R. Mehl, Roger K. Moore // Journal of Artificial Intelligence Research. – 2007. – 30. – P. 457–500.

УДК 821.111(73).09-3

АМЕРИКАНСЬКА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА ПРОЗА МАЛОЇ ФОРМИ: ДИФУЗІЯ ЖАНРУ ЧИ ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ?

Бабелюк О. А.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена вивченню американського оповідання як національного американського творіння, для якого характерна жанрова полістилістичність. Полістилістичність як ключову ознаку досліджуваного жанру витлумачено як жанрове розмаїття аж до порушення літературних канонів та трансформації традиційних засобів поетики. Доведено, що сучасна американська постмодерністська проза малої форми в лінгвостилістичному аспекті відображає три етапи еволюції жанру американського оповідання: допостмодерністський, постмодерністський і постпостмодерністський.

Ключові слова: американська постмодерністська проза малої форми, полістилістичність, постмодерністська поетика, американське оповідання.

Статья посвящена изучению американского рассказа как национального американского творения, для которого характерна жанровая полистилистика. Полистилистика как ключевой признак исследуемого жанра истолкована как жанровое разнообразие вплоть до нарушения литературных канонов и трансформации традиционных средств поэтики. Доказано, что современная американская постмодернистская проза малой формы в лингвостилистическом аспекте отражает три этапа эволюции жанра американского рассказа: допостмодернистский, постмодернистский и постпостмодернистский.

Ключевые слова: американская постмодернистская проза малой формы, полистилистика, постмодернистская поэтика, американский рассказ.

The article is focused on the American short story as a specific national literary genre of polystylistic character. Polystylistics as a key feature of the literary genre under analysis is treated as a genre diversity and transformation of traditional literary genres and poetic means. It is also proved that in stylistic aspect the American postmodern short story went through three stages of its development: prepostmodern, postmodern, and postpostmodern.

Key words: the American postmodern short fiction, polystylistics, postmodern poetics, the American short story.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Сьогодні у постмодерністській прозі вільно співіснують різні літературні форми без чітко визначеної жанрової диференціації. Серед них детективна, фантастична, містична, історична, філософська проза, що представлена есе, оповіданнями, новелами, повістями, романами. Це незвичайні, рухомі гібридні жанрові утворення, побудовані на міжжанровій дифузії, міжродовому взаємопроникненні, жанровій інтеграції і диференціації. Аналізуючи сучасну прозу, В. Луков вводить поняття "жанрова генералізація" і визначає художню творчість ХХ століття як літературу "культурного запиту" [7, с. 146]. Під жанровою генералізацією мається на увазі процес поєднання, стягування жанрів для реалізації нежанрового (проблемно-тематичного) загального принципу [там само]. Отож, базовою ознакою постмодерністської літератури вважаємо полістилістичність, коли кожен окремих авторський художній текст слугує поєднанням різностильових елементів.

Глибший аналіз сучасних літературних напрямків і течій засвідчує, що саме жанрова царина стає полем експерименту постмодерної деконструкції [6, с. 61; 7, с. 142]. Цей процес позначений трансформацією жанрових форм, їх сміливим поєднанням, відштовхуванням від традиції і водночас плідним її використанням.

В американській постмодерністській прозі сьогодні вільно співіснують різні літературні форми без чітко визначеної жанрової диференціації [3; 4; 7; 10] Вони є результатом трансформації чи інтеграції, які започаткували нові маргінальні жанрові утворення. Іншими словами, на рівні жанру має місце своєрідна "інтержанровість" (за аналогією з інтертекстуальністю), яка полягає в запозиченні жанрових кліше минулих епох, їх незвичному поєднанні, модифікації, розчиненні один в одному, у своєрідній грі з читачем – нав'язуванні йому думки про "безжанровість" твору [3, с. 47].

Мета статті – простежити еволюційний розвиток жанрових різновидів американської постмодерністської прози малої з позицій лінгвостилістики.

Завдання:

- уточнити зміст поняття "американська постмодерністська проза";
- простежити становлення "американського оповідання" як національного жанру в рамках американської прози малої форми та встановити його жанрові різновиди;
- виявити сутнісні ознаки американського постмодерністського оповідання крізь призму лінгвостилістики;
- визначити періоди еволюції жанру американського постмодерністського оповідання в лінгвостилістичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змішування жанрів і жанрових форм американської постмодерністської прози є проявом її полістилістичності [2, с. 14], під якою розуміють жанрове розмаїття аж до порушення літературних канонів та трансформацію традиційних засобів поетики [23, с.224].

Термін "полістилістика" у музиці означає навмисне поєднання в одному творі різних стилістичних явищ [13]. Іншими словами полістилістика передбачає стилістичну різномірність, що виникає у результаті застосування низки специфічних прийомів, наприклад, колажу [9]. Такі специфічні прийоми можуть використовуватися з будь-якою художньою метою у творах, що належать до різних стилістичних напрямів, залежно від власних уподобань автора.

Під полістилістикою у літературознавстві розуміють жанрове розмаїття аж до порушення літературних канонів та перелицювання традиційних засобів поетики [38], що зумовлює нові параметри постмодерністської літератури [30, с. 123; 25, с. 129; 36, с. 14]: сюжетну непередбачуваність і незавершеність, неакцентованість ролі автора, інтермедіальність та інтертекстуальність, активізацію ролі читача, відсутність ідеологічної мети.

Сучасні лінгвопоетика і стилістика, перебуваючи під потужним впливом "ситуації постмодерну" [24, с. 35], теж характеризуються новими тенденціями у витлумаченні механізмів творення постмодерністського художнього тексту. Новизна постмодерністського текстотворення полягає у проектуванні постструктуралістського світогляду на класичну стилістику [1, с. 5]. Гетерогенний, нелінійний характер постмодерністського письма знаходить свій вияв у полістилістичності, навмисній імітації сучасного "гіперемоційного" (до певної міри шизофренічного) мислення [там само] за допомогою як класичних стилістичних прийомів, так і достатньо новітніх, серед яких: техніка коміксів, колажу, монтажу, інтертексти, цитати, поєднання телеграфно-шизофренічного, репортажно-телеграфного та інших стилів.

У постмодерністській поезії формальною, стилевою домінантою [11, с. 23] постмодерністського художнього тексту стає полістилістичність, що може розглядатися у чотирьох ракурсах: 1) як взаємодія різних художніх систем: античних, східних, біблейських; 2) як змішання жанрів і жанрових форм; 3) як суміш цитат та алюзій, що відображають "цитатне

мислення"; 4) як поєднання відмінних стилів: образного, науково-технічного, документально-публіцистичного.

У постмодерністському творі автор виходить за вузькі рамки стилізації, й експериментуючи з різними жанровими формами, творить свою власну особливу манеру письма та нові, незвичні жанрові поєднання. До прикладу, роман Д. Бартельмі "Snow White" "Білосніжка" за жанровими ознаками можна віднести до сучасної літературної казки або до еротичної повісті, чи до екзистенціалістського роману.

Вивчаючи сучасну прозу, В. Луков уводить поняття "жанрова генералізація" і визначає художню творчість ХХ століття як літературу "культурного запиту" [7, с. 146]. Під жанровою генералізацією мається на увазі процес поєднання, стягування жанрів для реалізації нежанрового (проблемно-тематичного) загального принципу. Тому незалежно від того, до якого саме жанру автор віднесе свій твір, епістолярного роману ("Letters" ("Листи") Дж. Барта), серії пов'язаних між собою текстів ("Lost in the Funhouse" ("Заблукавший у кімнаті сміху") Дж. Барта), есе ("The Dao of Pooh" ("Дао Пуха") Б. Гоффа) оповідання (хоча за формою це частина речення ("Sentence" ("Речення") Д. Бартельмі) або пронумерований список ста окремих текстових уривків та словосполучень ("Glass Mountain") ("Скляна гора") Д. Бартельмі)), він є текстом без ієрархії, всі фрагменти якого автономні й самодостатні, це "гротескно яскрава суміш образів, точок зору і лексики, що юрмиться на поверхні, задоволеній з того, що вона лише поверхня без глибини значень" [3, с. 102].

Отож, проаналізувавши ці мобільні стилеві утворення, можемо стверджувати, що американська постмодерністська проза в цілому є поліморфною за своєю природою і охоплює незвичні, рухомі, гібридні жанрові утворення, побудовані на міжжанровій дифузії, міжродовому взаємопроникненні, жанровій інтеграції і диференціації.

Формування американської постмодерністської прози малої форми сягає ще ХVІІІ ст., проте в еволюції цього жанру протягом ХХ – ХХІ століть можна виділити допостмодерністський, постмодерністський і постпостмодерністський періоди [1, с. 9]. Стисло охарактеризуємо кожен із зазначених етапів окремо.

Допостмодерністський період (1930-ті – 1950-ті рр.) у жанрі американської постмодерністської прози малої форми позначився напрацюванням нових нарративних форм, коли монологічна домінанта трансформувалася в діалогічну (інтертекстуальну). Серед мовностилістичних прийомів домінують прості синтаксичні конструкції зі зредукованими репліками прямого мовлення, що сприяє виникненню "телеграфного стилю" [27, с. 45] письма. Започатковується мовностилістичний прийом гротескної гіперболізації (Т. Н. Денисова), який ґрунтується на гротескно-карикатурному перебільшенні рис зовнішності героїв, властивостей об'єктів, перебігу подій і надає образам гіперфантастичності.

У сучасних літературознавчих джерелах термін *американське оповідання* на позначення досліджуваного жанру вживається як синонімічний термінам "коротке оповідання", "новела", "новелета", "повість", "проза малої форми" [14; 25; 27]. Проте перший, на нашу думку, все ж таки релевантний саме для американського жанру оповідання з притаманними йому характерними особливостями зображуваної американської дійсності.

Ще Е. По у 1842 р. вперше визначив основні ознаки оповідання класичного типу, серед яких: єдність форми, цілісність, заздалегідь спланована композиція. Головною відмінністю американського оповідання від решти жанрів малої форми він уважав підпорядкування всіх зображально-виражальних засобів єдиному інтродуктивному (наперед визначеному) ефекту автора. За словами Дж. Тейлора, "у творі не повинно бути жодного слова, яке прямо чи опосередковано не сприяє попередньому авторському задуму" [27, р. 6].

Назвавши оповідання національним американським жанром, Бернард Маламуд зазначав, що оповідання – це вміння показати на кількох сторінках складність життя (див. його оповідання *"Німецький біженець"*). Наданий авторові час украй обмежений, за який треба

справити у читача враження, що ти глибоко обізнаний у тому, про що розповідаєш. "Сила і краса американського оповідання полягає у його стислості, яка спонукає автора до неперевершеної творчості в системі символів твору, нарративній перспективі та інтенції" [28, р. 177].

Цей жанр був настільки специфічним, що за ним закріпилася назва "американський скетч" [15, с. 3; 19, с. 20]. Справді, перші зразки комічного американського оповідання влучно передавали суперечності національного характеру американців: скупий практицизм і пуританське благочестя, демократичність і нетерпимість, волелюбність і культ успіху, досягнутого за будь-яку ціну. Це дало підстави дослідникам і письменникам назвати цей жанр американським творінням [див. 1; 15; 24; 27; 28 та ін.]. Згодом з'явилися такі оповідання, які через гумористично-сатиричне зображення висвітлювали звичаї, побут, характери людей окремих регіонів Сполучених Штатів, зокрема півдня і південного заходу.

Завдяки своєму невеликому розміру такий текст оповідання вимагає "однолінійного, чіткого за будовою сюжету, характери персонажів показано здебільшого в сформованому вигляді, а нечисленні описи через обмеження повістувального простору стислі та лаконічні" [13, с. 4]. У тексті малої форми досить чітко виявляються всі його структурні й семантичні характеристики, а традиційні категорії тексту (зв'язність, когезія, когерентність, рекурентність, інформативність тощо), визначені свого часу І. Р. Гальперінім [5], стають найбільш сконцентрованими. Зазначені особливості, услід за К. М. Шпетним, можна об'єднати поняттям *лапідарності* [13, с. 4], яка характеризується такими параметрами: від одного до трьох невеликих епізодів; кілька персонажів, характери яких подано схематично; відсутність глибокої характеристики їхніх вчинків дій та мотивів. Тому можна стверджувати, що специфіка американського оповідання полягає не в кількості подій і персонажів, а в способі художнього відображення цих подій.

Під термінопоняттям американське оповідання розуміємо невеликий прозовий твір, особливістю якого є короткочасність зображуваних подій, обмежена кількість дійових осіб та описово-повістувальний характер [1, с. 10]. "Часом воно висвітлює морально-побутовий або морально-громадський стан певної соціальної спільноти або суспільства загалом" [13, с. 6].

Для постмодерністського періоду (1960-ті – 1980-ті рр.) характерним є вплив масової культури на суспільство: нова постмодерністська проза малої форми послідовно твориться за допомогою суто постмодерністських мовностилістичних прийомів, насамперед з опорою на засоби інтертекстуальності. Завдяки інтенсивному використанню запозичень із кінофільмів, пісень та усних переказів про минуле, інтертексти вже використовуються не як поодинокі цитати чи іншомовні краплі, а як свідомий стилістичний прийом і реалізуються через перелицювання відомих тем і сюжетів та відкрите запозичення. Уведення до основного тексту повісткування інтертекстів і використання нових технологій словотворення сприяло формуванню постмодерністської чуттєвості [21], яка відтворювала хаос життя штучно організованим хаосом фрагментарного оповідання. Поступово руйнувалася логіка та лінійність розповіді, деконструювався нарратив, створювався новий стиль постмодерністського нелінійного письма. Саме в цей період виникає прийом постмодерністської мовної гри, до якої залучаються мовні одиниці всіх рівнів.

У сучасній лінгвопоетиці окрему проблему становлять ті художні тексти, які вирізняються своєю жанровою своєрідністю. Серед провідних жанрових тенденцій, постульованих Ж.-Ф. Ліотаром для періоду раннього постмодернізму – криза "великого роману", що стала результатом "розпаду метанаративу" [21, с.34]. З огляду на цю тенденцію в рамках постмодерністської прози малої форми особливої популярності набуває жанр американського оповідання новели (*the short story*) [9, с.75; 12, с. 5; 24, с. 76; 27], що відображає не лише динаміку становлення національної літератури, а й соціально-культурні та ідеологічні тенденції розвитку американської нації. Принагідно зауважимо, що у XIX ст. на позначення оповідання використовувався термін *tale* (оповідання, історія, повість). Згодом термін *story* у 1883 р. увів

Г. Джеймс, а термін *short story* у 1899 р. – Б. Гарт. Саме він і здобув популярність, починаючи з ХХ ст.

На рубежі ХХ-ХХІ ст. постмодерністська проза загалом стає місцем нашаровування соціальних і культурних зрушень сучасної епохи, викликаних інтенсивним наступом на повсякденне життя високих технологій, ЗМІ та інших сучасних форм аудіовізуальної й інтерактивної комунікації [10, с.1]. Специфічний тип американської постмодерної культури, яка зорієнтована на масового споживача, з відповідною прагматикою мови, семантикою "міфології успіху" [8] віддзеркалюється в поетологічних особливостях постмодерністської прози. У своїй творчості письменники-постмодерністи спираються на такі здобутки національної культури, як фольклорний гумор, література фронтиру, традиції вестерну, мюзиклу та "чорного гумору" (Д. Бартельмі, К. Воннегут, Дж. Барт, В. Берроуз).

У постмодерністській поетиці актуалізуються "другорядні" форми малої прози (есе, мемуари, листи, коментарі, трактати), звільнені від будь-яких канонів, обмежень, стереотипів, відбувається "мутація" жанрів високої і масової літератури. Жанр американського оповідання теж зазнає змін: він стає своєрідною експериментальною "творчою лабораторією", де започатковуються нові методи зображення та відшліфовуються вже відомі. Завдяки специфічним жанровим характеристикам американського оповідання (гнучкості, лаконічності, жанровій рухливості, можливості легкого освоєння нових тем і художніх прийомів) [22] письменники швидко реагують на вимоги часу. У результаті з'являються кардинально видозмінені новітні твори, в яких класичні літературні канони порушені, стандарти звичайної манери письма зруйновані, поєднані раніше не поєднувані стилі та техніки. Створений широкий пласт різноманітних літературних експериментів отримав назву експериментальна література "experimental literature" [17; 25], "experimental prose" [19; 22], "experimental fiction" [16], основною ознакою якої було новаторство техніки або стилю письма [17].

З-поміж сутнісних ознак американського постмодерністського оповідання як художнього тексту малої форми, на нашу думку, слід назвати загострену гіперболізацію [4; 12, с. 13], семантичний та граматичний алогізм, поліфонізм різнотипних нараторів, що підкреслюють протиприродність, аномальність та фантастичність описуваних ситуацій [11; 18; 27]. Через гіперболізацію, алогізм характерів героїв та зображуваних ситуацій у художніх творах, з одного боку, створюється ефект незвичного, виявляється дотепність, а з іншого, – показується негативний зміст зображуваних явищ, які навмисне подаються викривлено, спотворено, перебільшено. Така загострена гіперболізація дає можливість сприймати описувані події як потворні, злочинні чи шкідливі. Особливо це виявляється доцільним, "коли ігноруються гуманістичні й демократичні цінності, коли хід життя суперечить розуму і логіці" [18, с. 774].

Постпостмодерністський період (1990-ті рр. – сьогодні) характеризується виникненням нового типу есеїстичної свідомості: автор перестає бути категорією самовираження, центром стає сам текст або письмо, що твориться читачем "тут і зараз" і ґрунтується на запереченні традиційних логічних норм формулювання думки та побудови твору. Мозаїчність, фрагментарність, композиційна деструкція, монтажність сюжету, екранність уяви сприяли творенню нових композиційно-стилістичних прийомів, серед яких прийоми "телевізійного мовлення" та "монтажного мислення" [27, с.48], що імітують сучасне мислення та мову, де різні лексичні одиниці поєднуються на кшталт монтажу і утворюють несумісний алогічний набір слів. Тому перед читачем стоїть надскладне завдання: опанувати текстуальний хаос та разокремленість текстових фрагментів, реконструювати вербально невиразну і мерехтливу текстуальну цілісність на основі лише окремих "слідів" органічної єдності.

На наше переконання, саме розмір тексту, мінливість та інтенціональна амбівалентність американської постмодерністської прози малої форми якраз виступають тими чинниками, що наочно демонструють принципи побудови цих художніх текстів та сприяють їх жанровій

строкатості. Тому ієрархія американської постмодерністської прози малої форми за обсягом текстового матеріалу має приблизно такий вигляд: новела, новелета, оповідання (*short story*), коротке оповідання (*short short story*), дуже коротке оповідання (*short short short story*), "раптова проза", (*sudden fiction*), що охоплює оповідання обсягом 1-2 сторінки, ще менші за обсягом оповідання "прози спалаху" *flash fiction* та мікропрози (*micro fiction*), далі йдуть оповідання обсягом сто слів (*drabble*) та оповідання обсягом п'ятдесят слів (*dribble*). Найменшим за обсягом новітнім різновидом американської постмодерністської прози малої форми вважають започатковану письменником Робертом Свартвудом "прозу натяку" (*hint fiction*), яка охоплює оповідання обсягом не більше 25 слів [26, с.24]. Сутнісною ознакою таких творів є те, що автор і читач перебувають на півдорозі одне від одного, а тому читач отримує від автора лише натяк на довшу, більш складну історію. Попри свій малий обсяг оповідання прози натяку створюють свій особливий художній світ, вони захоплюють, змушують задуматися і збуджують певні емоції. До прикладу, оповідання К. Робінзон "Visiting Hours" (Години відвідування):

She placed her hand over his and pressed the pen to paper. The signature looked shaky, but it should be enough (Вона поклала свою долю зверху на його і притиснула ручку до паперу. Підпис виглядав кострубато, але цього повинно бути достатньо) [26, с. 74].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що американська постмодерністська проза є поліморфною за своєю природою і охоплює незвичні, рухомі, гібридні жанрові утворення, побудовані на міжжанровій дифузії, міжродовому взаємопроникненні, жанровій інтеграції і диференціації. Сучасна американська постмодерністська проза малої форми в лінгвостилістичному аспекті відображає три етапи еволюції жанру американського оповідання: 1) допостмодерністський (1930-ті–1950-ті рр.), коли цей жанр позначився напрацюванням нових наративних форм, а монологічна домінанта трансформувалася в діалогічну (інтертекстуальну); 2) власне постмодерністський (1960-ті–1980-ті рр.), який характеризується руйнуванням логіки та лінійності повістування, створенням нового стилю постмодерністського нелінійного письма; 3) постпостмодерністський (1990-ті рр. – сьогодні), якому властивий новий тип есеїстичної свідомості, коли автор перестає бути способом самовираження, а центром стає сам текст, що твориться читачем "тут і зараз".

Література

1. Бабелюк О. А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу : принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. А. Бабелюк. – К., 2010. – 32 с.
2. Бабелюк О. А. Полістилістична практика текстотворення постмодерністського художнього тексту / О. А. Бабелюк // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : Збірник наукових праць. – Вип. 16. / Відп. ред. І. В. Сабашко. – Ужгород, 2011. – С. 13–17.
3. Баррі Пітер. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пер. з англ. О. Погинайко і наук. ред. Р. Семків. – К.: Смолоскип, 2008. – 360 с.
4. Белянин В. П. Антологія чорного юмора / В. П. Белянин, И. А. Бутенко. – М. : ПАИМС, 1996. – 192 с.
5. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 144 с.
6. Кузнецов И. Проблема жанра и теория коммуникативных стратегий нарратива / И. Кузнецов // Критика и семиотика / Новосибирск. ин-т переподготовки и повышения квалификации работников образования. – 2002. – Вып. 5. – С. 61–70.
7. Луков Вл. А. Жанры и жанровые генерализации // Проблемы филологии и культурологии. – 2006. – №1. – С. 141-148.
8. Маньковская Н. Б. Феномен постмодернизма. Художественно-эстетический ракурс / Надежда Борисовна Маньковская. – СПб. : Университетская книга, 2009. – 495 с.
9. Музыкальная энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, Советский композитор. Под ред. Ю. В. Келдыша. 1973–1982.
10. Оленева В. Short Story і постмодернізм / В. Оленева // Вікно в світ. – 1999. – № 5. – С. 75–98.
11. Пестерев В. А. Постмодернизм и поэтика. Историко-литературные и теоретические аспекты: учеб.-

метод. пособие / В. А. Пестерев; Волгогр. гос. ун-т. – Волгоград, 2001. – 39 с.

12. Полішко Н. Є. Роман Дугласа Коупленда "Покоління Х" як відображення нових художніх тенденцій в американській літературі кінця XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 "Література зарубіжних країн" / Н. Є. Полішко. – Дніпропетровськ, 2004. – 18 с.

13. Словарь музыкальных терминов. – М. : Советская энциклопедия, Советский композитор. – Под ред. Ю.Е. Юцевич. – 1988.

14. Тупахіна О. В. Поетика постмодерністської притчі у творчості Джуліана Барнса: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Олена Володимирівна Тупахіна; Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя, 2007. – 19 с.

15. Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сагири в американських коротких оповіданнях : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. Б. Шонь. – Львів, 2003. – 20 с.

16. Шпетный К. М. Лингвостилистические и структурно-композиционные особенности текста короткого рассказа : (на материале американской литературы) : автореф. дис. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / К. М. Шпетный. – М., 1980. – 23 с.

17. A Glossary of Contemporary Literary Theory / J. Hawthorn. – L. : Arnold, OUP, 2000. – 400 p.

18. Bendixen A. The Emergence and Development of the American Short Story / A. Bendixen // A companion to the American short story / Ed. by A. Bendixen, J. Nagel. – N.-Y., L. : John Wiley & Sons Ltd, 2010. – P. 3–19.

19. Bensko T. Writing Experimental Fiction : Leaving the Problem Out of the Plot [Електронний ресурс] / T. Bensko. – Режим доступу : <http://www.writing-world.com/fiction/experimental.shtml>

20. Experimental Literature / Ed. by F. P. Miller, A. F. Vandome, J. McBrewster. – VDM Verlag Dr. Mueller e.K., 2010. – 76 p.

21. Hoberek A. Postmodern Fiction / A. Hoberek // The Encyclopedia of Twentieth-century Fiction. Twentieth-Century American Fiction / Gen. Ed. B. W. Shaffer ; Volume Ed. : P. O'Donnell, D. W. Madden, J. Nieland, J. C. Ball. – John Wiley & Sons, 2011. – V. II. – P. 773–777.

22. Irr C. Between the Avant-Garde and Kitsch: Experimental Prose in U.S. and Canadian Leftist Periodicals of the 1930s // Journal of Canadian Studies. – Vol. 30. – № 2. – 1995. – P. 19–38.

23. Kelly J. P., Kessel J. Introduction // Feeling Very Strange: The Slipstream Anthology / Ed. by J. P. Kelly and J. Kessel. – N.-Y. : The Free Press, 2006. – ix–xxiii.

24. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition : A Report on Knowledge / Jean-François Lyotard. – Manchester : Manchester University Press, 1984. – 110 p.

25. Marshall B. Teaching the postmodern: Fiction and theory / Brenda K. Marshall. – New York : Routledge, 1992. – 287 p.

26. May C. E. The Experimental Short Story : Part II : David Means, Stephen Millhauser, George Saunders, Steven Dixon [Електронний ресурс] / C. E. May // Режим доступу : <http://may-on-the-short-story.blogspot.com/search/label/Experimental%20Short%20Story>

27. Monteiro G. The Hemingway Story / G. Monteiro // A Companion to the American Short Story / Ed. by A. Bendixen, J. Nagel. – John Wiley & Sons Ltd, 2010. – P. 224–243.

28. Rangno E. V. R. Contemporary American Literature : 1945-Present / ed. J. Phillips. – N. Y.: Facts On File, 2006. – 96 p.

29. The Routledge Companion to Experimental Literature / Ed. by J. Bray, A. Gibbons, B. McHale. – Routledge, 2012. – 496 p.

30. Swartwood R. Introduction // Hint Fiction: an Anthology of Stories in 25 Words or Fewer / Ed. by R. Swartwood. – W.W. Norton & Company Ltd. – N.-Y., L.: 2011. – P. 21–30.

31. Taylor J. C. The short story as literary type // The Short Story: Fiction in a Translation / Ed. by Taylor J.C. – Second edition. – New York: Charles Scribner's Sons. – 1973. – P. 39–57.

32. Wagel J. Contemporary American Short-Story Cycle. – Louisiana State University Press. – 2004. – 297 p.

33. <http://uk.wikipedia.org/wiki>

УДК 81-115 [811.111+811.161.2]

МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ ОРНІТОНІМІВ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ

Басиров Ш. Р.

Донецький національний університет

У статті на словниковому матеріалі досліджується семантика вторинних найменувань орнітонімів у різноструктурних мовах. Виявляються метафоричні моделі орнітонімів і встановлюються ознаки, що покладені в їх основу.

Ключові слова: орнітонім, семантика, метафорична модель, продуктивність, різноструктурні мови.

В статье на словарном материале исследуется семантика вторичных наименований орнитонимов в разноструктурных языках. Выявляются метафорические модели орнитонимов и устанавливаются признаки, положенные в их основу.

Ключевые слова: орнитоним, семантика, метафорическая модель, продуктивность, разноструктурные языки.

The paper studies the semantics of secondary nomination ornithonyms, based on dictionary material, in languages with different structures. The metaphorical models of ornithonyms have been defined and features, which form their basis, have been found out.

Key words: ornithonyms, semantics, metaphorical model, efficiency, languages with different structures.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Важливу роль у творенні лексичних одиниць відіграє вторинна номінація, тобто використання вже існуючих у мові номінативних засобів у новій для них номінативній функції [1, с. 129]. Способи вторинної номінації розрізняються відповідно до мовних засобів, що використовуються для створення нових назв, і від характеру співвідношення "ім'я – реальність" [5]. Закономірності вживання слів розглядаються у лінгвістиці через взаємодію трьох рівнів: навколишнього світу, мислення (змісту) та мовних форм (вираження) [1, с. 12].

Види вторинної номінації відзначаються асоціативним характером людського мислення. В актах вторинної номінації встановлюються асоціації за схожістю або за суміжністю між деякими властивостями елементів позамовної сфери, що відображаються в значенні назви, і властивостями нового позначуваного, що іменується шляхом переосмислення цього значення. Асоціативні ознаки, які актуалізуються в процесі вторинної номінації, можуть відповідати компонентам значення, що переосмислюється, а також таким смисловим ознакам, які співвідносяться з фоновим знанням носіїв мови про певну реалію або внутрішню форму значення [7; 11].

Незважаючи на постійний інтерес мовознавців до внутрішньої форми слова та метафори на матеріалі різних тематичних груп лексики [6; 7; 11], в тому числі й орнітонімів [2; 3; 4; 8], ракурс її дослідження в міжмовному зіставленні не представлений, хоча необхідність саме такого підходу є важливим завданням.

Пропонована стаття спрямована на виявлення універсальних і унікальних метафоричних моделей у сфері лексики на позначення птахів (орнітонімів).

Аналізовані орнітоніми були отримані шляхом суцільної вибірки зі словників різних типів (тлумачних, перекладних, спеціальних) германських (англійської, німецької), слов'янських (української, російської), тюркських (азербайджанської) мов.

2. Метафоричні моделі орнітонімів. Метафоризація орнітонімів у зіставлюваних мовах відбувається двома шляхами: 1) на основі семантичних змін у словах; 2) через установлення зв'язку між людиною, предметами, явищами об'єктивної дійсності і виявленими якостями, властивостями птахів. Аналіз цих шляхів дозволив виокремити у сфері орнітонімів низку метафоричних моделей, які можна згрупувати таким чином.

2.1. Першу групу метафоричних моделей складають метафоричні орнітоніми (МО), пов'язані з характеристикою людини, її зовнішністю, якостями тощо. Сюди належать такі типи метафоричних переносів (див. далі 2.1.1 – 2.1.9).

2.1.1. Характеристика птаха – характеристика людини. Метафоричні переноси ґрунтуються на певних властивостях птахів (жадібність до їжі; задержуватість; активність у певний час доби; особливості пересування, руху (частиною тіла) тощо). Пор.:

(1) англ. *cock* зоол. 'півень'; розм. 'задержувата людина' (← півень має задержуватий норів); аналогічно: рос. *петух* перен. розм. 'Про задержувату людину', 'забіяка'; укр. *півень* розм. 'Про задержувату й запальну людину'; азерб. *xoruz* 'півень'; розм. перен. 'Про задержувату й запальну людину';

(2) англ. *lark* зоол. 'жайворонок'; розм. 'людина, яка рано встає' (← жайворонок – денний птах, найбільш енергійний вранці); укр. *жайворонок* 'Про людину, в якій фаза найвищої активності припадає на першу половину дня'; аналогічно: рос. *жаворонок*.

Цікаво, що в азербайджанській мові у іменника *torağay* 'жайворонок' не виявлено аналогічного переносного значення.

(3) англ. *parrot* зоол. 'папуга'; розм. 'Людина, яка повторює слова чи вчинки інших людей' (← папуга повторює слова за людьми); нім. *Paragei (m)* зоол. 'папуга; розм. 'Людина, яка щось копіює або імітує чийсь слова'; укр. *папуга* 'Той, хто не має власної думки й повторює чужі слова'; аналогічно: рос. *попугай*.

В азербайджанській розмовній мові у іменника *tutuquşu* окрім значення 'Той, хто не має власної думки і повторює чужі' існує також лексико-семантичний варіант 'зубрила';

(4) нім. *Pfau (m)* зоол. 'павич; розм. 'Людина, яка величається' (← павич має величну ходу); аналогічно: укр. *павич* 'горда, пихата людина'; рос. *павлин* 'Людина, яка величається';

(5) англ. *owl* зоол. 'сова'; розм. 'Людина, яка пізно лягає спати і відчуває себе бадьоро ввечері' (← сова – нічний птах); аналогічно: рос. *сова* 'Людина, яка вночі відчуває себе бадьорішим, ніж вранці'; нім. *Eule (f)* зоол. 'сова'; розм. 'польовий наглядач' (← птах має нічне бачення);

(6) англ. *magpie* зоол. 'сорока; розм. 'Людина, яка жадібно колекціонує певні речі' (← птах збирає блискучі, яскраві речі у гніздо); нім. *Elster (f)* зоол. 'сорока'; розм. 'грабіжник' (← птах краде їжу із гнізда інших птахів);

(7) укр. *дятел* розм. 'інформатор' (← дятел невпинно стукає по дереву); аналогічно: рос. *дятел* розм. 'інформатор'.

2.1.2. Забарвлення оперення у птаха – колір одягу людини, пор.:

(9) укр. *рябчик* 'морський тільник' (← рябчик має смугасте забарвлення оперення); аналогічно: рос. *рябчик* 'морський тільник';

(10) англ. *penguin* зоол. 'пінгвін'; розм. 'тюремний офіцер, який носить чорно-білу уніформу'; 'монахиня' (← пінгвін має чорно-біле забарвлення шкіри);

(11) укр. *папуга* розм. 'вульгарно одягнена або нафарбована людина' (← папуга має різнокольорове, яскраве пір'я).

2.1.3. Забарвлення оперення птаха – колір частини тіла людини, пор.:

(12) нім. *Gimpel (m)* зоол. 'снігур'; розм. 'червоний ніс' (← снігур має червоне оперення).

2.1.4. Забарвлення певної частини тіла у птаха – номінація людини за певним атрибутом своєї зовнішності, пор.:

(13) нім. *Eule (f)* зоол. ‘сова’; розм. ‘короткозора людина в окулярах’ (← сова має забарвлення навколо очей, яке нагадує окуляри у людини).

2.1.5. Частина тіла птаха – частина тіла людини, пор.:

(14) нім. *Geier (m)* зоол. ‘коршун’; розм. ‘Людина із довгим носом’ (← коршун має довгий дзьоб);

(15) укр. *лелека* розм. ‘Людина з довгими ногами’ (← птах має довгі ноги); аналогічно: рос. *цапля* розм. ‘дуже висока довгонога людина’.

Цікаво, що в азербайджанській мові відповідний орнітонім *vağ* ‘чапля’ має інше переносне значення: ‘неуважна, повільна людина’.

2.1.6. Оперення певної частини тіла птаха – поведінка/вигляд людини, пор.:

(16) укр. *сич* розм. ‘похмура, нелюдима особа’ (← через своє оперення на морді сичі мають дуже похмурий вигляд); пор., однак, в азербайджанській мові: *bayquş* ‘сова’ (хижий нічний птах); перен. ‘Людина, яка провіщає щось недобре’; ‘Той, хто любить самоту/унікає інших людей’.

2.1.7. Красивий птах – красива людина, пор.:

(17) укр. *голуб* розм. ‘пестливе називання чоловіка’ (← голуб асоціюється з красою та мужністю чоловіка), *голубка* розм. ‘пестливе найменування дівчини’ (← голубка асоціюється з красою дівчини/жінки);

(18) укр. *сокіл* розм. ‘юнак або чоловік, який відзначається красою, сміливістю’ (← сокіл асоціюється із швидкістю, силою, спритністю і красою); аналогічно: рос. *сокол* розм. ‘юнак або чоловік, який відзначається красою, сміливістю’; азерб. *qizilquş* ‘сокіл’; перен. ‘Про людину, яка відзначається красою, сміливістю та завзятістю’. Додамо, що в азербайджанській мові у цього орнітоніма розвинулось також значення ‘людина, яка має гострий зір’.

2.1.8. Спів птаха – спів/голос людини, пор.:

(19) англ. *canary-bird* зоол. ‘канарка’; розм. ‘співачка’ (← канарка має мелодійний голос);

(20) нім. *Goldamsel (f)* зоол. ‘іволга’; розм. ‘відома співачка’ (← іволга має гарний спів);

(21) укр. *соловей* розм. ‘Людина, яка має гарний, переважно високий голос’ (← соловей має гарний голос); аналогічно: рос. *соловей* розм. ‘Людина, яка має гарний, високий голос’; азерб. *bülbül* ‘соловей’; перен. ‘Людина з красивим голосом’.

2.1.9. Спів птаха – мовленнєва діяльність/поведінка людини, пор.:

(22) англ. *nightingale* зоол. ‘соловей; вор. жарг. ‘інформатор поліції’ (← чудовий спів солов’я асоціюється з важливою інформацією, якою певна людина таємно забезпечує поліцію);

(23) нім. *Elster (f)* зоол. ‘сорока’; розм. ‘базіка’ (← сорока має характерний спів, схожий на базікання); укр. *сорока* розм. ‘Про надмірно балакучу людину’ (← через голосний стрекіт сороки);

(24) нім. *Lachtaube (f)* зоол. ‘горлиця’; розм. ‘Людина, яка сміється у неналежному випадку’ (← крик горлиці нагадує підсміювання);

(25) нім. *Spottdrossel (m)* зоол. ‘пересмішник’; розм. ‘Людина, яка насміхається над іншими’ (← пересмішник імітує звуки та голоси інших птахів); аналогічно: рос. *пересмешник* (розм.);

(26) рос. *канюк* розм. ‘людина, яка набридливо канючить’ (← канюк-птах має крик, який нагадує плач); пор., однак, в азербайджанській мові: *sar* ‘канюк’; перен. ‘хижак’.

2.2. Другу групу метафоричних моделей складають МО, пов’язані з характеристикою транспортних засобів, приладів тощо. Сюди належать такі типи метафор (див. далі 2.2.1–2.2.7).

2.2.1. Спосіб пересування птаха – назва транспортного засобу, пор.:

(27) англ. *albatross* зоол. ‘альбатрос’; ‘літак-амфібія для порятунку людей, які тонуть’ (← плаваючий морський птах, який більшу частину життя проводить в океані/морі);

(28) нім. *Adler (m)* зоол. ‘орел’; розм. ‘літак’ (← орел рухається у повітрі з розставленими крилами і нагадує повітряний літак).

2.2.2. Швидкий рух птаха – швидкий рух приладу:

(29) англ. *swift* зоол. ‘стриж’; ‘мотовило для розмотування пряжі в мотки’ (← мотовило швидко розмотується подібно до швидкого польоту стрижа).

2.2.3. Колір оперення птаха – колір транспортного засобу, пор.:

(30) англ. *black-bird* зоол. ‘чорний дрізд’; арм. сленг ‘військовий літак’ (← матове чорне забарвлення дрозда);

(31) рос. *канарейка* вор. жарг. ‘поліцейська машина жовтого кольору’ (← жовте забарвлення канарки).

2.2.4. Частина/форма тіла птаха – технічний прилад, пор.:

(32) англ. *stilt* зоол. ‘ходуличник’; розм. ‘жердина для опори будівлі над землею або водою’ (← птах *ходуличник* має довгі ноги, які схожі на опори);

(33) нім. *Kranich (m)* зоол. ‘журавель’; розм. ‘кран для підняття важких предметів, який використовували у давнину’ (← журавель має довгі ноги та довгий дзьоб, які геометрично нагадують кран для підйому вантажу), аналогічно: англ. *crane* зоол. ‘журавель’; розм. ‘висока машина, яку використовують будівельники для підняття важких матеріалів’;

(34) укр. *гусак* розм. ‘різновид крана з водою’ (← кран з водою зовні схожий на птаха з довгою шиєю); пор., однак, нім. *Hanh (m)* ‘півень’; ‘різновид крана з водою’;

(35) укр. *журавель* розм. ‘довга жердина, приладнана біля колодязя, як важіль для підйому води’ (← нагадує птаха через довгі ноги та шию), аналогічно: рос. *журавль* (розм.);

(36) нім. *Eule (f)* зоол. ‘сова’; розм. ‘щітка з пір’я’ (← птах і щітка мають схожу форму);

(37) укр. *півень* (птах); ‘флюгер’ (← прилад має форму півня).

2.2.5. Форма тіла птаха – транспортний засіб:

(38) англ. *pelican* зоол. ‘пелікан’; розм. ‘водний бомбардувальник для гасіння пожеж’ (← транспортний засіб, що за формою нагадує птаха).

2.2.6. Форма тіла птаха – фігура у спорті, пор.:

(39) нім. *Schwalbe (f)* зоол. ‘ластівка’; спорт. ‘фігура у гімнастиці та балеті’ (← фігура нагадує ластівку у польоті), аналогічно: рос. *ласточка* спорт. ‘фігура у фігурному катанні’.

2.2.7. Спів птаха – шум технічного приладу, пор.:

(40) укр. *півень* тюрем. жарг. ‘радіо в камері’ (← дзвінкий голос птаха, який усіх будить);

(41) укр. *дятел* арм. ‘кулемет’ (← названий солдатами через схожість зі звуками при довбанні птахом дерева);

(42) укр. *дергач* розм. ‘знаряддя для витягування цвяхів’ (← через скрипучий голос птаха); аналогічно: рос. *деркач* розм. ‘знаряддя для витягування цвяхів’.

Висновки. Метафоризація орнітонімів у зіставлюваних мовах відбувається двома основними шляхами: а) на основі семантичних змін у словах; б) через установлення зв’язку між людиною, предметами, явищами об’єктивної дійсності і наявними якостями, властивостями птахів. У сфері орнітонімів виявлено дві групи метафоричних моделей, які, з одного боку, пов’язані з характеристикою людини, її зовнішністю, якостями тощо (див. п.п. 2.1.1-2.1.9), а з іншого, з характеристикою транспортних засобів, приладів і т.ін. (див. п.п. 2.2.1- 2.2.7). Метафора часто виражає оцінне ставлення мовця до денотата, а її внутрішня форма актуалізує емотивний тон та оцінку. Конотації метафоричних орнітонімів несуть інформацію, що відбиває не предмет/людину або явище навколишнього світу, а саме відношення до них, певний погляд (див. (11), (21), (23)). Внутрішня форма метафоричних універсально лексикалізованих орнітонімів ілюструє здатність слів створювати спільні образи та виражати однакові поняття, притаманні всім зіставлюваним або певним мовам (див. (1), (3), (18)). Серед метафоричних орнітонімів зустрічаються національно-марковані моделі, які мають антропометричний характер, їх внутрішня форма – емоційно-забарвлена, зумовлена особливостями світосприйняття, світоосмислення та світооцінки (див. (6); німецький МО у прикладі (5); азербайджанські МО у прикладах (16), (26)).

Література

1. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология (на материале французского и русского языков) / В. Г. Гак. – М. : Международные отношения, 1977. – 264 с.
2. Дробаха Л.В. Національно-культурна специфіка назв птахів в українській та німецькій мовах : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство" / Л.В. Дробаха – К., 2009. – 20 с.
3. Клепикова Г. П. Славянские названия птиц / Г. П. Клепикова // Вопросы славянского языкознания, 1961. – С. 106–114.
4. Костина Н. Ю. Названия птиц как специфическая группа слов (на материале русского и английского языков) : автореф. дис. ... канд. фил. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Н. Ю. Костина. – Пенза, 2004. – 26 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
6. Нестеренко І. Я. Явища непрямой номінації в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / І. Я. Нестеренко – К., 1997. – 17 с.
7. Сердюк А. М. Мотиваційна основа назв рослин у первинному і вторинному семіозисі: на матеріалі української, російської, німецької та французької мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / А. М. Сердюк. – К., 2002. – 20 с.
8. Симакова О. Б. Лексико-семантическая группа "Орнитонимы" : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / О. Б. Симакова. – Орел, 2004. – 28 с.
9. Телия В.Н. Вторичная номинация и ее виды // Языковая номинация. Виды наименований. – М.: Наука, 1977. – С. 129-221.
10. Языковая номинация : (Виды наименований) / [А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова, В. Н. Телия и др.]. – М. : Наука, 1977. – 360 с.
11. Яненко І. В. Структурно-семантична характеристика флоронімів у різноструктурних мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство" / І. В. Яненко. – Донецьк, 2013. – 22 с.

УДК 811.11[37 + 42] :82– 1:111.852

ДИСКУРСИВНА НОМІНАЦІЯ ЕСТЕТИЧНОЇ ОЦІНКИ В ЛІРИЦІ АНГЛІЙСЬКОГО РОМАНТИЗМУ

Бойко Я. В.

Державний вищий навчальний заклад: "Національний гірничий університет"

Статтю присвячено одному з типів номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" – дискурсивній номінації, виокремленій із урахуванням структури і семантики аксіологічно забарвленого мовного матеріалу в ліриці англійського романтизму.

Ключові слова: номінація, дискурсивна номінація.

Статья посвящена одному из типов номинации эстетической оценки – дискурсивной номинации, выделенной с учетом структуры и семантики аксиологически окрашенного языкового материала в лирике английского романтизма.

Ключевые слова: номинация, дискурсивная номинация.

The article focuses on one of aesthetic evaluation nomination types – discourse nomination, which was distinguished depending on the structural and semantic properties of axiologically charged lexicon in English romantic lyrics.

Key words: nomination, discourse nomination.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Природа цінностей і способи їх вербалізації стають об'єктом численних мовознавчих студій (див., наприклад, праці Н. Д. Арутюнової, О. Л. Бессонової, О. М. Вольф, М. В. Гамзюка, В. І. Говердовського, С. Д. Кацнельсона, І. М. Кобозевої, Т. А. Космеди, Ю. С. Степанова, В. І. Шаховського, Л. О. Чернейко та ін.), у яких категорія оцінки розглядається у логіко-семантичному, семантико-прагматичному та комунікативному аспектах.

Нові тенденції на сучасному етапі розвитку лінгвопоетики, зумовлені становленням у другій половині ХХ ст. когнітивно-дискурсивної парадигми (Н. Д. Арутюнова, А. Д. Белова, Т. ван Дейк, О. С. Кубрякова, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, А. М. Приходько, І. С. Шевченко та ін.), сприяли відкриттю нових перспектив осмислення краси і потворності як абстрактних естетичних і буттєвих категорій, утілених у поетичному тексті.

Мета статті – описати один із типів номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" – дискурсивну номінацію, виокремлену з урахуванням структури і семантики аксіологічно забарвленого мовного матеріалу в ліриці англійського романтизму. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) визначити різні дослідницькі підходи у теорії номінації; 2) розмежувати поняття "мікротекст" – "мікроконтекст", "текст" – "дискурс"; 3) охарактеризувати види дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" в ліриці англійського романтизму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз вербальних засобів вираження естетичної оцінки у поетичних творах англійського романтизму спирається на надбання теорії мовної номінації. **Номінація**, під якою розуміють називання предметів і ситуацій за допомогою мовних

засобів, закріплення за певним референтом того чи іншого спеціального знака, є комплексним мовленнєво-мисленнєвим процесом, котрий має як логіко-гносеологічні, біологічні, соціальні, фізіологічні, так і власне мовні основи [9, с. 107]. Проблеми мовної номінації розробляються з різних підходів. Лінгвісти, які досліджують **лінгвогносеологічні** й **онтологічні** основи мовної номінації, неодноразово підкреслювали, що "номінація – первинний процес пізнання речей, явищ та їх позначання, тобто перший етап закріплення результатів пізнання в мовному знакові, без якого, природно, не може функціонувати понятійна система людини" [5, с. 38]. У такому ракурсі мовна номінація розглядається як фіксування й ідентифікація засобами мови результатів пізнавальної діяльності людини. Номінація, опосередкована пізнавальним мисленням, завжди змістовна і як така природно включається в процеси знакоутворення, у процеси репрезентації об'єктивного світу і його фрагментів [10, с. 114]. Із **функціонального** погляду мовна номінація є не що інше як "мовна ідентифікація й дистинкція поняття. Вона служить ідеальною репродукцією предметів, які існують поза мовою й людською пізнавальною діяльністю, але лише завдяки найменуванню можуть бути використані інтерсуб'єктивно" [10, с. 17].

Як свідчить огляд наукової літератури з теорії номінації, дослідники мовної номінації з позицій лінгвогносеологічної й онтологічної її основи (Н. Д. Арутюнова, Б. О. Абрамов, Т. В. Булигіна, В. Г. Гак, Г. В. Колшанський, О. І. Москальська, О. А. Потебня та ін.) наголошують на тому, що номінативні одиниці у мовній системі є первинними, у мовленні – вторинними, тому знаки-номінативи [1, с. 6] диференціюються на часткові та повні [1], найменування та повідомлення [7, с. 155–156] та ін. Залежно від структурно-семантичних характеристик номінативних засобів, що виражають естетичну оцінку, пропонуємо розрізняти **лексичну номінацію** (просте слово, композит, словосполучення), **пропозитивну** (речення) та **дискурсивну** (мікротекст). Запропонована типологія номінацій становить основу структурно-семантичної класифікації вербальних операторів естетичної оцінки "прекрасне / потворне".

Дискурсивна номінація естетичної оцінки "прекрасне / потворне" – це мікротекст, утворений засобами (двома і більше) пропозитивної номінації, які у своїй сукупності змальовують позамовну природну ситуацію.

Термін "мікротекст" слід відрізнити від терміну "мікроконтекст", який традиційно розуміється як "мінімальне оточення одиниці, у якому вона, включаючись у загальний смисл фрагмента, реалізує своє значення, плюс додаткове кодування у вигляді асоціацій, конотацій" [ЛЕС, с. 238]; мікроконтекст часто асоціюється з реченням (висловленням), у той час як мінімальним обсягом мікротексту є надфразна єдність [ЛЕС, с. 238].

У мікротексті засобами пропозитивної номінації вербалізовано **смыслопороджувальну ситуацію**, яка є кореферентною навколишньої дійсності (співвідноситься з позамовною природною ситуацією). Саме зв'язок із позамовною дійсністю, з реальними, об'єктивними ситуаціями, знання яких зумовлює вектори розгортання інформації у мікротексті і способи розкриття смислової структури оцінних номінацій, пояснює і вибір назви такого типу номінації – **дискурсивної**, оскільки відомо, що вже з кінця 80-х рр. ХХ ст. під дискурсом розуміють складне комунікативне явище, складну систему ієрархії знань, що включає, окрім тексту, ще й екстралінгвальні чинники (знання про світ, думки, установки, цілі адресата та ін.), необхідні для розуміння тексту [3, с. 87].

Типологія кореферентних дійсності мовленнєвих ситуацій може зводитися до суто комунікативних, прагматичних і т.ін. Пов'язуючи принципи визначення позамовних ситуацій з реальними, об'єктивними ситуаціями, які відображають процес пізнання фрагмента дійсності суб'єктом (у єдності онтології та гносеології), В. І. Охріменко розрізняє такі типи ситуацій: перцептивну (сприйняття навколишньої дійсності), емоційну (емоційна реакція), рефлексивну (епістемічна діяльність), волітивну (планування, прийняття та реалізація рішень), аксіологічну (зв'язок з утилітарними та деонтичними цінностями) [6, с. 62].

Для мети нашого дослідження номінативних засобів естетичної оцінки "прекрасне / потворне" у поетичних творах англійського романтизму необхідним є коригування

наведеної типології кореферентних дійсності мовленнєвих ситуацій і запропонування таких її типів, як: перцептивно-ціннісна (оцінне сприйняття навколишньої дійсності), рефлексивно-ціннісна (епістемічно-оцінна діяльність), емоційно-ціннісна (емоційно-оцінна реакція). Запропонована типологія кореферентних дійсності мовленнєвих ситуацій, вербалізованих у мікротекстах, зумовлює визначення відповідних видів дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" (рис. 1).

Рис. 1. Дискурсивна номінація "прекрасного" та "потворного"

Перцептивно-ціннісна дискурсивна номінація естетичної оцінки "прекрасне / потворне" позначає оцінне ставлення суб'єкта оцінки до конкретної, чуттєвої ситуації, що розгортається у "визначеному місці у режимі теперішнього актуального *hic et nunc* і поміщається в ініціальну систему просторово-часових координат" [4, с. 4]. Основними параметрами перцептивно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" є: ситуативність; суб'єкт естетичної оцінки; об'єкт, що підлягає оцінці з позицій естетичної значущості; опора на відчуття й емпіричні знання у процесі естетичної оцінки.

Прикладом перцептивно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасного" слугує наступний мікротекст, у якому передано відчуття (= оцінне ставлення) поета (= суб'єкта оцінки), викликане прекрасним краєвидом, що відкривався з невеликого пагорба, на якому стояв поет (= конкретна, чуттєва ситуація, що розгортається у визначеному місці): *I stood tip-toe upon a little hill, / The air was cooling, and so very still. / That the sweet buds which with a modest pride / Pull droopingly, in slanting curve aside, / Their scanty leaved, and finely tapering stems, / Had not yet lost those starry diadems / Caught from the early sobbing of the morn. / The clouds were pure and white as flocks new born, / And fresh from the clear brook; sweetly they slept / On the blue fields of heaven, and then there crept / A little noiseless noise among the leaves <...> For not the faintest motion could be seen / Of all the shades that slanted o'er the green. <...> I gazed awhile, and felt as light, and free / As though the fanning wings of Mercury / Had played upon my heels: I was light-hearted, / And many pleasures to my vision started; / So I straightway began to pluck a posey / Of luxuries bright, milky, soft and rosy* (Keats STT).

У мікротексті створено образ (= об'єкт, що підлягає оцінці з позицій естетичної значущості) реальної дійсності (= у режимі теперішнього актуального *hic et nunc*), у якій панує тиша (*The air was cooling, and so very still*) і спокій (*sweetly they slept <...> For not the faintest motion could be seen*). Метафорична насиченість стилю (*the sweet buds which with a modest pride / Pull droopingly <...> finely tapering stems; the early sobbing of the morn; sweetly they slept / On the blue fields of heaven*), застосування епітетів (*the sweet buds; those starry diadems; of luxuries bright, milky, soft and rosy*), образних порівнянь (*The clouds were pure and white as flocks new born*) і, навіть, оксюмору (*and then there crept / A little noiseless noise among the leaves*) змальовують картину прекрасного краєвиду і створюють відчуття (= процес оцінки з опорою на емпіричні знання) заспокоєння і легкості (*I gazed awhile, and felt as light, and free / As though the fanning wings of Mercury / Had played upon my heels: I was light-hearted*).

Отже, у перцептивно-ціннісній дискурсивній номінації має місце єдність простору, часу, суб'єкта естетичної оцінки, об'єкта естетичної оцінки: суб'єкт естетичної оцінки інтерпретує інформацію навколишньої дійсності на основі її естетичної значущості та свого сенсорно-рефлексивного синтезу. Модель сенсорно-рефлексивного синтезу відображає оцінне ставлення суб'єкта сприйняття до об'єкта естетичної оцінки у режимі *hic et nunc* з опорою на емпіричне сприйняття й емпіричні знання.

Перехід від перцепції до рефлексії вербалізує процес реінтерпретації сенсорних даних – рефлексивізації перцепції, що знаходить утілення в **рефлексивно-ціннісній дискурсивній номінації** естетичної оцінки "прекрасне / потворне". У моделі рефлексивно-ціннісної дискурсивної номінації має місце переорієнтація з сенсорно-образного мислення на поняттєве, оскільки "спостереження суб'єкта спрямовано у зовнішній світ з позицій власного "я" [2, с. 9]. Характер рефлексивної перцепції є відмінним від власне перцепції *hic et nunc*: суб'єкт естетичної оцінки у процесі оцінювання навколишньої дійсності спирається не на емпіричне сприйняття, а на знання, отримані у ході інтерпретації (рефлексії) перцептивних даних. Основними параметрами рефлексивно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" є: фрагмент дійсності, пов'язаний із первинною ситуацією як джерело рефлексії; ментальна діяльність суб'єкта естетичної оцінки; аспонтанність рефлексії суб'єкта естетичної оцінки (відображення перцептивного досвіду у свідомості), процес оцінювання об'єкта оцінки на основі його естетичної значущості.

Прикладом рефлексивно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "потворного" слугує наступний мікротекст, у якому джерелом рефлексії є історична подія – військова перемога принца Мальборо у битві з французами: *'They say it was a shocking sight / After the field was won; / For many thousand bodies here / Lay rotting in the sun: / But things like that, you know, must be / After a famous victory. / 'Great praise the Duke of Marlbro' won / And our good Prince Eugene; / 'Why 'twas a very wicked thing!' / Said little Wilhelmine; / 'Nay, nay, my little girl,' quoth he, / 'It was a famous victory. / And every body praised the Duke / Who this great fight did win.' / 'But what good came of it at last?' / Quoth little Peterkin: – / 'Why that I cannot tell,' said he, / But 'twas a famous victory'* (Southey AB).

Оцінюючи цю подію як 'велику битву' (*this great fight*), 'видатну перемогу' (*a famous victory*), за яку всі прославляли принца Мальборо, розповідач (= суб'єкт оцінки) розмірковує (= ментальна діяльність суб'єкта естетичної оцінки) над тим, якою ціною ця перемога була досягнута, – за рахунок життя багатьох тисяч людей, тіла яких зараз 'гниють на сонці' (*many thousand bodies here / Lay rotting in the sun*). Уявляючи (= аспонтанність рефлексії суб'єкта естетичної оцінки), яким шокуючим видовищем було поле битви після бою (*it was a shocking sight / After the field was won*), розповідач переосмислює (= процес оцінювання об'єкта оцінки на основі його естетичної значущості) велич цієї події, наголошуючи на її жорстокості (*'twas a very wicked thing!*) і безглуздості, тому що ніхто не міг сказати, заради чого відбулася та 'велика битва' (*'But what good came of it at last?' / Quoth little Peterkin: – / 'Why that I cannot tell'*).

Отже, основними диференційними ознаками рефлексивно-ціннісної дискурсивної номінації є: 1) дистанціювання у часі між перцепцією "тоді" і рефлексією "зараз"; 2) оцінна інтерпретація перцептивних даних, що мали місце "тоді"; 3) опора у процесі оцінної рефлексії не на емпіричне сприйняття, а на ментальну діяльність (вивідні знання).

Емоційно-ціннісна дискурсивна номінація естетичної оцінки "прекрасне / потворне" позначає емоційно-оцінне реагування суб'єкта оцінки на кореферентну дійсності емоційну ситуацію та чинники, що її зумовлюють. Серед чинників емотивності найбільш значимим уважають: "задоволення :: незадоволення", а менш значимими є "прийняття :: неприйняття", "активність :: пасивність" тощо [8, с. 106]. Основними параметрами емоційно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" є: причина емоційно-

оцінного сприйняття суб'єктом навколишньої дійсності (інтелектуальна оцінка фрагменту дійсності суб'єктом за параметром "бажаності :: небажаності"); власне емоція (суб'єктивне емоційне переживання суб'єкта); емоційний прояв (зовнішня маніфестація емоцій).

Наприклад, у поемі С. Т. Кольриджа "Сказання про Старого Мореплавця" (*Rime of the Ancient Mariner*) за допомогою емоційно-ціннісної дискурсивної номінації змальовано жахливу сцену покарання Старого Мореплавця за те, що він скоїв карний злочин, – з безглуздою жорстокістю вбив альбатроса, який символізує все гарне, чесне, добре й довірче в природі:

"I fear thee, ancient Mariner! / I fear thy skinny hand! / And thou art long, and lank, and brown, / As is the ribbed sea-sand. / I fear thee and thy glittering eye, / And thy skinny hand, so brown." – / "Fear not, fear not, thou Wedding-Guest! / This body dropped not down. / Alone, alone, all, all alone, / Alone on a wide wide sea! / And never a saint took pity on / My soul in agony. / The many men, so beautiful! / And they all dead did lie; / And a thousand thousand slimy things / Lived on; and so did I. / I looked upon the rotting sea, / And drew my eyes away; / I looked upon the rotting deck, / And there the dead men lay. / I looked to heaven, and tried to pray; / But or ever a prayer had gusht, / A wicked whisper came and made / My heart as dry as dust. / I closed my lids, and kept them close, / And the balls like pulses beat; / For the sky and the sea, and the sea and the sky, / Lay like a load on my weary eye, / And the dead were at my feet. / The cold sweat melted from their limbs, / Nor rot nor reek did they: / The look with which they looked on me / Had never passed away. / An orphan's curse would drag to hell / A spirit from on high; / But oh! more horrible than that / Is the curse in a dead man's eye! / Seven days, seven nights, I saw that curse, / And yet I could not die (Coleridge RAM).

Складниками емоційно-ціннісної дискурсивної номінації у наведеному прикладі є різні типи лексичної і пропозитивної номінації, за допомогою яких описано прояв емоції страху (= емоційно-оцінне реагування) Старого Мореплавця (= суб'єкта оцінки) у ситуації здійснення його покарання за вбивство альбатроса (= кореферентна дійсності емоційна ситуація). Так, власне емоцію страху (= суб'єктивне емоційне переживання суб'єкта оцінки) передано засобами простої дієслівної лексичної номінації – анафоричним повтором дієслова *fear* 'боятися' ("*I fear thee, ancient Mariner! / I fear thy skinny hand! / And thou art long, and lank, and brown, / As is the ribbed sea-sand. / I fear thee and thy glittering eye, / And thy skinny hand, so brown.*" / "*Fear not, fear not, thou Wedding-Guest!*"). За допомогою комплексної лексичної номінації описано жахливість ситуації, яка створюється і посилюється описом зовнішності Старого Мореплавця (*skinny hand; and thou art long, and lank, and brown; glittering eye*), змалюванням відразливого фрагменту дійсності (*the rotting sea; the rotting deck; a thousand thousand slimy things*), визначенням причини емоції страху (= чинника, що її зумовлює) – жахливою ситуацією самотності (*Alone, alone, all, all alone, / Alone on a wide wide sea!*). Безпорадність (*A wicked whisper came and made / My heart as dry as dust*) і страждання (*And never a saint took pity on / My soul in agony*) Старого Мореплавця (= емоційний прояв, зовнішня маніфестація емоцій), який протягом семи днів (*Seven days, seven nights, I saw that curse, / And yet I could not die*) залишався наодинці з мертвими товаришами (*The many men, so beautiful! / And they all dead did lie*) серед безкрайнього моря (*For the sky and the sea, and the sea and the sky, / Lay like a load on my weary eye, / And the dead were at my feet*) і відчував прокльони від їхніх мертвих очей (*But oh! more horrible than that / Is the curse in a dead man's eye!*), виражено засобами пропозитивної номінації.

Зазначені параметри емоційно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" відповідають текстовій моделі сенсорно-емотивно-рефлексивного синтезу.

Висновки. Отже, дискурсивна номінація естетичної оцінки "прекрасне / потворне" виходить за межі одного речення; це – мікротекст, утворений засобами (двома і більше) пропозитивної номінації, які у своїй сукупності змальовують позамовну природну ситуацію. Залежно

від типу кореферентних дійсності мовленнєвих ситуацій, вербалізованих у мікротекстах "потворного" чи "прекрасного", виокремлено види дискурсивної номінації – перцептивно-ціннісна, рефлексивно-ціннісна й емоційно-ціннісна дискурсивна номінація, які різною мірою виражають естетичну оцінку "прекрасне / потворне" в ліриці англійського романтизму.

Література

1. Гак В. Г. Семантическая организация текста / Владимир Григорьевич Гак // Лингвистика текста. – М., 1974. – Т. 1. – С. 6–14.
2. Герасимова И. А. Деонтическая логика и когнитивные установки / Ирина Алексеевна Герасимова // Логический анализ языка : Языки этики : [сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. : Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко, Н. К. Рябцева]. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 7–16.
3. Демьянков В. З. Текст и дискурс как термины и как слова обыденного языка / Валерий Закиевич Демьянков // Язык, культура, общество : IV Междунар. науч. конф., 27–30 сентября 2007 г. : пленарные доклады. – М., 2007. – С. 86–95.
4. Кацнельсон С. Д. Содержание слова, значение и обозначение : [монография / под общ. ред. В. М. Жирмунского, М. М. Гухман, С. Д. Кацнельсона] / Соломон Давидович Кацнельсон. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 112 с.
5. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Геннадий Владимирович Колшанский. – М. : Наука, 1984. – 176 с.
6. Охріменко В. І. Онтологія та гносеологія категорії модальності в італійській мові : дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Валерія Іванівна Охріменко. – К., 2012. — 612 с.
7. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Наука, 1999. – 182 с.
8. Романов Д. А. Психолингвистическое обоснование эмоциональной идентификации / Дмитрий Анатольевич Романов // Вопросы языкознания / отв. ред. Татьяна Михайловна Николаева. – М. : Наука, 2005. – № 1. – С. 98–107.
9. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики [аналітичний огляд] / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.
10. Языковая номинация: Общие вопросы [сборник / отв. ред. : Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.

Довідкова література

ЛЕС – Лингвистический энциклопедический словарь / [сост. Н. Д. Арутюнова, В. А. Виноградов, В. Н. Топоров и др.; гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд., испр.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

Coleridge RAM – Coleridge S. T. Rime of the Ancient Mariner [a poem]. [Electronic reference] / Samuel Taylor Coleridge. – Access mode: <http://www.online-literature.com/coleridge/>

Keats STT – Keats J. I Stood Tip-Toe Upon A Little Hill [Electronic reference] / John Keats. – Access mode: <http://englishhistory.net/keats/poetry.html>

Southey AB – Southey R. After Blenheim [Electronic reference] / Robert Southey. – Access mode: http://allpoetry.com/Robert_Southey

УДК 81'1 : 81'373

СЕМІОТИЧНА ПРИРОДА ЛЕКСИЧНОГО КВАНТОРА

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

В статті розглядаються теоретичні засади мовного знака в їх екстраполяції до лексичного квантора. Лексичний квантор тлумачиться як тривимірний мовний знак, який характеризується, окрім плану змісту та вираження, ще й планом вживання у комунікативній ситуації.

Ключові слова: мовний знак, білатеральність мовного знака, трилатеральність мовного знака, лексичний квантор.

В статье рассматриваются теоретические основания языкового знака в их экстраполяции к лексическому квантору. Лексический квантор представлен трехмерным языковым знаком, который характеризуется, кроме плана содержания и выражения, также и планом употребления в коммуникативной ситуации.

Ключевые слова: языковой знак, билатеральность языкового знака, трилатеральность языкового знака, лексический квантор.

The article deals with the theoretical issues of a linguistic sign as extrapolated to a lexical quantor. Lexical quantor is understood as a trilateral linguistic sign which is characterized, besides the plane of content and expression, the plane of usage in a communicative situation.

Key words: linguistic sign, bilaterality of a linguistic sign, trilaterality of a linguistic sign, lexical quantor.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Лексичний квантор (далі ЛК) кваліфікуємо як номінативно значущу інформативну семіотичну одиницю сфери комунікації, як вербалізований результат мислення, семіотико-когнітивний засіб орієнтації мовної особистості у навколишній дійсності. ЛК не обмежується власне передачею *кванта* інформації про навколишню дійсність, а за своєю сутністю є вербалізованим *оператором* мовної картини світу, що об'єктивує відповідний її сегмент. Теоретичне обґрунтування ЛК як семіотико-когнітивної і дискурсивної сутності, пов'язаної із мовною особистістю, не перечить положенню про те, що мислення і пізнання виражаються за допомогою знака [10], а мовний знак виступає "матеріально-ідеальною одиницею системно організованого мовного коду, яка довільно, символічно й конвенційно фіксує у чуттєвій сприйнятій формі певний зміст і служить засобом збереження, отримання, обробки й передавання інформації" [11, с. 375]. Це положення цілком узгоджується з особливостями семіотичної системи мови. Подібно до квантів у фізиці, які є мінімальними одиницями світлової енергії, ЛК є одиницею передання культурного, соціального, історичного досвіду.

Так само, як, відповідно до фізичної квантової теорії, світлова енергія передається не безупинно, а спорадично, так і знайомство з елементами мовної картини світу можна уявити не як безперервний, а як дискретний процес: пізнання цих елементів відбувається під час поступового сприйняття об'єктивного світу.

Важливим з цього приводу є розгляд основних пресупозицій лінгвосеміотики для визначення знакової природи ЛК. Серед таких основоположних проблем семіотики для

розуміння онтологічної сутності ЛК є лінгвосеміотичний статус мовного знака у знакових теоріях мови, основні характеристики мовного знака у взаємовідношенні мови і мовлення як знакових систем, визначення і характеристика їх типів.

Метою статті є висвітлити семіотичний статус мовного знака та на базі теоретичних узагальнень окреслити семіотичний простір лексичного квантора.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу визначення типів мовних знаків, мабуть, може бути покладений характер семіологічних функцій знака, що зумовлює, у свою чергу, тип позначуваного, знакового значення. Зазвичай виділяють такі знаки у мові:

а) мовні знаки, яким більшою мірою властива функція, що диференціює, наприклад, фонемі;

б) мовні знаки, у яких функція, що ототожнює, превалює над тим, що диференціює, – граматичні морфемі й моделі синтаксичних і семантичних зв'язків мовних одиниць;

в) мовні знаки, яким властиві як диференціальні, так й узагальнювальні функції, так звані повні знаки (властиво знаки) – слова, словосполучення, речення [15, с. 106] (до останніх, очевидно, і належить ЛК, хоч при цьому не можна ігнорувати інші його властивості. – Б.В.).

Згадаймо, що Ф. де Соссюр особливо важливим вважав положення про те, що знак виступає як двобічна сутність, обидва боки якої психічні та пов'язані в людській свідомості асоціативно, що мовний знак зв'язує не річ та її назву, а поняття та акустичний образ. Цей останній є не матеріальним звучанням, річчю цілком фізичною, а психічним відображенням звучання, уявленням, отриманим нами про нього за допомогою наших органів чуттів; акустичний образ має чуттєву природу, і якщо нам доводиться називати його "матеріальним", то тільки з цієї причини, а також для того, щоб протиставити його другому члену асоціативної пари – поняттю, загалом більш абстрактному [12, с. 99]. Розглядаючи цю проблему з погляду термінології, дослідник пропонує ввести поняття "позначуване" й "позначення", підкреслюючи той факт, що "два терміни мають ту перевагу, що відзначають протиставлення, котре існує як між ними самими, так і між цілим і частинами цього цілого" [12, с. 100]. Отже, в опозиції "мова – слово" Ф. де Соссюр підкреслює, що мова як соціальний факт і система знаків, які використовує людина для спілкування і розуміння, відрізняється від мовленнєвої мови – слова. А слово виступає не чим іншим, як тільки мовним знаком.

Характеризуючи словесні знаки як особливий тип знаків, А. А. Уфимцева наголошує, що слово у ряду інших знаків мови є основним, тому що воно має семіологічну цінність у декількох планах: слово узагальнює (сигніфікативна функція), дає найменування, позначає (номінативна функція), слово повідомляє (виконує комунікативну функцію) і виражає певне почуття, переживання мовця, слухача (прагматична функція) [15, с. 106 – 107]. Що ж становить собою у словесному знаку те стале, що дозволяє йому залишатися тотожним собі самому як у синхронному, так часом і в історичному планах? У словесному знаку, насамперед, виділяється як якесь постійне, загальне – форма знака, послідовність звуків або графем (звуковий або графічний образ слова). Потрібно відзначити, що ця матеріальна опора словесного знака, своєрідна в порівнянні з іншими знаками, виступає як те постійне і усталене, що зберігає його матеріальну тотожність. (пор. "семантичний" та "асемантичний знак" у працях Т. Р. Кияка [6, с. 49 – 50]). З іншого боку, першою й необхідною особливістю знака, головним чином стосовно слова [3], є те, що він не може не носити диференціального характеру, у протилежному випадку словесний знак перетворився б у простий сигнал. Сутність семіологічної значущості слова полягає не тільки в диференціації, але й в ототожненні. Чим створюються в словесному знаку системні значеннєві потенції, реалізовані у мовленні? Насамперед, словесний (повнозначний) знак завжди відноситься не до одного якого-небудь окремого предмета, явища, а до цілого класу або до групи, тобто сума характерних ознак цих предметів, загальних для класу, узагальнено виражає ідею, диференціюючи або ототожнюючи поняття, думку, і одночасно слугує засобом спілкування, несучи в кожному акті мовлення конкретну інформацію. Словесний знак за своєю

природою подвійний: з одного боку, він пов'язаний з механізмом узагальнення, відображаючи тією чи іншою мірою шаблі абстрагованого пізнання явищ і предметів реального світу, з іншого боку – він пов'язаний з формуванням думок і вираженням різних інтенцій мовця й слухача в процесі спілкування. Це перетворює його в знак особливого типу [5, с. 78 – 79]. На цьому твердженні й базується сформульований С. О. Карцевським принцип неоднозначної відповідності форми словесного знака і його змісту, відомий як принцип "асиметричного дуалізму" [5, с. 76 – 81]. Серед інших аксіом, які детермінують сутність мовного знака, зазвичай, відносять аксіому стійкого зв'язку позначення і позначуваного та аксіому структурності знака як його цілісності і нечленованості [7].

Безумовно важливими для розгляду знакової природи ЛК є положення про те, що мовний знак є актом людської свідомості [3], усякий мовний знак є актом розуміння тієї або іншої предметності. У людській свідомості уявлення про той або інший предмет характеризуються своїми модифікаціями, оскільки свідомість людини рухлива й мінлива, подеколи пасивна й безініціативна, а часом має творчий характер [8]. Антропоцентризм висунутої вченим теорії може бути проілюстрований його твердженням про те, що людська мова здатна виражати найменші й найтонші рухи свідомості. У мові виражаються будь-які порухи, ледь уловимі дії людської психіки, навіть будь-які несвідомі натяки, аби тільки вони належали саме людині і аби тільки знаходили в людини те або інше значеннєве вираження – оформлене чи навіть безформне. У цьому всьому отут важлива тільки людина з її свідомістю й мисленням, тобто саме вона перетворює загальноб'єктивний знак у специфічно мовний знак [8, с. 126].

Як відомо, основною функцією мовного знака з огляду зв'язку мови й мислення є його здатність задовольняти основні відображені і розумові процеси, властиві людині, – узагальнювати (інтегрувати) і конкретизувати (диференціювати), опосередковано й абстраговано представляти розумовий зміст, що історично закріплюється за даним знаком. Це твердження є надзвичайно важливим для розкриття знакової сутності ЛК, оскільки вказує, що найважливіша функція ЛК як мовного знака, яка відрізняє його від знаків інших семіотичних систем, – пізнавальна, гносеологічна. Дослідники відзначають, що "у співвідношенні "знак – реальна дійсність" перші слугують позначенням другої і водночас є носіями "узагальненого її відображення", органічно міцно з'єднуючись із відповідним поняттям або окремими його ознаками, що лежать в основі семантичних цінностей мовних одиниць. Нерозривний зв'язок позначуваного (значеннєвого змісту) і позначення (знакової форми) є неодмінною умовою єдності мовного знака, тому участь мовних знаків (особливо слів) у формуванні думок, ідей, понять у процесі пізнання безпосередня, і зв'язок між двома сторонами словесного знака визначається з погляду психології у такий спосіб: "... думка не виражається в слові, вона відбувається в ньому" [2, с. 268].

Питання про загальне і окреме, про постійне й змінне у словесному знаку поєднується із проблемою розмежування мови як системи загальних, потенційних засобів і мовлення як реалізації цих системних можливостей [2, с. 130].

І. П. Сусов відзначає у цьому зв'язку здатність "ковзання" одна стосовно одної тієї чи іншої сторін знака: те саме позначуване може співвідноситися з декількома позначеннями (синонімія), те саме позначення може співвідноситися з низкою позначуваних (синонімія, омонімія). Дослідник ще раз звертає особливу увагу на перцептивність знака, тобто доступність його сприйняття адресатом [13; 14].

Водночас Л. І. Ібраєв розглядає знак як "річ або явище: 1) доступне сприйняттю, 2) штучне (створене людиною), 3) довільне (кероване) і тому 4) навмисне – з метою викликати реакцію і 5) яке збуджує у свідомості образ – як у його продуцента, так і реципієнта 6) інших, відмінних від нього речей або явищ, тобто застосовуване для запам'ятовування або спілкування, а 7) поза цією мнемонічною й комунікативною функцією у своїй ситуації незаконімічне" [4, с. 22]. Такий підхід до розуміння мовного знака видається аргументованим і його висвітлення

знаходимо у працях інших лінгвістів. Зокрема, О. Д. Огуй веде мову про трилатеральність (на відміну від соссюрівської білатеральності) мовного знака [9, с. 22 – 26]. Як стверджує вчений, у трилатеральності мовного знака зберігається запропонована ще Платоном трихотомічна схема аналізу *річ – поняття – ім'я*, де план вираження знака є *іменем*, змістова сторона – *поняттям*, а опосередкувальній людській діяльності відповідає конструйована в свідомості *річ* [9, с. 22 – 26]. Це цілком узгоджується із нашим тлумаченням ЛК як мовного знака. На наше переконання, ЛК як мовний знак, словесний знак характеризується планом вираження, планом змісту та планом вживання.

ЛК як мовний знак характеризується специфічними характеристиками, оскільки в процесі розвитку мови розподіл семіотичних зв'язків зазнає змін. Виникають нові функціональні відношення, які співіснують зі старими, витісняють їх, накладаються на них [1].

У мові взаємодіють прямо протилежні процеси: процес руйнування знака внаслідок автономності розвитку фонологічного й семантичного планів мови й відособленості його синтагматичних і парадигматичних відношень. У результаті чого відбувається перегрупування одиниць змісту й вираження, а отже – варіювання знака й наявність у мові розбіжностей плану вираження, що не співвідноситься з розбіжностями плану змісту, і процес об'єднання сторін знака, який полягає в тому, що, наприклад, слово, здатне виступати як мінімальне речення, є вільною одиницею, що допускає постійну зміну контексту. Абсолютна форма слова реалізується в нульовому оточенні. Таким чином, ці особливості слова сприяють збереженню його єдності, "відновленню" форми, "елімінації тих звукових змін, які воно зазнає, потрапляючи в ту або іншу мовну позицію" [1, с. 183].

Висновки та перспективи подальших досліджень. ЛК як мовний знак, таким чином, може розглядатися у мові й мовленні як тотожний будь-якому іншому типові знаків і визначається трьома параметрами: співвідношенням з позначенням (інформацією), системою знаків та регулятивними параметрами у процесі комунікації. Така модель дозволяє врахувати антропоцентричний аспект мовної діяльності. У цьому випадку ідеальний бік мовних знаків (особливо слів) є результатом потрійного заломлення: а) об'єктивної реальності в свідомості людини (як поняття позамовного рівня); б) поняття в умовах мовної системи / структури; в) мовного значення через (між-)індивідуальний досвід мовців [9, с. 22 – 26].

ЛК є типовим мовним знаком, тому що людське пізнання в цілому, і пізнавальний образ предмета зокрема, визначені практикою та результатами мислення попередніх поколінь, закріплених у словах. Зміст словесних знаків, репрезентованих ЛК, таким чином, складається із накопиченої раніше людиною інформації. За сукупністю основних ознак, тобто за сферою переважного використання у мові і мовленні, ЛК як мовні знаки можна в основному класифікувати як характеристизаційні (повнозначні слова), ідентифікаційні (власні назви), квантитативні (числівники) [16, с. 167].

Необхідно підкреслити, що ЛК як мовний знак, окрім загальної пізнавальної функції, виконує також функцію ідентифікації структурних одиниць у мові, не тільки слів, але і таких, які є менші, ніж слово (напр., морфем), або більші від слова (напр., словосполучення, висловлення), що може слугувати предметом окремих лінгвістичних розвідок у перспективі.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. Выготский Л. С. Психология / Л. С. Выготский. – М. : Апрель – пресс : ЭКСМО – пресс, 2000. – 1008 с.
3. Денисова С. П. Слово в системе мови / С. П. Денисова // Мови й культура народів Приазов'я : зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного ін-ту ім. П. Д. Осипенко. – Бердянськ, 2000. – Вип. 2. – С. 3 – 27. – (Серія "Філологічні науки").
4. Ибраев Л. И. Надзнаковость языка (к проблеме отношения семиотики и лингвистики) / Л. И. Ибраев // Вопр. языкознания. – 1981. – № 1. – С. 17 – 35.
5. Карцевский С. О. Об асимметричном дуализме лингвистического знака / С. О. Карцевский // Введение в языковедение : Хрестоматия / [Сост. А. В. Блинов и др.]. – М. : Аспект Пресс, 2000. – С. 76 – 81.

6. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики) / Т. Р. Кияк. – Львов : Вища шк., 1988. – 162 с.
7. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1984. – 175 с.
8. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф / А. Ф. Лосев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 480 с.
9. Огуй О. Д. Лінгвістична теорія знака в епістемологічному ракурсі // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка: Наук. журнал. – Вип. 62. – Житомир : Житомир. ДУ, 2012. – С. 22 – 26.
10. Пирс Ч. С. Начала прагматизма / Чарльз Сандерс Пирс. – Т. 2. – Логические основания теории знаков / Пер. с англ. В. В. Кирющенко, М. В. Колопотина, послесл. Сухачева В. Ю. – СПб. : Лаборатория Метафизических Исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. – 352 с. – (Серия "Метафизические исследования. Приложение к альманаху")
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Соссюр Ф. Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр ; пер. с фр. яз. ; под ред. А. А. Холодовича. – М. : Прогресс, 1977. – 695 с.
13. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / Иван Павлович Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.
14. Сусов И. П. Язык как система знаков / И. П. Сусов // Введение в теоретическое языкознание. – Тверь : Тверской гос. ун-т, 1999. – 382 с.
15. Уфимцева А. А. Знак языковой / А. А. Уфимцева // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – [2 – е изд.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
16. Уфимцева А. А. Знаковая природа языка / А. А. Уфимцева // Общее языкознание : Формы существования, функции, история языка / Ред. Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1970. – С. 106 – 107.

УДК 811.111'42

ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ JEALOUSY/РЕВНОЩІ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Вороніна Д. О.

Харківський національний університет ім.В.Н. Каразіна

У статті встановлюються засоби номінації, дескрипції та експресії емоційного концепту JEALOUSY/РЕВНОЩІ у сучасному англomовному художньому дискурсі. Номінація відбувається шляхом прямого називання концепту номінативними засобами, які включають ім'я концепту, лексему fear, її синоніми, їх частиномовні похідні, а також вільні й фразеологізовані словосполучення, утворені на їх основі, та ідіоми. Дескрипція здійснюється шляхом опису проявів емоційного стану ревновців, а експресія – через вербальну експлікацію цього емоційного стану.

Ключові слова: емоційний концепт, номінація, дескрипція, експресія.

В статье устанавливаются средства номинации, дескрипции и экспрессии эмоционального концепта JEALOUSY/РЕВНОСТЬ в современном англоязычном дискурсе. Номинация осуществляется путем прямого называния концепта номинативными средствами, включающими имя концепта, лексику jealousy, её синонимы, их производные, а также свободные и фразеологические словосочетания, образованные на их основе и идиомы. Дескрипция осуществляется через описание эмоционального состояния ревности, а экспрессия – через его вербальную экспликацию этого эмоционального состояния.

Ключевые слова: эмоциональный концепт, номинация, дескрипция, экспрессия.

The article establishes means of the nomination, description and expression of the emotional concept JEALOUSY in the modern English fiction. Nomination of JEALOUSY takes place through direct naming the concept by nominative means including the name of the concept, lexeme jealousy, its synonyms, their derivatives belonging to different parts of speech, free and phraseological word combinations and idioms. Description of JEALOUSY involves accounting the characteristics of the emotional state of jealousy and expression of JEALOUSY presupposes verbal explication of this emotional state.

Key words: emotional concept, nomination, description, expression.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Дослідження спрямоване на вивчення лінгвальних засобів актуалізації емоційного концепту JEALOUSY/РЕВНОЩІ у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Мета статті полягає у встановленні засобів номінації, дескрипції та експресії емоційного концепту JEALOUSY/РЕВНОЩІ у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Актуальність дослідження обумовлюється його відповідністю антропоцентричній когнітивно-дискурсивній парадигмі вивчення мовних явищ, пріоритетній у сучасному мовознавстві, а також зростаючим науковим інтересом до проблеми вивчення емоційних концептів.

Наукова новизна дослідження визначається застосуванням когнітивно-дискурсивних методик аналізу, що дозволяють всебічно розкрити особливості як мовної, так і дискурсивної реалізації концепту JEALOUSY/РЕВНОЩІ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміна наукової парадигми з системно-структурної на антропоцентричну когнітивно-дискурсивну перемістила фокус уваги дослідників на людину – носія і творця мови, і переорієнтувала інтерес лінгвістів з іманентної структури мови на мовленнєво-розумову діяльність людини й концепт як ментальну одиницю, що забезпечує цю діяльність.

Концепт включає в себе сукупність усіх поняттєвих смислів, а також оцінних, образних й емотивних асоціацій, які народжуються при свідомому чи несвідомому використанні, сприйнятті й інтерпретації певної мовної одиниці: слова, фразеологізму, словосполучення тощо. Основною функцією концепту є функція заміщення не тільки основних значень слова, але й усіх його можливих варіантів і відтінків вживання [7, с. 7]. В концепті сконцентрований багатовіковий досвід, культура та ідеологія кожного народу, які синтезуються і фільтруються в тезаурусі мовної особистості.

Структурно концепт існує як гештальт, тобто цілісна структура, що не потребує "ніякої структуризації під час використання в різного роду розумових процесах" [6, с. 14]. Структурні елементи концепту-гештальта можна виділити лише штучно, з метою аналізу: "коли концепт того чи іншого об'єкта активується у нашій свідомості у процесі розумової або мовленнєвої діяльності, ми не задумуємося про складники його структури або його значення, і лише оперуючи певним концептом як одиницею знання, ми починаємо виділяти його конкретні характеристики. Тільки у цьому смислі можна говорити про те, що концепт відкриває цілий ряд характеристик, які іноді, за усталеними традиціями, називають компонентам або концептуальними ознаками" [1, с. 29].

Ядро когнітивної структури концепту (*інтенціонал*), становлять ознаки, які є обов'язковими для усіх сутностей відповідного класу й, відтак, формують *поняття* про відображувану концептом сутність. Периферія (*імплікаціонал*) формується ознаками, що імплікаційно пов'язані з ядром [8, с. 59 – 60].

Ядро концепту виявляється у прямих значеннях мовних виразів, їх номінативному (денотативному) потенціалі. Структура імплікаційної аури концепту втілюється в словотвірних та інших семантичних зв'язках імені концепту, сполучуваності, фразеологізації, тропеїчному варіюванні, взаємодії експліцитних та імпліцитних смислів у дискурсі.

План вираження концепту репрезентований цілим рядом мовних реалізацій, що утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму, а план змісту залучає спільні для усіх його мовних реалізацій семантичні ознаки, що "скріплюють" лексико-семантичну парадигму та утворюють його поняттєву або прототипічну основу [7, с. 37].

Особливе місце з-поміж концептів посідають концепти емоцій. Емоції є однією з форм відображення дійсності. Вони відіграють значну роль в житті людини. У процесі пізнання об'єктів і явищ реальної дійсності людина реагує на них, проявляє своє ставлення в різних оцінках, почуттях, переживаннях, що знаходить вираження в мові. Емоції являють собою складний продукт духовної і пізнавальної діяльності людини. Емоційний концепт є різновидом культурного концепту і зберігає всі його ознаки, але відрізняється додатковими емотивними й ціннісними характеристиками. В його основі лежить оцінювання як онтологічна властивість людини, яка не може в своїй пізнавальній діяльності не оцінювати оточуючу її дійсність [5, с. 55].

За М. А. Красавським емоційний концепт – це "етнічно, культурно обумовлене структурно-змістове, як правило, лексично і /чи фразеологічно вербалізоване утворення, яке базується на поняттєвій основі, що включає в себе, окрім самого поняття, образ, культурну цінність, і функціонально замінює людині в процесі рефлексії і комунікації однопорядкові предмети (в широкому сенсі слова), які викликають упереджене ставлення" [5, с. 59].

Емоційний концепт JEALOUSY/РЕВНОЦІ тісно пов'язаний з базовими людськими емоціями, які є універсальними для більшості культур. Базовими емоціями вважаються

страх, радість, гнів і сум. Такі емоції за своїм походженням є первинними, а за природою – елементарними [9, с. 39]. Ревнощі – це соціалізована комплексна емоція. За Р. Декартом вона являє собою поєднання любові та ненависті до особи, яку кохають, та заздрощів до того, до кого ця особа проявляє свою прихильність [5, с. 29]. Специфіка прояву і лексикалізації цієї емоції залежить від особливостей лінгвокультури.

Емоційний концепт JEALOUSY/РЕВНОЩІ має поняттєвий ціннісний та образний зміст й, як і будь-який інший емоційний концепт, актуалізується в дискурсі шляхом *номінації*, *дескрипції* та *експресії* [9, с. 39].

До засобів **номінації** емоційного концепту належать номінативні одиниці мови, що його називають. Насамперед, це ім'я емоційного концепту. Для того, щоб виявити, який поняттєвий зміст містить лексична одиниця, визначена як ім'я концепту, необхідно звернутися до її словникової дефініції, яка "розкриває логіко-предметний зміст слова, під який потрібно підвести як відображений у свідомості образ (уявлення, поняття), так і відношення цих предметів у реальному світі, а також те, як вони знаходять своє відображення в логіко-семантичних відношеннях, які в рівній мірі конституюють лексичне значення повнозначних слів" [8, с. 32-33].

У лексикографічних джерелах словникове визначення лексеми *jealousy* представлено таким чином: 1) the feeling of anger or bitterness which someone has when they wish that they could have the qualities or possessions that another person has [Collins English Dictionary for Advanced Learners, Harper Collins Publishers, 2000] – почуття гніву чи прикрості у людини, коли вона воліла б мати якості або майно іншої людини; 2) the state or quality of being jealous [Collins English Dictionary, Harper Collins Publishers, 1994] – стан або властивість бути ревним; 3) a) being jealous: a lover's jealousy; b) instance of this; act or remark that shows a person to be jealous [Cf ENVY] [Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford University Press, 1993] – а) бути ревним; б) приклад цього (випадок); дія чи репліка, що вказує на те, що людина ревнує; 4) a) jealous feeling [Longman Dictionary of English Language and Culture, England by Clays Ltd. Publishers, 1993] – почуття; 5) a) jealous state or feeling; b) instance of this; French: related to jealous [Oxford Dictionary of Current English, Oxford University Press, 1998] – а) стан або почуття; б) прояв цього стану чи почуття; 6) a feeling of unhappiness and anger because someone has something that you want [Cambridge International Dictionary of English, Cambridge University Press, 1997] – почуття суму чи гніву через те, що хтось має те, що ви бажаєте.

Аналіз наведених дефініцій з урахуванням того факту, що у сучасній лексикографічній практиці тлумачення значень слів подаються частіше всього в порядку їх значущості і частотності вживання мовним соціумом, дозволяє встановити основні ознаки поняття JEALOUSY/РЕВНОЩІ, насамперед, – **онтологічну категоріальну ознаку** – **емоційний стан** (feeling; emotion; state). Пресупозиції ідентифікаторів категоріальної ознаки передбачають такі **екзистенційні ознаки** поняття JEALOUSY/РЕВНОЩІ, як **наявність уособленого експерієнцера, емоційного стану та наявність каузатора емоційного стану**, який може бути як **уособленим**, так і **неуособленим**. Наявність експерієнцера опосередковано виражається значенням ідентифікаторів (емоція може переживатися лише уособленим суб'єктом; суб'єкт, що переживає певний емоційний стан, називається експерієнцером [4, с. 6], а наявність каузатора (людини або речі, яка спричиняє цей стан), пояснює причину стану експерієнцера.

Визначальну роль в ідентифікації поняття JEALOUSY / РЕВНОЩІ відіграє **аксіологічна ознака** – **негативна оцінка емоційного стану**, яка імпліцитно міститься у структурі значення переважної більшості ідентифікаторів: suspicion, doubts, feeling of inadequacy, hostility, envy [14]. Аналіз пресупозицій ідентифікаторів також надає можливість специфікувати **дію каузатора** емоційного стану як **малефактивну**: aroused by a real or supposed wrong; resulting from injury, mistreatment, opposition [15], а також встановити **телеологічну ознаку**, що характеризує інтенції експерієнцера емоційного стану гніву як **протидію каузатору**: wanting to fight back;

a desire to fight back at the supposed cause of this feeling; makes you want to hurt someone or be unpleasant [12].

Відтак, основне значення лексеми *jealousy* визначаємо як **негативний емоційний стан експерієнцера, що є результатом малефактивної дії уособленого/неуособленого каузатора і викликає протидію**. Це значення фактично є категоріальною семемою, що дозволяє віднести денотат *jealousy* до категорії емоційних станів.

Для специфікації емоційного стану, позначеного *jealousy*, необхідно встановити диференційну сему (семему). Це доволі важко зробити на підставі визначень лексеми *jealousy*, оскільки ідентифікаторами тут слугують її синоніми і розмежувати їх денотати можна лише на підставі детального порівняльного аналізу їх дефініцій.

Відповідно, окрім імені концепту, лексеми *jealousy*, до номінативних засобів його мовної репрезентації відносяться синоніми, що використовуються в дефініціях його імені: *zeal, heartburn, grudging, hostility, indignation, suspicion, doubts, feeling of inadequacy* [13], а також зафіксовані в Roget's Thesaurus of English Words and Phrases: *resentment, irritation, cholera, fury, exasperation, vexation, indignation, animosity* тощо [17] й їх частиномовні похідні; а також вільні словосполучення, побудовані на їх основі: *to become jealous, to awake, to excite jealousy*, та ідіоми: *green-eyed monster*.

У сучасному англomовному художньому дискурсі номінативні засоби об'єктивації емоційного концепту JEALOUSY / РЕВНОЩІ використовуються для експлікації емоційного стану ревності як в авторському мовленні, так і в мовленні персонажів: "*Margaret was not a ready lover, but where she loved she loved passionately, and with no small degree of jealousy.*" (E. Gaskell) [20] – як монологічному: "*There are no preconditions for jealousy. You don't have to be right, you don't have to be reasonable. Take Othello. He was neither right nor reasonable, and Desdemona ended up dead. I wouldn't mind Leanne ending up dead. I wouldn't mind her exploding to fireworks or peacock and pearl.*" (F. Billingsley) [21], так і діалогічному: "*I said I was impressed, Martha. I'm beside myself with jealousy. What do you want me to do, throw up?*" (E. Albee) [19].

Дескрипція емоційного стану ревності здійснюється за допомогою мовних виразів, які за словниковими дефініціями не містять ознак, що дозволяють віднести їх до засобів вербалізації концепту JEALOUSY/РЕВНОЩІ, проте набувають таких ознак у контексті дискурсу, оскільки відображають фізіологічний та психічний стан експерієнцера ревності. До таких відносяться фразеологізовані словосполучення типу *a pang / stab / twinge of jealousy, to be racked by jealousy, to be inoculated with the poison of jealousy* та ідіоми типу *eat one's heart out*.

Наприклад: "*I've never been jealous before I met you, it burns,luv. Like silver through my veins.*" (J. Frost) [22]; "*Anna has a stab of jealousy – she is thrilled for them, yet can't help but envy their happiness. Don't be ungracious, she tells herself.*" (S. Rayner) [23]. Перший фрагмент, окрім експліцитного маркера референтної ситуації РЕВНОЩІ, вільного словосполучення з похідною від імені концепту, *to be jealous*, містить опис стану експерієнцера ревності: він відчуває печію в венах. У другому фрагменті стан переживання ревності метафорично уподібнено удару ножом за допомогою фразеологізму *a stab of jealousy*; опис також включає відображення боротьби героїні з самою собою в намаганні приборкати негативні емоції.

Експресія емоційного стану ревності завжди пов'язана з прямим мовленням персонажів. Наприклад: "*I won't lie. I want to beat the hell out of any man who's had you – you'd be smart to keep them the hell away from me – but nothing in your past will change how I feel about you.*" (S. Days) [24]. У цьому фрагменті емоційний стан персонажа передається за допомогою вкраплення в його мовлення вульгаризму *the hell*, який відображає інтенсивність, негативність емоції, а також гнів, спровокований ревностями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, емоційний концепт JEALOUSY/РЕВНОЩІ втілюється у мові та мовленні через номінацію, дескрипцію та експресію. Номінативні засоби вербалізації концепту охоплюють ім'я концепту, лексему JEALOUSY, її

синоніми, їх частиномовні похідні, а також вільні й фразеологізовані словосполучення, утворені на їх основі та ідіоми. Дефінітивний аналіз імені концепту дозволяє встановити його основний поняттєво-ціннісний зміст – негативний емоційний стан експерієнцера, що є результатом малефективної дії уособленого/неуособленого каузатора і викликає протидію. Дескрипція емоції здійснюється за допомогою мовних виразів, які актуалізують концепт JEALOUSY/РЕВНОЩІ в авторському або персонажному мовленні в імпліцитний спосіб шляхом опису властивостей та дій експерієнцера цього емоційного стану. Експресія емоційного стану ревнощів має місце у прямому мовленні персонажів, які вербально виражають свої емоції.

Перспективи дослідження вбачаємо у здійсненні аналізу номінативних, дескриптивних та експресивних засобів мовного втілення концепту JEALOUSY/РЕВНОЩІ на більш репрезентативному матеріалі.

Література

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : [курс лекцій] / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. ун-та, 2001. – 123 с.
2. Воркачев С. Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачев // Известия РАН. Серия лит-ры и языка. – 2001. – Т. 60. – № 6. – С. 47–58.
3. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2004. – 236 с.
4. Жаботинская С. А. Ономаσιологические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // Вестник ХНУ имени В.Н. Каразина. – 2009. – № 837. – С. 3–14.
5. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Н. А. Красавский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 494 с.
6. Кубрякова Е. С. Предисловие / Е. С. Кубрякова // Концептуальный анализ языка: Современные направления исследования : сб. науч. тр. – М. : РАН. Ин-т языкознания; ТГУ им. Г.Р. Державина, 2007. – С. 7–19.
7. Лихачов Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия АН СССР, Сер. Лит. и яз. – Т. 52. – № 1. – 1993. – С. 3–9.
8. Никитин М. В. Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53–154.
9. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
10. Уфимцева А. А. Лексическое значение / А. А. Уфимцева. – М., 1986. – С. 5–35.
11. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : Монография. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.

Довідкова література

12. Cambridge International Dictionary of English, Cambridge University Press, 1997.
13. Collins English Dictionary for Advanced Learners, Harper Collins Publishers, 2000.
14. Collins English Dictionary, Harper Collins Publishers, 1994.
15. Longman Dictionary of English Language and Culture, England by Clays Ltd. Publishers, 1993.
16. Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford University Press, 1993.
17. Oxford Dictionary of Current English, Oxford University Press, 1998.
18. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases, Penguin Reference, 1998.

Джерела ілюстративного матеріалу

19. Edward Albee *Who's afraid of Virginia Woolf?* – Scribner ed., 1962. – 243 p.
20. Elizabeth Gaskell *North and South*. – Wordsworth Editions Ltd, Hertfordshire, UK, 1998. – 448 p.
21. Franny Billingsley *Chime*. – Dial, New York, US, 2011. – 361 p.
22. Jeaniene Frost *At Grave's End*. – Avon, 2008. – 352 p.
23. Sarah Rayner *One Moment, One Morning*. – Picador, 2010. – 416 p.
24. Sylvia Days *Reflected in You*. – Berkley, 2012. – 432 p.

УДК 811.133.1'37:391

МОДА ЯК ОДИН З ВИДІВ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (на матеріалі французької мови)

Лавошник В. С.

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

У статті розглядається процес мовної номінації моди як невербального засобу комунікації в системно-функціональному плані, а також аналізується структура одягу-опису з позицій семіотики.

Ключові слова: *невербальна комунікація, комутація, системно-функціональний комплекс.*

В данной статье рассматривается процесс языковой номинации моды как невербального средства коммуникации в системно-функциональном плане, а также анализируется структура одежды-описания с позиций семиотики.

Ключевые слова: *невербальная коммуникация, коммутация, системно-функциональный комплекс.*

The article focuses on the study of the process of linguistic nomination of fashion as a nonverbal communicative means in the systemic-functional plane, as well as on analysis of the structure of clothes-descriptions from the position of semiotics.

Key words: *nonverbal communication, commutation, systemic-functional complex.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Невербальне спілкування – це комунікаційний процес, що реалізується за допомогою певних засобів – знакових систем. В світі все, що значить, так чи інакше пов'язано з мовою – не буває виключно речових знакових систем, вони завжди певним чином опосередковані мовою, наприклад, в системах зорових образів – заголовками, підписами, текстами ілюстрованих статей тощо [1, с. 416]. Будучи, власне, знаковою системою мова має унікальну властивість співвідносити власні знаки зі знаками будь-якої іншої семіотичної системи. Семіологія виявляється особливо корисною для дешифрування вестиментарного коду – системи знаків, які виражають, з одного боку, особливості, притаманні кожному індивідууму, а з іншого – численні зв'язки, які поєднують суб'єктів соціуму один з одним.

Метою статті є аналіз номінацій одягу в системно-функціональному плані, який донині не мав достатнього висвітлення у вітчизняній романістиці. Вестиментарний код – це архаїчна система, яка передує будь-якому мовленнєвому акту. До того як звернутись до свого співрозмовника, люди обмінюються численними даними особистісного та соціального характеру завдяки своєму зовнішньому вигляду, зокрема одягу. Важливо розрізнити саму систему знаків одягу, особистісне сприйняття цієї системи окремим індивідуумом, а також ідеологічне сприйняття цієї системи групою людей [6].

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес мовного вираження невербальних засобів комунікації, до яких як артефакт відносимо й одяг, у сучасній лінгвістиці вбачають у своєрідному перекодуванні знаків однієї семіологічної системи (одяг) знаками іншої (мова), що в деякій мірі схоже з процесом перекладу. Як і будь-який переклад, мовна репрезентація невербальних засобів передбачає певну втрату інформації, яка компенсується доцільністю

процесу мовного вираження, усвідомленим вибором мовця (автора) певних найбільш інформативних рис комунікативної ситуації, які підпадають під описання. Таким чином, головна особливість мовної репрезентації невербальних засобів спілкування полягає у тому, що в конкретному дискурсі вона отримує суб'єктивні, емоційно-оцінні прагматичні інтерпретації [2, с. 18; 4, с. 31]. Так, порівнюючи зображення одягу з його описом у модному журналі спостерігається не повне докладне словесне зображення кожної деталі костюму, а лише акцент, зроблений на тих деталях, які автор вважав доцільним виділити: "*Fatale et légère, la dentelle noire sur robe 50's, c'est l'uniforme irratable pour la night*" (8, р. 96). У цьому описі акцент зроблено на чорному мереживі, як основній деталі плаття у стилі 50-х років. Автор не зазначає ні довжину, ні колір речі, ні будь-які інші можливі деталі. Окрім цього, він нав'язує власне (як видавця журналу мод) ставлення до названої деталі. "*Рокове та легке чорне мереживо*" можна трактувати як деталь одягу, яка надає жіночності, і водночас владності особі, що її обирає. Цілком очевидно, що у цьому описі можна виділити не лише зображення зовнішніх характеристик комплексу, але також приписання щодо застосування, щодо місця / події, на яку буде доречно надягнути певне вбрання: "*безпрограшна "уніформа" для вечірки*".

З викладеного вище можна зробити висновок, що у висловлюванні, наведеному у журналі мод, передбачається принаймні дві інформаційні системи: власне, мовна система, тобто натуральна мова (французька), і вестиментарна система. Ці дві системи нерозривні: вестиментарна ніби покривається системою мови [1, с. 62]. Тобто, до мовного комплексу з денотацією та конотацією додається певний позамовний код, наприклад, знакова система одягу [5]. Потрібно також сказати, що цей комплекс великою мірою характеризується індивідуалізацією.

Оскільки вестиментарний код включає особливості подвійного контексту та особливі інтерпретації як того, хто передає інформацію, так і того, хто її отримує, він завжди виходить за межі об'єкту семіотичної науки. Також передача інформації була б неможливою, якби учасники комунікації не володіли спільним фондом лексичних та синтаксичних знань, який дозволяє декодувати вбрання один одного. Таким чином, той чи інший елемент одягу може бути інтерпретований лише завдяки системі одягу, прийнятій у суспільстві.

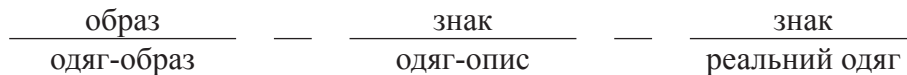
Як свідчить багатомітова історія, одяг ніколи не зводився до його суто функціонального призначення. Поряд з соціальною характеристикою людини, демонстрацією її суспільного та сімейного статусу, віку, професії, одяг завжди відображав етичні та естетичні ідеали суспільства, а тому виготовлявся згідно з провідним художнім стилем тієї чи іншої епохи та його окремим виявленням – модою. У сучасному суспільстві існує безліч норм та правил вибору одягу: в залежності від професії, заходу чи події, від віку людини чи її статі. Це так звані дрес-коди (від англ. *dress code*) – неписані, проте конвенційно прийняті у суспільстві правила, які тісно перемишуються з правилами етикету та вказують на приналежність людини до певного соціального кола, професії тощо (як, наприклад, білий халат – уніформа для медичного персоналу, шкільна форма – для учнів). Суспільство визнає одяг естетичним тоді, коли він виявляє природну красу зовнішнього вигляду людини, підкреслює кращі його риси (статність, стрункість), пом'якшує та приховує недоліки, а за фасоном, кольором та малюнком відповідає віку людини, її професії, порі року та сезону.

Одяг, побутові речі – це ейфоричні системи, або, як зустрічається у роботах Р. Барта [1, с. 7], евфемічні, тобто такі, що приносять своїм користувачам приємні переживання, нерідко завдяки замовчуванню неприємних сторін дійсності. Головним фактором ейфоричності є сам код, тобто номінативні знаки, на яких будується система: завдяки йому людина відчуває у світі заспокійливу впорядкованість. "Людина любить знаки і любить, щоб вони були зрозумілими" [1, с. 390]. Як вважає автор монографії "Система моди" Р. Барт, мода завдячує своєю ейфоричністю тому, що створений нею текст не має темпоральності, а оповідання в ній фрагментарне.

Для кращого розуміння місця, яке займає знак на осі його етичних (особистісних) координат розглянемо трійсту опозицію "образ – знак – діло". У системі вестиментарної моди ця опозиція ніби спроектована в композицію системи та виражається через опозицію трьох видів повідомлення на сторінках журналу мод. По-перше, зображення якогось комплексу одягу (1. одяг-образ), по-друге, опис того ж самого комплексу (2. одяг-опис). Логічно, що і зображення, і текст відсилають до того ж самого одягу (3. реальний одяг), проте вони мають неоднакову структуру: перший має пластичну структуру, матеріалами якої є форми, лінії, кольори тощо, а другий – вербальну. Щодо реального одягу, то його матеріалами не можуть бути ні мовні одиниці, ні, як би це парадоксально не було, форми. Оскільки в реальному житті ми завжди бачимо лише певну частину структури одягу. Тому, реальний одяг – це така структура, яка утворюється на рівні матерії та її трансформації [1, с. 37 – 38].

Говорячи про репрезентацію реального одягу на зображенні, або у вигляді тексту-опису, постає питання про засоби перетворення одного прояву одягу в інший. У сучасній лінгвістиці такі засоби називають *шифтерами* (за Р. Бартом), або *дейктиками* (за Р. Якобсоном). Оскільки ми розглядаємо три структури, тому повинно бути три види шифтерів: від реальності до образу, від реальності до опису та від образу до опису. Перший вид шифтера представлений викрійкою, яка схематично відтворює дії, що здійснюються під час пошиття. Другий вид шифтера – це інструкція, вказівки щодо пошиття; зазвичай, це текст, який різко відрізняється від літературного опису моди: він складається з самих майже дієслів та числових величин. При останньому виді переходу від зображення до тексту-опису використовуються еліптичні шифтери (*la/cette robe*), тому що друковане видання має можливість одночасно передавати повідомлення з обох структур [1, с. 40]. Таким чином всі три структури мають свої шляхи взаємоперекладу, залишаючись при цьому чітко розмежованими.

Схематично опозицію трьох видів повідомлення на сторінках журналу мод можна зобразити так:

де одяг-опис, коментуючи та експлікуючи образ, має складну знакову будову і є насиченим конотаціями, тоді як одяг-образ та реальний одяг вичерпуються своїм денотативним повідомленням: у першому випадку це передача візуального образу, а в другому – передача інструкцій до практичних дій. Одяг-опис знаходиться ніби між образом та реальним одягом, поєднуючи тим самим моду з зовнішнім світом.

Краще зрозуміти поняття одягу-образу та одягу-опису можна, порівнявши його з класичною опозицією мова – мовлення. За Р. Бартом, одяг-опис ("*vêtement*") співпадає з мовою як інституційний, абстрактний комплекс правил та протиставляється одягу-образу ("*habillement*") і мовленню як реалізація актуалізованої форми. Ця опозиція дійсна лише на рівні вестиментарної системи, а на рівні мови стає зрозумілим те, що описання завжди опирається на мовлення (напр. журналу). Таким чином одяг-описання це одночасно і "мова" – на рівні одягу, і "акт мовлення" – на рівні мовленнєвої діяльності.

В результаті такої двопланової репрезентації одягу на сторінках журналів мод виникає унікальний феномен "найменування означуваних", якого не має в жодній іншій знаковій системі. Так, при стандартній семіотичній ситуації, описаній Ф. де Соссюром, означуване має імпліцитний характер. А у випадку означуваного в журналі мод воно не лише вгадується в одязі-образі, але й есплікується в спеціальному супроводжуючому тексті-описі. Цей текст здобуває метамовний характер, на кшталт підручника чи словника, що пояснює значення знаків.

На відміну від опису в літературі, де автор описує невидимий читачеві предмет, опис одягу в модному виданні є експлікація вже актуалізованого предмета (зображеного на фотографії),

тому у цьому випадку опис не повинен показувати сам предмет (інакше ми отримаємо плеоназм), а нести тільки таку інформацію, яку зображення не в змозі передати в повному обсязі. Таким чином одяг-опис має низку особливих *функцій*: пізнавальну, емоційну та іммобілізацію сприйняття.

Необхідно також сказати, що одяг-опис неодмінно є соціальним фактом. Навіть якщо модний одяг мав би виключно уявний характер, і не мав би жодного впливу на одяг реальний, одяг-опис в журналах мод все одно залишався б невід'ємним елементом масової культури, подібно до коміксів, кіно та популярних романів. Оскільки задача модного опису полягає не лише в тому, щоб запропонувати зразок для реального копіювання, але і, перш за все, широко розповсюджувати моду як смисл [1, с. 43].

Для з'ясування особливостей структури одягу-опису можна використати прийом комутації, тим більше, що в деяких випадках журнал мод сам відкрито його впроваджує. Так, у висловлюванні типу *le jean avec un beau pull moulant – au boulot, jean associé avec le tee-shirt – en soirée* (джинси разом з облягаючим пуловером – робочий варіант, джинси з футболкою та прикрасами – прекрасний вечірній комплект) (9, р. 99), перед читачем постають дві супутні варіації: варіація в одязі (поєднання джинсів з пуловером, або футболкою) спричиняє варіацію місця призначення комплекту одягу (для роботи, або ж для вечора), і навпаки, варіація місця призначення обов'язково призведе до варіації в одязі.

Однак вивчений матеріал не вичерпується вищеназваними двома класами – одягом та світом. В багатьох висловлюваннях журнал мод просто описує певну річ чи комплект не співвідносячи її з певними обставинами зовнішнього світу. Такі, як, наприклад: *Blouson sans manches, pull en cachemire et jean bleu* (9, р. 167); *pull, short, foulard en cuir et ceinturon noir* (9, р. 169); *peau de mouton, grands carreaux et denim brut* (9, р. 164) etc; в таких висловлюваннях, на перший погляд, присутній тільки перший клас – одяг. У такому випадку необхідно пригадати, що будь-яке висловлювання модного журналу має на меті передати сам смисл моди. Отже, при варіації деяких елементів в одязі-описі проходить відповідна варіація в моді. Тому замінити у вищезазначеному комплекті куртку без рукавів на куртку з рукавами, значить замінити модне старомодним. В усіх випадках, коли одяг не співвідноситься із зовнішнім світом, ми спостерігаємо іншу пару комутативних класів: одяг та мода. Проте, на відміну від першої пари, у другому випадку не всі члени є актуалізованими рівною мірою: якість *модності* майже ніколи не висловлюється прямо, вона залишається імпліцитною, так само як і означуване в слові. Таким чином всі висловлювання журналу мод можна розподілити на два комплекси: висловлювання комплексу А (одяг / зовнішній світ) та висловлювання комплексу В (одяг / мода).

На відміну від нематеріальних класів зовнішнього світу та моди клас одягу є набором певних матеріальних предметів, риса одягу не лише рівнозначна певній рисі зовнішнього світу чи твердженню *модності*, але й маніфестує їх. Іншими словами, відношення між одягом та зовнішнім світом чи модою підлягає лише одному застосуванню – своєрідному читанню: відтворенню еквівалентності між зовнішнім світом або модою та одягом, у чому проявляється одне з базових епістеміологічних відношень людина – універсум.

Таким чином, будь-яке журнальне висловлювання моди є знаком, який містить *означник*, утворений дискретними, матеріальними елементами – одягом, та нематеріальне *означуване* – зовнішній світ та моду. Наприклад, вся фраза *une veste de smoking noire ou fantaisie, quelques bijoux, et le jean 70's devient un jean de cocktail mondain* (9, р. 100) утворює знак, де джинси у стилі сімдесятих років разом з іншими речами – це вестиментарний означник, а світський коктейль – означуване зовнішнього світу.

Як прийнято в класичній лінгвістиці, знак – це поєднання означуваного з означником, яке повинно розглядатись з точки зору довільності та мотивації, тобто його подвійних засад – соціальних та природних. Зважаючи на складну синтаксичну природу вестиментарного знаку (він може мати одночасно кілька фрагментів означуваного та кілька фрагментів означника),

моду не можна звести до простої номенклатури, що утворює двосторонні та постійні еквівалентності між означуваним та означником. Також складність вестиментарного знака полягає в його нестійкості: по-перше, система моди утворює нові знаки кожного року і тому діє лише на короткому синхронічному відрізку; а по-друге, її опозиції зазнають постійної нейтралізації.

В одній із своїх статей з семіотики культури під назвою "Семантика речі" [1, с. 425] Р. Барт констатує, що річ завжди постає перед суб'єктами соціуму як корисна, функціональна – як певна посередницька інстанція між людиною та світом; капелюшок слугує для захисту від сонячних променів, а плащ-дошовик – від дощу. Функція об'єкту завжди несе певний смисл: капелюшок вказує на літній відпочинок, а дошовик є знаком певного стану атмосфери. Проте відомо, що смисловий процес базується не на дії, а на еквівалентностях; іншими словами смисл не володіє транзитивністю; а тому можна сказати, що в речі йде, так би мовити, боротьба між активністю її функції та неактивністю її значення. Смисл дезактивує річ, робить її нетранзитивною, приписує їй фіксоване місце в рамках людської картини світу. На наступному етапі річ повертається від знака до функції, здійснюючи зворотний хід. Читаючи, наприклад, надруковані літери людина усвідомлює, що сприймає певне повідомлення. Проте річ, що має певний смисл, навпаки, залишається функціональним об'єктом, навіть тоді, коли сприймається як знак. Шлейки продовжують вважатись предметом одягу, який слугує для підтримання брюк, навіть коли вони стають знаком певного індивідуального стилю в одязі їх власника. Тим більше мода може пропонувати шлейки, які виконують виключно естетичну функцію і не можуть належним чином виконувати їх первинну функцію – підтримку брюк. Тому таке перетворення знака в ірреально-утопічну функцію представляє собою важливий ідеологічний, культурний факт.

Важливим є питання про те, при яких умовах можна вважати певний факт знаком, або ж коли певний об'єкт стає значимим, а не суто природним або суто функціональним? Можна сказати, що знаковість об'єкту знаходиться ніби в потенційному стані, а порогом знаковості слугує соціалізація, момент входження предмета в громадський побут. Наприклад, можна уявити собі імпровізовану річ – "щось на кшталт того безформного покривала, яке накидали собі на плечі римські воїни, щоб захиститись від дощу" [1, с. 299], а як тільки ця імпровізована річ стала виготовляти спеціально, і була інституціоналізована під назвою "*пенула*", її захисна функція була зарахована до соціальної системи комунікації: пенулу почали протиставляти іншим предметам одягу і вона почала співпадати з ідеєю власного застосування, тобто, як і будь-який інший знак, почала протиставляти іншим знакам та передавати певний смисл.

Між знаками вестиментарної системи існує не лише дискретна впорядкованість, а й безперервний процес *перетікання смислу*. Яскравим прикладом якого може слугувати поняття вестиментарної системи, або *матриці* (за Р. Бартом). "В одязі-описі система лише подекуди залишає свій відбиток, але через матрицю цей відбиток ніби випромінює свій смисл на всю річ" [1, с. 101].

Складність структури вестиментарного знака полягає в тому, що не існує означників, які були б еквівалентними певному одному означуваному, тобто не існує жорстких зв'язків між ними. Так, наприклад, модна риса *вкорочене* може бути пов'язана з декількома предметами одягу (спідницями, брюками, рукавами), утворюючи кожного разу особливий смисл.

В даному випадку особливо цікавими будуть висловлювання, в яких сам журнал відкрито пов'язує варіацію означуваних з варіацією означників. Наприклад, рекомендації надягати блузки з широкими рукавами на свята, а з вузькими – на роботу. У висловлюваннях такого типу є нерухомі загальні елементи, завдяки яким можна з легкістю виділити варіацію, яка спричиняє зміни в означуваному. В нашому випадку – це опозиція широкого та вузького. Також в цьому типі висловлювань присутні ще два елементи, без яких не був би можливий сам процес сигніфікації – це блузка та рукав, проте у них нерівна стійкість: блузка не змінюється (цей елемент знаходиться найдалше від варіації широке / вузьке), та не дивлячись на це, саме вона,

а не рукав є рекомендованою до свят чи на роботу. Таким чином, на основі вищевикладеного можна сформулювати основні умовні одиниці елементарної вестиментарної системи: 1. *об'єкт* (річ в цілому, тобто блузка), 2. *супорт* (виділена частина або деталь, тобто рукав) і 3. *варіант* (якість частини або деталі, варіація якої утворює процес моди, в даному випадку варіація широке / вузьке)*. У висловлюванні процес значення ніби переміщується з одного елементу на інший: починаючи від деякої альтернативи (варіант), він проходить через окремий елемент (супорт), і в кінці ніби "насичує" собою всю річ (об'єкт). При цьому необхідно зазначити, що відмінність між об'єктом та супортом субстанційно значно слабша, ніж між супортом (або об'єктом) та варіантом. Річ та її деталь характеризуються єдністю субстанції, і тому в різних висловлюваннях можуть бути взаємозамінними.

Висновки. Така траєкторія смислу є однією з оригінальних особливостей структури одягу-опису. Так, в системі мови не існує об'єкта значення, оскільки кожна частина мовленнєвого ланцюжка є значимою; в мові все є смислом, і ніщо його не отримує. Навпаки, у вестиментарній системі інертність – це вихідний статус її елементів. Слово оволодіває об'єктами, і, не змінюючи їх, надає їм знаковості. Таким чином, нетривалість моди обумовлена не лише її сезонною мінливістю, а й тимчасовим характером її знаків. Така дистанційна розповсюдженість смислу деякою мірою схожа з естетичним процесом, у ході якого особлива деталь здатна повністю змінити образ цілого.

Література

1. Барт. Р. Система моди. Статті по семиотике культуры. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2003. – 512 с.
2. Дементьев А. В. Семантико-функциональные аспекты кинематических речений в современном английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / А. В. Дементьев. – М., 1985. – 21 с.
3. Кокоза Г. А. Дескрипції одягу в дискурсивно-прагматичному аспекті (на матеріалі сучасної англосмовної публіцистики): автореф. дис. ... канд. філ. наук / Г. А. Кокоза. – К., 2011. – 20 с.
4. Серякова И. И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках. Монография / И. И. Серякова. – К. : изд. центр КНЛУ, 2012. – 280 с.
5. Соссюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике. – М. : Прогресс, 1990. – 280 с.
6. André Guindon. L'habillé et le nu: pour une éthique du vêtir et du dénuder : essai. – University of Ottawa Press, 1997. – 307 p.
7. Julia Kristeva, Σημειωτική : Recherches pour une semanalyse, Paris, Seuil, 1969, – 75 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. ELLE, HEBDOMADAIRE, 10 février 2012, – 237 p.
9. ELLE, HEBDOMADAIRE, 5 octobre 2012, – 230 p.

Примітка

* У сучасній лінгвістиці існує декілька підходів до визначення умовних одиниць висловлювання. Поряд з вищевикладеною моделлю існує запропонована Г. Гійомом концептуальна схема висловлювання, що включає два компоненти *опору (support)* та *вклад (apport)*.

ДЕСКРИПЦИИ ЭМОЦИЙ КАК СИМВОЛЫ СОМАТИЧЕСКИХ СОСТОЯНИЙ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ОРГАНИЗМА (на примере эмоции страха)

Мартынюк А. П.

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье подытоживаются основные положения интеграционной теории познания, исходящей из определяющей роли эмоций и тела в когнитивных процессах. Описываются буквальные дескрипции эмоции страха, соотносимые с гештальтами реальных соматических состояний экспериментаторов данной эмоции, и метафорические дескрипции, соотносимые с гештальтами нереальных, фантазийных ситуаций, которым уподобляется переживание страха.

Ключевые слова: эмоция, буквальная / метафорическая дескрипция, гештальт.

У статті підсумовуються основні положення інтеграційної теорії пізнання, що виходить з першочергової ролі емоцій і тіла в когнітивних процесах. Описуються буквальні дескрипції емоції страху, співвідносні з гештальтами реальних соматичних станів експериментаторів цієї емоції, й метафоричні дескрипції, співвідносні з гештальтами нереальних, фантазійних ситуацій, яким уподібнюється переживання страху.

Ключові слова: емоція, буквальна / метафорична дескрипція, гештальт.

The article sums up the main ideas of the integrational theory of cognition which proceeds from the primary role of emotions and body in cognitive processes. It represents literal descriptions of the emotion of fear that correlate with gestalts of real somatic states of the subjects experiencing fear, and metaphoric descriptions that correlate with gestalts of unreal, imaginary situations which are conceptual projections of real somatic states.

Key words: emotion, literal / metaphoric description, gestalt.

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными заданиями.

В последние десятилетия мощное интеграционное развитие когнитивных исследований в корне меняет сложившиеся представления о роли тела и эмоций в конструировании языковых значений. Представители философии (У. Эко [13]), биологии (У. Матурана [4]), нейрологии (А. Дамазио [9; 10; 11]), антропологии (К. Харди [16]), семиотики (П. Виоли [22], М. Дайнези, З. Перрон [12]), психолингвистики (А.А. Залевская [1, 2]), когнитивной семантики (М. Джонсон [18], Дж. Лакофф [19], М. Тёрнер [Turner 21], Ж. Факонье [14]), корпоральной семантики (Х. Рутроф [20]), биосемиотики (Р. Харрис [17], А.В. Кравченко [3]) приходят к выводу, что языковые формы сами по себе ничего не значат: “означаемые естественного языка требуют тела и эмоций для того, чтобы стать семантически функциональными” [2, с. 102].

Роль эмоций в процессе познания экспериментально обоснована в работах нейролога А. Дамазио [9; 10; 11], занимающегося проблемами нейрологии аффекта и социального поведения как продукта взаимодействия сознания, мозга, тела и их физического и социального окружения (см. анализ работ А. Дамазио А.А. Залевской [1; 2]). В наиболее общем виде концепция А. Дамазио сводится к таким положениям:

1) процесс познания представляет собой биологическое явление: всякий живой организм есть когнитивная система, т.е. система, организация которой определяет область значимых

взаимодействий с внешней средой для благополучного выживания (survival with well-being); процесс познания и есть таким актуальным взаимодействием, а жизнь как процесс есть процессом познания;

2) в сложных организмах, таких как человеческий, тело, мозг и разум (mind) представляют собой манифестацию одного и того же интегрированного организма; тело и мозг взаимодействуют посредством химических и нейронных связей: тело, репрезентированное в мозге, создает необходимый контур отсылки (frame of reference) для метальных процессов, переживаемых как события разума; разум эволюционирует благодаря взаимодействию тела и мозга в ходе эволюции, в течение индивидуального развития и в текущий момент;

3) активность мозга направлена на содействие регуляции жизненных процессов организма, как посредством координирования внутренних операций самого тела, так и путем координирования взаимодействия между целостным организмом и его физическим и социальным окружением;

4) регуляторные операции организма обеспечиваются способностью организма различать объекты и события как внешние, так и внутренние; эта способность зависит от создания ментальных образов (идей и мыслей) и манипулирования ими в процессах, которые и называются разумом;

5) ментальные образы представляют собой динамические нейронные паттерны, устойчиво соотносимые с наборами состояний нейронной активности на определенных участках мозга, картирующими различные состояния активности тела, возникающие в результате актуального взаимодействия организма с окружением;

6) процесс картирования – не пассивный процесс; интерпретация процесса картирования А. Дамазіо близка к идее распределенности когниции [8], в соответствии с которой нейронные сети мозга способны к "обучению", т.е. постоянному обновлению нейронных паттернов под воздействием как внешних сигналов, так и взаимодействия между структурами мозга;

7) мозг продуцирует два вида образов тела (body images):

а) образы плоти, возникающие, благодаря нейронным паттернам, картирующим структуру и состояние сердца, пищеварительных органов, мускулов (например, боль или отвращение / тошнота);

б) образы специфических сенсорных проб (зрительные, слуховые, тактильные, обонятельные и вкусовые), являющиеся результатом картирования физического воздействия объектов внешнего мира на определенные части тела (ретину глаза, барабанную перепонку уха); "когда мы что-то видим, мы не просто видим: *мы чувствуем, что видим что-то собственными глазами*. В соответствующем месте нашего мозга перерабатываются сигналы о том, что происходит с нашим организмом" [9, с. 232].

7) нейронный механизм создания ментальных образов, есть врожденно встроенный механизм **первичных эмоций**, увязывающих ситуации взаимодействия организма с окружением с адаптивными соматическими ответами, обеспечивающими выживание; внутренняя система предпочтений врожденно нацелена на избегание боли и поиск потенциальных удовольствий;

8) в то же время, большинство соматических ответов формируется в процессе социализации через соматические состояния, связанные с поощрением и наказанием, так называемые *соматические маркеры* как особые проявления чувствования (special instances of feeling), порождаемые **вторичными эмоциями**; такие эмоции и чувствования через "обучение" увязываются с предсказуемыми сценариями ситуаций взаимодействия;

9) в ходе социализации, в процессе категоризации повторяющихся сценариев взаимодействия между внутренней системой предпочтений и набором внешних обстоятельств, уменьшается необходимость опоры на соматические состояния в каждом отдельном случае; когнитивные процессы, в том числе рассуждение и принятие решений, становятся частично зависимыми от **символов соматических состояний**, т.е. **знаков**, прежде всего, – языковых;

10) базовые когнитивные операции организма не используют язык, они основываются на сенсорно-моторных образах с учетом пространства и времени, представляя собой так называемое *ядерное сознание* (core consciousness);

11) язык есть формой существования *расширенного сознания* (extended consciousness); но самые сложные формы расширенного сознания функционируют на основе ядерного сознания; *ядерное сознание является фундаментальным видом сознания, тесно связанным с эмоциями*;

12) сознание и разум не тождественны; сознание – это процесс, в то время как разум определяется по отношению к тому, что называют личностью (self) и что выступает как знание человека о своем собственном существовании и о существовании окружающих его объектов; синонимичны термины сознание (consciousness) и сознающий разум (conscious mind);

13) значение языкового знака представляет собой выводное знание, обеспечиваемое соответствующими нейронными паттернами, активирующими в памяти ментальные образы объектов и событий; в этом смысле ***любые мыслительные процессы, осуществляемые с опорой на языковую форму, функционируют на основе перцепции и эмоций***;

Цель предлагаемой статьи состоит в интерпретации имеющегося англоязычного эмпирического материала в поисках языковых фактов, подтверждающих роль тела и эмоций в процессах когниции.

Изложение основного материала исследования. Английский язык, как и любой другой язык мира, располагает богатейшим арсеналом лексических и фразеологических номинаций эмоций. В прагматически-семасиологическом аспекте такие номинации выполняют разные функции – прямого обозначения, дескрипции, экспликации, экспрессии [6, с. 43].

В фокусе данной статьи находятся **дескрипции эмоций** как *буквальные*, так и *метафорические*, т.к. они являются прямой иллюстрацией образов тела, т.е. соматических состояний человеческого организма, фиксируемых ансамблем сенсорных детекторов, распределенных по всему телу и сигнализирующих мозгу о состоянии сердца, пищеварительных органов, сенсорно-моторного аппарата и т.д.

Буквальные дескрипции внутренних ненаблюдаемых состояний человека, переживающего эмоцию страха, включают описания ощущений, спровоцированных дисфункцией систем жизнеобеспечения организма, как например: учащение сердцебиения (*I felt my heart race with a mix of fear and anticipation / His heartbeat was rapid with fear*); нарушение нормального ритма пульса (*his pulse quickening*); ощущение холода во всем теле или в определенном органе, озноб, “мурашки” (*She listened to all this with growing horror. She could feel her hands and feet growing cold / her words gave me chill bumps over my whole body, even across the skin of my face*); нервная напряженность (*His nerves tingling with fear*).

Наблюдаемые проявления базовой эмоции страха описываются как дисфункция: 1) сенсорно-моторного аппарата, выражающаяся в неконтролируемом расслаблении или напряжении всего тела (*her body was numb with fear / body rigid with terror*), конечностей (*her knees go weak with fear*), дрожании (*she was so frightened she was shaking*), непроизвольном движении челюстей или, наоборот, сцеплении (*my teeth began to chatter / she felt no pain, only a fear that ground her teeth together*), расширении глаз (*his eyes bulged wide with a strange kind of confused horror / she could feel her eyes widening with horror*); 2) системы кровообращения, проявляющаяся в изменении цвета лица (*his face bloodless with dread*); 3) дыхательной системы (*to be panting with fear / to gasp in dismay / to be breathless with fear*); 4) желез внутренней секреции, выражающаяся, например, в потении (*Jungle terrified him. He was sweating profusely / He was afraid. His palms were wet inside his black gloves*); 5) речевого аппарата (*to be speechless with terror / to gibber with panic / to stammer in awe / to whine with terror / to squeak in panic*).

Метафорические дескрипции эмоций в большинстве своем воплощаются образными метафорами и метафтонимиями, т.е. метафорами с метонимической мотивацией [7, с. 241]; см. также, [15, с. 361].

Образы тела, активируемые в сознании буквальными и метафорическими дескрипциями эмоций, имеют *гештальтную природу*, отражающую базовое свойство психики – реагировать на взаимодействие с внешним миром путем формирования автоматизированных целостных образов событий / ситуаций.

Основоположники теории языковых гештальтов Дж. Лакофф и М. Джонсон описывают гештальты как многомерные, целостные единицы, представляющие собой результат нерасчлененного восприятия ситуации, но подлежащие разложению на отдельные измерения несколькими способами в зависимости от позиции наблюдателя и аспекта наблюдения. Измерения гештальтов формируются концептами, естественно возникающими на базе эмпирического опыта и обеспечивающими структурирование сложных абстрактных сущностей [19].

Если буквальны дескрипции соотносимы с гештальтами реальных соматических состояний, то метафорические – с гештальтами нереальных, фантазийных ситуаций, которым уподобляется переживание страха. В когнитивной структуре значения метафорического языкового выражения образ функционирует как “внутренняя форма” вторичного наименования, отдающая часть информации о типовом представлении о сущности, обозначенной уже существующим именем, в типовое представление об иной сущности, обозначенной этим же именем в дискурсивной ситуации. При этом, внутренняя форма сохраняет некоторые черты образной гештальт-структуры [5, с. 127, 190 – 191].

Типовое представление онтологизируется через прототип как знание о конститутивных признаках сущности, тогда как гештальт – “на основе восприятия, сопряженного с органами чувств – зрительным, вкусовым, перцептивным и т.д. впечатлением, в том числе – не непосредственным, а либо на основе “памяти тела” <...>, либо памяти образной” [там же, с. 189].

В структуре значения образного языкового выражения типовое представление соотносится с денотатом и принадлежит сознанию, тогда как гештальт-структура соотносится с квазиденотатом и принадлежит воображению [там же, с. 191]. Если денотат категоризирует сущность, то квазиденотат квалифицирует сущность, уподобляя ее иной сущности.

В когнитивной структуре значения образных метафор страха наиболее распространены гештальты событийного типа, обязательно включающие экспериенцера, уподобляемого КОНТЕЙНЕРУ, содержимым которого есть не СУБСТАНЦИЯ, как в конвенциональных метафорах, а некое АФФЕКТИВНОЕ ДЕЙСТВИЕ АГЕНСА-СТРАХА, направленное на экспериенцера, его внутренности, мозг, кровеносные сосуды, части тела.

К таким фантазийным структурам относятся гештальты **ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННОГО ДВИЖЕНИЯ**: ЦИКЛИЧНОГО ДВИЖЕНИЯ (АГЕНС-СТРАХ ЦИРКУЛИРУЕТ В ЖИВОТЕ ЭКСПЕРИЕНЦЕРА): *Fear cycled in her belly* (Squires, p. 42); БЫСТРОГО ДВИЖЕНИЯ (АГЕНС-СТРАХ МЧИТСЯ СКВОЗЬ ТЕЛО / ХРЕБЕТ / ВЕНЫ ЭКСПЕРИЕНЦЕРА): *Fear skittered through my body* (Cast, p. 20); *Fear skittered up his spine, raced through his veins* (Collins, p. 30); ДВИЖЕНИЯ УКРАДКОЙ (АГЕНС-СТРАХ КРАДЕТСЯ ПО КОСТЯМ / ВНУТРЕННОСТЯМ ЭКСПЕРИЕНЦЕРА): *Flagging terror stole through his bones* (Straub, p. 47); *Horror stole through him, quietly and completely* (Straub, p. 204); ТАНЦА (АГЕНС-СТРАХ ТАНЦУЕТ НА ВНУТРЕННОСТЯХ / В МОЗГУ ЭКСПЕРИЕНЦЕРА ЭКСПЕРИЕНЦЕРА: **a strong fear danced through him** (Cronin, p. 38): *Perry fought to control the panic dancing back and forth through his mind* (Sigler, p. 91); **РИТМИЧНЫХ УДАРОВ** (АГЕНС-СТРАХ ОТБИВАЕТ БАРАБАННУЮ ДРОБЬ В ГОЛОВЕ / ГРУДИ ЭКСПЕРИЕНЦЕРА): *He stood in the road, stood there, his head drumming with horror* (Straub, p. 92); *dread beating in his breast* (Squires, p. 117).

Некоторые комбинированные образные метафоры страха отражают пограничные состояния психики экспериенцера, вовлекая в гештальтные структуры онтологически инконгруэнтные

сущности и сочетания процессов, противоречащие здравому смыслу. Так, СТРАХ уподобляется: СУЩЕСТВУ, ИЗВОРАЧИВАЮЩЕМУСЯ внутри КОНТЕЙНЕРА-ЭКСПЕРИЕНЦЕРА и проявляющему себя тот как КРЫСА, тот как СЛОН: *He felt his fear twisting and turning inside him beneath his poker face. Sometimes it was big and panicky, trampling everything: the elephant. Sometimes it was small and gnawing, ripping with sharp teeth: the rat* (King 1999, p. 45); ЕДКОМУ ВЕЩЕСТВУ, наполняющему КОНТЕЙНЕР-МОЗГ ЭКСПЕРИЕНЦЕРА и РАСТВОРЯЮЩЕМУ МОЗГ, ПРЕВРАЩАЯ ЕГО В ПТИЦУ, ДИКО БЬЮЩУЮ КРЫЛЬЯМИ (ПТИЦА мыслится как ПРОДУКТ РАСТВОРЕНИЯ МОЗГА): *He made wee-wee in his pants, and his mind dissolved into a madly fluttering black bird of panic* (King 1999, p. 350); КУСАЮЩЕМУСЯ СУЩЕСТВУ В КОНТЕЙНЕРЕ-ТЕЛЕ/ГОЛОВЕ ЭКСПЕРИЕНЦЕРА, КОТОРОЕ ВЗРЫВАЕТСЯ: *Sharp and biting, terror exploded in my body and in my head* (Mead, p. 51).

Не менее интересны и метафоры страха, чаще всего, опирающиеся на гештальт ТАКТИЛЬНОГО КОНТАКТА, вводимого в ситуацию посредством номинаций ЧАСТЕЙ ТЕЛА АГЕНСА-СТРАХА, с которым вступает в тактильный контакт ЭКСПЕРИЕНЦЕР. Непременным атрибутом "контактирующей" части тела есть ХОЛОДНАЯ ТЕМПЕРАТУРА. Этот атрибут создает ассоциацию ХОЛОДНЫЙ → ОТТАЛКИВАЮЩИЙ. Например: ХОЛОДНЫЙ ПАЛЕЦ АГЕНСА-СТРАХА КАСАЕТСЯ ЭКСПЕРИЕНЦЕРА: *The cold finger of his dread touched him again* (King 1999, p. 154); ХОЛОДНЫЕ ПАЛЫЦЫ СЖИМАЮТ ГРУДЬ / ГОРЛО ЭКСПЕРИЕНЦЕРА: *Perry felt the cold fingers of panic wrapping around his chest* (Sigler, p. 157–158); *Panic began to grip him now. Its icy fingers were tightening on his throat when he heard a sound on the stairs* (Wilson, p. 61–62).

Гештальт ТАКТИЛЬНОГО КОНТАКТА С ЧЕЛОВЕКОМ трансформируется в гештальт ТАКТИЛЬНОГО КОНТАКТА С ДИКИМ ЖИВОТНЫМ путем введения в ситуацию такого метонимического элемента, как КОГТИ (*claws*) – ЗВЕРЬ ЗАПУСКАЕТ КОГТИ В СОЗНАНИЕ / ВНУТРЕННОСТИ / ЖИВОТ / ЗАТЫЛОК / ГОРЛО ЭКСПЕРИЕНЦЕРА → РАСПРАВЛЯЕТСЯ С ЧЕЛОВЕКОМ: *Fear slowly sank its claws into his consciousness, squeezing out his breath, joining with the biting cold to make his big body shiver.* (Sigler, p. 134); *Sharp claws of panic ripped viciously through his gut at his first glimpse of Laurel* (Roberts, p. 91); *He huddled on the ground, gasping for air, shuddering from the fear that clawed at his belly* (Collins, p. 22); *a claw of fear clutched at her stomach.* (McCammon, p. 14); *Her heart was pounding, and the cold claws of panic gripped the back of her neck* (McCammon, p. 510); *an instant panic clawed at the back of her throat* (Stabenow, p. 166).

Подобные "фантазийные варианты" перцептивных дескрипций иллюстрируют продукты воображения, переосмысливающие реальные соматические состояния, возникающие из телесного опыта, и свидетельствуют о центральной роли воображения в процессе познания в целом, и языкового семиозиса, в частности.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, имеющийся в распоряжении лингвистов теоретический и эмпирический материал открывает новые возможности для исследования эмоций как основы когнитивных процессов, стоящих за спонтанным языковым семиозисом.

При всей важности и продуктивности исследования дескрипции эмоций, гораздо больший вызов для лингвиста представляет поиск "следов эмоции" непосредственно в процессе концептуализации, т.е. выведения интерпретатором значения языковой формы в ситуации дискурсивного взаимодействия, где эмоция, не схвачена языковым знаком, но присутствует имплицитно. Именно с этим направлением связана перспектива разработки концепции языкового знака как средства межличностного взаимодействия.

Литература

1. Залевская А. А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст : [избранные труды] / А. А. Залевская. – М. : Гнозис, 2005. – 543 с.
2. Залевская А. А. Проблема "тело – разум" в трактовке А. Дамазио / А. А. Залевская // *Studia Linguistica Cognitiva*. – М. : Гнозис, 2006. – Вып. 1. Язык и познание: Методологические проблемы и перспективы. – С. 82–105.
3. Кравченко А. В. О традициях, языкознании и когнитивном подходе / А. В. Кравченко // *Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство* : сб. в честь Е. С. Кубряковой. – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 51–65.
4. Матурана У. Биология познания / У. Матурана // *Язык и интеллект* ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс: Универ, 1996. – С. 95–142.
5. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический лингвокультурный аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1996. – 288 с.
6. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций / В. И. Шаховский: Монография. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
7. Barcelona A. Clarifying and Applying the Notions of Metaphor and Metonymy within Cognitive Linguistics / A. Barcelona. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2002. – P. 207–277.
8. Clark A. The extended mind / A. Clark, D. Chalmers // *Analysis*. – Vol. 58. – № 1. – 1998. – P. 7–9.
9. Damasio A. Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain / A. Damasio. – N.Y. : Avon Books, 1994. – 313 p.
10. Damasio A. The feeling of what happens: Body and emotion in the making of consciousness / A. Damasio. – N.Y., etc. : Harcourt Brace & Co, 1999. – 386 p.
11. Damasio A. Looking for Spinoza: Joy, Sorrow and the Feeling Brain / A. Damasio. – Orlando, Austin, N.Y., etc. : Harcourt, Inc., 2003. – 356 p.
12. Danesi M., Perron P. Analysing cultures: An introduction and handbook / M. Danesi, P. Perron. – Bloomington; Indianapolis : Indiana Un-ty Press, 1999. – 413 p.
13. Eco U. Semiotics and the philosophy of language / U. Eco. – Bloomington : Indiana Un-ty Press, 1984. – 328 p.
14. Fauconnier G. Mappings in thought and language/ G. Fauconnier. – Cambridge, U.K. : CUP, 1997. – 205 p.
15. Goossens L. Metaphtonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action / L. Goossens. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2002. – P. 349–378.
16. Hardy C. Networks of meaning: A bridge between mind and matter / C. Hardy. – Wesport, Connecticut; London : Praeger, 1998. – 217 p.
17. Harris R. From the integrational point of view / R. Harris // *Linguistics inside out* : Roy Harris and his critics / Ed. by G. Wolfe, N. Love. – Amsterdam : Benjamins, 1997. – P. 229–310.
18. Johnson M. The Body in the mind (the bodily basis of meaning, imagination, and reason) / M. Johnson. – Chicago, L. : The Un-ty of Chicago Press, 1987. – 233 p.
19. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought / G. Lakoff, M. Johnson. – N.Y. : Basic Books, 1999. – 602 p.
20. Ruthrof H. The body in language. – London; N.Y. : Cassell, 2000. – 193 p.
21. Turner M. The literary mind: The origin of thought and language / M. Turner. – N.Y. ; Oxford : OUP, 1998. – 187 p.
22. Violi P. Meaning and experience / P. Violi. – Bloomington : Indiana Un-ty Press, 2001. – 291 p.

УДК 811.133.1

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕГМЕНТОВАНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Медведєва Н. О.

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

У поданій статті розглядаються семантико-прагматичні особливості застосування сегментованих висловлень у сучасному французькому художньому дискурсі, визначається їхня роль у побудові тексту. Крім того, сегментовані висловлення аналізуються як одна з основних рис ідіостиллю письменника.

***Ключові слова:** ідіостиль письменника, рольова поліфонія, сегментоване висловлення, тематичний рух (прогресія).*

В предложенной статье рассматриваются семантико-прагматические особенности использования сегментированных высказываний в современном французском художественном дискурсе, определяется их роль в построении текста. Кроме того, сегментированные высказывания анализируются как одна из основных черт идиостиля писателя.

***Ключевые слова:** идиостиль писателя, ролевая полифония, сегментированное высказывание, тематическое движение (прогрессия).*

This article describes the semantic and pragmatic peculiarities of use of segmented utterances in modern French fiction discourse. The author defines the role of segmented utterances in the text formation. Besides, the segmented utterances are analysed as one of the features that characterize writer's individual style.

***Key words:** writer's individual style, role polyphony, segmented utterance, thematic progression.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. На сучасному етапі розвитку французької мови сегментовані висловлення являють одну з основних синтаксичних тенденцій організації висловлення. З'явившись у розмовному мовленні, дані конструкції набули значного поширення в усіх функціональних стилях мовлення завдяки гнучкій структурі й можливості надати емоційного наголосу практично будь-якому компоненту висловлення. Багатогранність сегментованих висловлень обумовлює підвищений інтерес лінгвістів (Ш. Баллі, Ж. і Р. ле Бідуа, П. ле Гоффік, В. Г. Гак, А. А. Андрієвська, А. К. Васильєва, Є. А. Реферовська, Ж. Г. Тамін, Ф. Гаде, О. Новаковська та ін.) до дослідження таких конструкцій. Однак, незважаючи на численні роботи науковців, присвячені цим висловленням, ряд проблем, зокрема їх семантико-прагматична характеристика в художньому дискурсі, залишається недостатньо вивченим, що обумовлює **актуальність** цієї статті.

Визначаючи **об'єктом** даної роботи сегментацію висловлення в сучасній французькій мові, **предметом** дослідження вважаємо семантико-прагматичні особливості сегментованих висловлень у сучасному французькому художньому дискурсі. **Мета** статті – проведення комплексного семантико-прагматичного аналізу сегментованих висловлень як однієї з характеристик ідіостиллю письменника у сучасному французькому художньому дискурсі, передбачає виконання наступних **завдань**:

- визначення ролі сегментованих висловлень у побудові дискурсу;
- вивчення проблеми оповідача й рольової поліфонії у художньому творі;
- дослідження особливостей ідіостилю ряду французьких письменників ХХ – поч. ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сегментовані висловлення є яскравим прикладом синтаксичних конструкцій, в основі яких лежить принцип актуального членування, що "полягає в ідеї інформаційної прогресії" [12, с. 573] і характеризується наявністю двох компонентів: теми й реми. Зауважимо, що в процесі філогенезу актуальне членування є первинним. Спираючись на точку зору Г. Гійома, процес продукування висловлення можна уявити як низку етапів: у свідомості мовця формується певна інтенція, на потенційному рівні мови обирається певна пропозитивна модель, яка наповнюється семантично і дещо трансформується під час актуалізації, тобто переходу від мови до мовлення, залежно від мети, яку переслідує мовець. Іншими словами, висловлення слугує результатом взаємодії синтаксичного членування, яке обумовлено законами мови, й актуального членування, що відображає рух "думки мовця, який представляє собою низку послідовних переходів від найменш інформативно насичених частин висловлення до найбільш насичених: тема являє початок руху думки, а рема – розвиток цієї теми" [6, с. 5]. При цьому особливістю сегментованого висловлення вважається те, що його тема завжди представлена відокремленим сегментом, тоді як рема – основним висловленням, яке містить прономінальний субститут теми з метою збереження логіко-граматичної структури висловлення. Крім того, тема сегментованої конструкції виражає найважливішу інформацію, оскільки мета сегментації – підкреслити, виділити суб'єктивно найважливіше.

Лінгвісти зазначають, що актуальне членування характеризує не лише окреме висловлення, але й текст, причому фразовому зчепленню сприяє саме тематичний компонент [12, с. 572], тобто тема відіграє текстоутворюючу роль.

Дж. Браун і Дж. Юл наділяють тему двома основними функціями в дискурсі:

- а) зв'язування з попереднім висловленням шляхом підтримання зв'язної точки зору;
- б) початкова точка для подальшого розвитку тексту [1, с. 46].

При цьому в разі сегментації тема виконує не лише функцію своєрідного міжфразового "конектора", але й наділяється значним емпатичним навантаженням. Натомість рематична частина, як правило, передає нову інформацію з приводу теми.

Взаємодія тематичних і рематичних компонентів переслідує одну мету – розгортання повідомлення в певний текст [8, с. 3]. Порядок слідування теми й реми залежить від комунікативної задачі, поставленої мовцем, і відображає комунікативно-смісловий рух його думки, що отримав назву комунікативного динамізму. Лінгвісти констатують, що тема передає найнижчий ступінь комунікативного динамізму, тоді як рема – найвищий [12, с. 573].

Залежно від типу тема-рематичних відношень між висловленнями тексту виникає певна тематична прогресія, яка визначається послідовним або паралельним способом розвитку мовлення [6, с. 5]. У зв'язку з цим лінгвісти розрізняють три основні типи тематичної прогресії, за допомогою яких можливо дослідити роль сегментованих висловлень у художньому дискурсі:

1) прогресія з постійною темою, яка характеризується повтором одного й того **референта** в декількох висловленнях, що слідують одне за одним; в цьому випадку тема відноситься до різних рем. Даний тип прогресії характеризує, як правило, розповідний текст [7, с. 95; 11, с. 35; 12, с. 573]:

Pourquoi le choix du train s'imposait-il à son esprit? Il allait, le train, vers une destination inconnue, un hiver éternel, un nulle part sans humanité à travers l'Europe; il avançait, il cahotait, le train, il bougonnait, comme une vivante coquille transportant sa chair intérieure, qu'il crachait sur le quai de la gare, à l'arrêt. Il fulminait, il ronronnait. Oui, le train convenait (3, p. 362).

Les gens de la ville, ça les étonne toujours que nous mangions les hérissons. Et pourtant, eux, ils mangent bien des oursins! (6, p. 12).

2) проста лінійна прогресія, де вся рема або її частина попереднього висловлення є джерелом теми в наступному висловленні. Цей тип прогресії найкраще застосовувати для описових і пояснювальних текстів [7, с. 95; 11, с. 35; 12, с. 573]:

Je portais une robe bleue, une copie de Dior que Véra m'avait faite avec l'aide de "ma petite couturière", comme elle persistait à nommer une homasse à bras de gigot. Je l'aimais beaucoup, cette robe (4, p. 63).

Elle nous recommanda fortement de prendre quelques anges en bois aux ailes dorées. Ils avaient des crochets dans le dos, ces anges: on pouvait les suspendre au mur! (1, p. 20–21).

3) прогресія з похідними темами виникає за наявності основної теми, або гіпертеми, яка є точкою прикріплення ряду підтем [7, с. 95; 11, с. 35; 12, с. 573]:

Tout était détruit sur le visage de Paul. Il avait eu le nez cassé au cours d'une rixe à Toulon, avec des marins qui rentraient d'Indochine. Le crâne, il était rasé, brûlé, comme roussi, une lande après l'incendie, souvenir d'un reportage vécu de trop près en Iran, aux côtés de Red Adair, le "pompier volant", l'homme qui savait éteindre les puits de pétrole en les soufflant à la dynamite (5, p. 45).

Le propriétaire de la maison – qui habitait Bologne – depuis longtemps avait délégué ses pouvoirs à la jeune femme. Elle louait donc le second étage à Lassner, le premier étant réservé au propriétaire et à sa famille pour la saison d'été. Quant au rez-de-chaussée, il était inhabitable, tous les plâtres gorgés d'humidité et ses carrelages soulevés ou enfoncés un peu partout (7, p. 43).

Гіпертема при прогресії з похідними темами представлена то в тематичній, то в рематичній частині. При цьому, за словами Ф. Невью, вона може бути як експліцитною (перший приклад – *le visage*), так і контекстуально обумовленою (другий приклад – *la maison*).

Звернімо увагу, що в разі використання сегментації мовець може надати тематичного значення й емпатичного наголосу одразу декільком компонентам дискурсу:

J'aurais même pu croire à un miracle si ma mère ne les avait pas emportés avec elle, les miracles, dans la terre grasse du cimetière du Soleil. Elle y croyait pourtant, maman (2, p. 25).

У наведеному прикладі темою першого висловлення є *miracle* (диво), тоді як у другому – *maman* (мати). Використовуючи сегментовані конструкції, мовець, вочевидь, намагається підкреслити, що для нього велику роль відіграє віра в диво й що цю віру йому привила його мати. Для автора висловлення ці два поняття стоять поряд і нерозривно пов'язані між собою.

Інколи застосування сегментації надає протиставного відтінку й підкреслює відмежування, відокремлення певної особи (осіб) від інших:

Arlette et Madame Diane, dit-il en les saluant de la tête, s'occupent de la cuisine. Ça reste à faire, ça aussi. Les autres femmes, elles n'ont qu'à passer après nous et ramasser le blé perdue (8, p. 113).

У даному прикладі мовець розподіляє обов'язки між жінками: двох з них він просить зайнятися приготуванням обіду, оскільки це важливо (цей факт підкреслюється сегментованою структурою), а іншим пропонується підбирати зерно, яке впало. Виділяючи *les autres femmes*, мовець ніби відокремлює їх від *Arlette* і *Madame Diane*.

Більш експліцитно протиставне значення ілюструє наступний приклад, де жінка описує власні погляди і погляди своєї матері на заміжжя й принципи вибору майбутнього чоловіка:

Elle s'occupait à peine de moi et rêvait cependant de me faire épouser un aristocrate. Aux jeunes gens titrés qu'elle invitait, elle glissait dans l'oreille le chiffre de ma dot. Moi, je me fichais d'être comtesse ou marquise. Je vous l'ai dit: comme une sainte idiote, j'attendais l'amour! (7, p. 244).

Отже, використовуючи сегментовані висловлення мовець переслідує певну мету – звернути увагу реципієнта на найважливіше. При цьому вибір типу сегментованого висловлення

цілковито залежить від мовця, у художньому творі – від письменника. Мається на увазі, що мовець суб'єктивно обирає той компонент висловлення, який буде виконувати роль теми, і його позицію в висловленні, тобто структурну модель (реприза, антиципація, прономінальне емфатичне відокремлення), а також за необхідності підсилює значення теми за допомогою ізолятив і спеціальних уточнюючих слів. Однак, незважаючи на те, що художній твір – це фікція, герой має власну думку (хоча й дану автором), оскільки письменник "приміряє" безліч образів, інколи навіть пише їх з реальних людей, які оточують його, тобто висловлення персонажів не обов'язково відображають погляди самого автора, вони представляють синтез власної думки письменника й позиції, яку, на його думку, займає його герой.

Таким чином, у процесі дослідження художнього дискурсу виникає проблема ролі поліфонії, яка полягає "в ідеї багатьох голосів у одному висловленні" [13, с. 90], при цьому мовець частково або повністю знімає з себе відповідальність за висловлення. У художній літературі найчастіше присутні два голоси: голос автора і голос його уявного героя. Крім того, необхідно також враховувати можливість імпліцитної або експліцитної присутності третьої особи в комунікації, тобто кількох персонажів.

Виходячи з теорії поліфонії, лінгвісти наголошують на існуванні декількох типів мовця. П. ле Гоффік розрізняє мовця-locuteur і мовця-énonciateur, де énonciateur є фізичною особою, яка продукує висловлення, а locuteur – автором висловлення. О. Дюкро виділяє три типи мовця: того, хто здійснює акт комунікації, бере на себе відповідальність за цей акт (le locuteur); мовця в самому собі, тобто особу, яка виконує роль "виробника" висловлення, індивіда, фізична та ментальна робота якого дозволила продукування цього висловлення (l'auteur); безпосереднього оповідача (l'énonciateur) – особа (голос), що здійснює ілюктивний акт [5, с. 12]. Інколи всі ці мовці представлені однією особою, проте частіше різними.

Крім того, лінгвісти (П. ле Гоффік, Ж.-К. Анскомбр, О. Дюкро, Ж. Мешлер, А. Ребуль, Г. А. Золотова) звертають увагу на необхідність розрізняти мовця-суб'єкта (sujet-énonciateur) і граматичний або логічний суб'єкти висловлення, оскільки вони можуть мати різних референтів:

Quant à Joseph, il me parut un peu étranglé par son col amidonné (c'est toujours comme ça après les vacances), mais il avait néanmoins belle allure dans un complet gris clair, brillamment éclairé par une cravate socialiste de satin rouge (6, p. 195).

У наведеному прикладі мовець-суб'єкт – маленький хлопчик, тоді як граматичний суб'єкт представляє *Joseph*, друг головного героя.

Отже, висловлення завжди має автора, однак його референційна співвіднесеність може не співпадати з особою фізичного мовця. У художніх творах важливу роль відіграє особа оповідача, а саме: його присутність, відсутність або ототожнення з персонажем. А. В. Лепетюха зазначає, що якщо оповідач не бере участі в історії, яку він розповідає, то його розповідь характеризується як різномірна (гетеродієгетична). Цей тип розповіді, імовірно, характеризує оповідь від третьої особи. Читач відчуває себе спостерігачем, а репліки героїв асоціюються в його уяві з цими героями, а не з особою оповідача, у даному випадку письменника. Серед проаналізованих творів (див. список джерел ілюстративного матеріалу) прикладом гетеродієгетичної розповіді можуть слугувати романи К. Клеман і Е. Роблеса. Розповідь, у якій оповідач фігурує серед протагоністів, є однорідною (гомодієгетичною) [5, с. 12]. У цьому разі, вочевидь, мається на увазі оповідь від першої особи, де особу оповідача ми ідентифікуємо на основі певних прямих або непрямих відомостей, хоча не виключені випадки, коли особа оповідача так і залишається невідомою. У подібних творах оповідач частково асоціюється з автором роману. Цей тип оповідача представлений, наприклад, у творах Ф. Грульт і П. Шарраса. Існує ще один тип творів – автобіографічні – де письменник виконує роль оповідача. Такий тип розповіді, коли "оповідач є дійсним героєм сюжету й је-оповідач розповідає про самого себе, ототожнює себе з персонажем, отримав

назву автодієгетичної розповіді" [5, с. 12] і представлений романами К. Арноті й М. Паньоля. Таким чином, на думку Ж.-К. Анскомбра і О. Дюкро, оповідач може обрати два стереотипи поведінки стосовно до персонажів:

1) частково або повністю ототожнювати з персонажами, беручи відповідальність за їхні ілюкутивні акти;

2) віддалитися від персонажів, асоціюючи їх з особою, що відрізняється від нього і яка може бути детермінованою або ні [9, с. 175].

Отже, "мовець через продукування висловлення здатний здійснювати мовленнєві акти двома шляхами: ідентифікувати оповідача з тим чи іншим "голосом" або надавати право голосу іншим, змушуючи розмовляти персонажів і надаючи їм деякої реальності. При цьому оповідач може діяти "поза" сюжетом згідно з комунікативною стратегією мовця або разом із персонажами здійснювати ілюкутивні акти "всередині сюжету" [5, с. 12].

Зважаючи на вищенаведене, стає очевидним, що письменник – це мовець, який або передає власні думки (автобіографічні романи), або чужі погляди й почуття, що може набувати експліцитної (коли оповідачем є певний герой твору) або імпліцитної форми (експліцитний оповідач відсутній). Як наслідок, висловлення в художньому дискурсі є синтезом сприйняття дійсності автором твору і його уявлень про можливу мовленнєву поведінку його героїв, тобто мовлення героїв – це відображення мовлення письменника, а точніше його ідіостилю. Під ідіостилем розуміється сукупність мовно-когнітивних механізмів створення текстового простору певним автором, що відрізняє його дискурс від інших [2, с. 23].

У рамках цієї статті, ідіостиль письменника розглядається не з погляду літературознавства або стилістики, а в лінгвістичному аспекті, а точніше визначаються особливості застосування сегментованих висловлень як характеристика ідіостилю автора. У роботі аналізується 8 романів різних письменників ХХ – поч. ХХІ ст. (див. список джерел ілюстративного матеріалу). Як основні критерії використовуються наступні: загальна кількість сегментованих висловлень, переважання певної структурної моделі (реприза або антиципація), наявність ізолянтів і спеціальних уточнюючих слів, що супроводжують тему, використання подвійної сегментації і конструкцій з прономінальним емфатичним відокремленням (*insistance pronominale*).

Отже, аналіз наведених творів показує, що сегментація найчастіше використовується авторами-жінками: Ф. Грульт, К. Арноті, К. Клеман, що обумовлено, імовірно, більш експресивним жіночим мовленням. З точки зору структурної моделі спостерігається незначне переважання репризи, тобто сегментованого висловлення з препозитивною темою. Так, із загальної кількості 619 прикладів сегментованих висловлень, що слугували матеріалом для написання даної статті, 49% представляють репризу, тоді як 41% – антиципацію, 10% складають сегментовані конструкції з двома темами (подвійна сегментація) і прономінальним емфатичним відокремленням. Зазначимо, що домінування конструкцій з постпозитивним сегментом (антиципація) характеризує твори Ф. Саган і Ф. Грульт, які містять майже половину сегментованих висловлень з антиципацією від загальної кількості проаналізованих прикладів. При цьому особливістю роману Ф. Грульт можна назвати застосування репризи переважно з конструкцією типу *moi, je* і у випадку теми, що супроводжується ізолянтами. Останнє обумовлено фіксованою ініціальною позицією ізолянтів. Загальною ознакою проаналізованих творів вважаємо різноманітність і багатство вираження теми й прономінального субститути.

Відмінності між романами полягають у використанні ізолянтів і спеціальних уточнюючих слів, що супроводжують тему, використання подвійної сегментації і конструкцій з прономінальним емфатичним відокремленням. Так, ізолянти відсутні у творах Ф. Саган і П. Шарраса, Е. Роблес і П. Шаррас не використовують подвійну сегментацію, тоді як Ф. Грульт досить часто виносить в сегмент два компоненти висловлення. Конструкції з прономінальним емфатичним відокремленням не представлені у творі М. Паньоля, натомість

роман Е. Роблеса ними дуже насичений порівняно з іншими проаналізованими творами. Так, Е. Роблес використовує конструкцію з ПЕВ у 25% випадків сегментованих висловлень. Імовірно, це пояснюється тим фактом, що конструкції з ПЕВ використовуються в авторських репліках, тоді як у діалогах і незалежних висловленнях головних героїв дуже рідко.

Наведені особливості певним чином характеризують ідіостиль цих письменників, однак при цьому зауважимо, що отримані результати відображають деякі тенденції застосування сегментації тим чи іншим автором і не можуть сприйматися як повний аналіз ідіостилю. Це обумовлено, по-перше, тим, що було проаналізовано лише один художній твір окремо взятого письменника, а ґрунтовний аналіз ідіостилю потребує більш глибокого і комплексного дослідження всієї творчості письменника, часу й обставин написання творів, а також врахування самої особистості письменника, його оточення, стилю життя. По-друге, частота застосування сегментованих висловлень варіює залежно від типу роману й оповідача, наявності інших персонажів, діалогічності мовлення, ступеня емоційної напруги роману.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сегментовані висловлення не лише відіграють когезійно-когерентну роль у дискурсі, але й виражають певні прагматичні наміри мовця: підкреслити, виділити тему на рівні дискурсу, передати певний емоційний стан мовця, протиставити дві або більше осіб, предметів, точок зору, підкреслити власну позицію. Оскільки сегментовані висловлення є частиною дискурсу, то тема даних конструкцій часто представляє гіпертему тематичної прогресії у дискурсі, яка може набувати трьох основних форм: прогресія з постійною темою, проста лінійна прогресія, прогресія з похідними темами. Крім того, завдяки сегментації існують випадки наявності одразу кількох тем, що значно підвищує експресивну насиченість фрагменту дискурсу. Поширеність сегментованих висловлень у художньому творі є однією з характеристик ідіостилю письменника й обумовлюється низкою чинників: типом розповіді (гетеродієгетична, гомодієгетична, автодієгетична), наявністю оповідача й інших героїв у творі, як наслідок, поширеністю діалогічного мовлення, де сегментація використовується частіше, ніж у монологічному, а також рівнем емоційності твору.

Отже, розглянуті вище семантико-прагматичні особливості сегментованих висловлень у художньому дискурсі можуть бути використані при повному аналізі ідіостилю того чи іншого письменника, що представляє перспективи для подальших досліджень.

Література

1. Браун Дж. Анализ текста / Дж. Браун, Дж. Юл; [пер. с англ. В. З. Демьянков] // *Общественные науки за рубежом*. Р/Ж. Серия 6. Языкознание. – 1985. – № 1. – С. 43–46.
2. Брославська Л. Я. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі / Л. Я. Брославська, І. С. Шевченко // *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. – 2012. – № 1003. – С. 22–27.
3. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики / [Общ. ред., послесл. и коммент. Л. М. Скредлиной] / Гюстав Гийом. – М. : Прогресс, 1992. – 224 с.
4. Золотова Г. А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г. А. Золотова, Н. К. Ониненко, М. Ю. Сидорова; [под общ. ред. доктора филол. наук Г. А. Золотовой] – М., 1998. – 528 с.
5. Лепетюха А. В. Тема-рематична ізотопія в монологічних і діалогічних надфразових єдностях (на матеріалі сучасної французької художньої прози) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / А. В. Лепетюха. – К., 2010. – 20 с.
6. Матвеева Т. Ф. Актуальное членение высказывания и коммуникативная организация текста описательного типа : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Т. Ф. Матвеева. – М., 1984. – 17 с.
7. Минкин Л. М. Проблемы высказывания и текста в лексической и грамматической семантике (на французском языке) : [Учебн. пособ. для студ. ф-тов иностр. яз.] / Л. М. Минкин, С. А. Моисеева, И. С. Шевченко; [под общ. ред. И. С. Шевченко]. – Харьков : Харьковский гос. пед. ун-т им. Г. С. Сковороды, 2001. – 138 с.
8. Слюсарева Н. А. Категориальная основа тема-рематической организации высказывания-предложения / Н. А. Слюсарева // *Вопросы языкознания*. – 1986. – № 4. – С. 3–15.

9. Anscombre J.-C. L'argumentation dans la langue / J.-C. Anscombre, O. Ducrot. – [2e édition]. – Bruxelles Liège : Pierre Mardaga Editeur, 1988. – 184 p.
10. Goffic P. le Grammaire de la phrase française / P. Le Goffic. – Paris : Hachette, 1993. – 592 p.
11. Neveu F. Progressions et ruptures thématiques : Aspects de la technique descriptive dans "La Condition humaine" / F. Neveu // L'information grammaticale. – 1995. – № 67. – P. 35–38.
12. Charaudeau P. Dictionnaire d'analyse du discours / P. Charaudeau, D. Maingueneau. – Paris : Editions du Seuil, 2002. – 667 p.
13. Moeschler J. Dictionnaire encyclopédique de pragmatique / J. Moeschler, A. Reboul. – Paris : Editions du Seuil, 1994. – 580 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Arnothy C. Embrasser la vie / Christine Arnothy. – Paris : Fayard, 2001. – 418 p. – (EV).
2. Charras P. Dix-neuf secondes / Pierre Charras. – Paris : Mercure de France, 2003. – 146 p.
3. Clément C. La valse inachevée / Catherine Clément. – Paris : Calmann-Lévy, 1994. – 525 p.
4. Groult F. La passé infini / Flora Groult. – Paris : Éditions J'ai lu, 1984. – 224 p.
5. Labro P. Un début à Paris / Philippe Labro. – Paris : Gallimard, 1994. – 350 p.
6. Pagnol M. Le temps des secrets. Souvenirs d'enfance. Tome 3 / Marcel Pagnol. – Paris : Éditions de Fallois, 1988. – 288 p.
7. Roblès E. Venise en hiver / Emmanuel Roblès. – Paris : Éditions du Seuil, 1981. – 288 p.
8. Sagan F. Les faux-fuyants / Françoise Sagan. – Paris : Julliard, 1991. – 194 p.

УДК 81-115 [811.111+811.161.2]

МЕЖЪЯЗЫКОВАЯ РЕЧЕВАЯ КОРРЕЛЯЦИЯ КАК ПРОБЛЕМА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА (на материале русских переводов Шекспира)

Никонова В. Г.

Киевский национальный лингвистический университет

Статья посвящена межъязыковой речевой корреляции как проблеме художественного перевода; явление корреляции на межъязыковом уровне исследуется на материале пьес Шекспира и их русских переводов XIX-XX вв.

Ключевые слова: межъязыковая речевая корреляция, коррелят.

Статтю присвячено міжмовній мовленнєвій кореляції як проблемі художнього перекладу; явище кореляції на міжмовному рівні досліджується на матеріалі п'єс Шекспіра і їх російських перекладів XIX-XX ст.

Ключові слова: міжмовна мовленнєва кореляція, корелят.

The article focuses on interlingual speech correlation as a problem of a literary translation; the phenomenon of correlation on the interlingual level is studied on the material of Shakespeare's plays and their Russian translations of XIX-XX centuries.

Key words: interlingual speech correlation, correlate.

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными заданиями. Явление корреляции рассматривалось в ряде работ по стилистике (И. М. Астафьева, И. Т. Головкина, В. А. Кухаренко и др.), грамматике (Г. А. Вейхман, В. Г. Гак, В. П. Кобков, Р. Я. Шапиро и др.), лексикологии (О. С. Ахманова, В. А. Храменкова и др.), фразеологии (В. Л. Дашевская, Л. П. Жантлесова, В. П. Жуков, А. В. Кунин, С. А. Мошиашвили, В. Г. Никонова и др.) и другим лингвистическим дисциплинам. В теории перевода проблема корреляции как таковая не ставилась, хотя фактически решалась в процессе разработки проблемы эквивалентности и адекватности перевода оригинала (Л. С. Бархударов, В. Н. Комиссаров и др.).

Цель данной статьи – рассмотреть явление корреляции на межъязыковом уровне как проблему художественного перевода на материале пьес Шекспира и их русских переводов XIX-XX вв. Достижение указанной цели предполагает решение следующих задач: 1) показать историю развития толкований явления корреляции в научных исследованиях по различным лингвистическим дисциплинам; 2) определить понятие "межъязыковая речевая корреляция" как ключевое для художественного перевода; 3) выделить и описать типы межъязыковых речевых коррелятов в русских переводах пьес Шекспира: коррелята-эквивалента, коррелята-аналога, коррелята-варианта.

Изложение основного материала исследования. Понятие "корреляция" в соответствии с определением, данным О. С. Ахмановой [3, с. 209], включает несколько значений: 1) взаимная обусловленность, семиологическая зависимость двух и более единиц языка; 2) вид синтаксической связи, промежуточный между сочинительной и подчинительной (например, связь между приложением и определяемым словом); 3) чередование, не зависящее от позиционных условий, действующих в данном языке на данном этапе его исторического развития.

Сначала явление корреляции исследовалось в стилистике, где коррелятами являлись повторы [2; 7; 14]. Затем корреляты стали объектом синтаксиса. К ним относили такие элементы в структуре главного предложения, конкретное значение которых раскрывалось придаточным предложением. Такие слова-заместители, как, например, *such, so, that, those, there, one* и др., служат посредниками, осуществляющими тесную смысловую взаимосвязь главного и придаточного предложений. К тому же употребление этих субститутов позволяет избежать повторения одних и тех же смысловых единиц в рамках одного предложения, которое необходимо и неизбежно при отражении действительности во всем многообразии ее сторон [11; 21].

В дальнейшем явление корреляции изучалось в лексикологии, где рассматривались различные виды смыслового отношения коррелятивных номинативных единиц (синонимические, антонимические, метонимические, метафорические и др.) при обозначении одного и того же явления в связном тексте [22]. Коррелятом считалось "слово, связанное с другими отношениями синонимии, антонимии, принадлежностью к данному словообразовательному ряду или данному семантическому полю" [3, с. 209]. Коррелятивные отношения, объединяющие различные наименования одного референта, рассматриваются как смысловое средство связи, скрепляющее предложение в одно целое [22], и как грамматическое, синтаксическое средство связи [5].

Во фразеологии коррелятами считались "такие попарно противопоставленные фразеологические единицы, которые, обладая частичной общностью лексического состава и единой образной структурой, различаются категориально грамматической структурой и значением" [18, с. 9].

Проблема корреляции фразеологизма и лексической единицы возникла как часть проблемы "фразеологизм – слово". Выдвинутая А. В. Куниным теория соотнесенности фразеологической единицы (далее ФЕ) со словом пришла на смену теории эквивалентности ФЕ слову [13].

Эта теория дала толчок для исследования связей лексики и фразеологии в контексте, что способствовало дальнейшему развитию теории корреляции на фразеологическом уровне. При контекстологическом подходе к исследованию фразеологического материала в центре внимания исследователей – внешние связи ФЕ с лексической единицей, принимающей участие в ее реализации в речи. Однако при изучении структурно-семантического аспекта реализации ФЕ в речи внимание ученых концентрировалось на случаях прямой синтаксической связи между фразеологизмом и словом [10; 19], и изучение семантического аспекта ФЕ ограничивалось рамками сочетаемости фразеологизма с отдельными лексическими единицами. Теория фразеологического контекста, разработанная А. В. Куниным на материале английского языка, устранила этот недостаток.

Во фразеологии исследуются разные аспекты проблемы корреляции. Рассматриваются формальные, позиционные характеристики коррелятов [17] и влияние позиционного фактора расположения ФЕ по отношению к своему смысловому корреляту на распределение смысловой нагрузки между ними [9], изучаются семантические характеристики коррелятов [15; 24], а также выявляются различные функции ФЕ и ее коррелятов в тематическом развертывании контекста [9], в создании модальности текста [8], в структурно-семантической и стилистической организации драматургического диалога [16].

В теории перевода проблема корреляции как таковая не ставилась, хотя при установлении межъязыковых соответствий между элементами языка оригинала (преимущественно лексико-семантическими) и средствами языка перевода фактически решалась проблема корреляции на межъязыковом уровне. Ключевым понятием в лингвистике перевода является понятие "эквивалентности" [1].

Признавая первостепенную важность максимального совпадения содержания оригинала и перевода, большинство исследователей рассматривают эквивалентность как основной признак и условие перевода, отличающее его от других способов передачи содержания иноязычного текста: реферата, аннотации, пересказа и др. Поскольку эквивалентность ("полнозначность",

"адекватность" и пр.) является условием перевода, задача переводчика заключается в том, чтобы как можно точнее определить это условие.

Рассмотрение перевода в качестве объекта языкознания предполагает определение переводческой эквивалентности в лингвистических терминах как определенного "семантического отношения между двумя языками, устанавливаемого в процессе их соотнесенного функционирования при переводе" [12, с. 58].

Семантическое соответствие между оригиналом и переводом трактуется по-разному. Одни исследователи считают, что перевод должен полностью сохранять содержание оригинала. "Полноценность перевода означает исчерпывающую передачу смыслового содержания подлинника и полноценное функционально-стилистическое соответствие ему" [20, с. 151]. В ряде работ вместо термина "смысловое содержание" используются термины "значение", "смысл" или "план содержания" оригинала, но неизменным остается требование о том, чтобы перевод имел то же самое содержание, что и оригинал.

Другие исследователи, указывая, что "при переводе неизбежны потери, то есть имеет место неполная передача значений, выражаемых текстом подлинника" [4, с. 11], пытаются установить "норму эквивалентности", выделяя в содержании оригинала какую-то инвариантную часть, которая и должна оставаться неизменной в процессе перевода [6].

Однако какая бы часть содержания оригинала не избиралась в качестве основы для достижения эквивалентности, всегда обнаруживается множество реально выполненных и используемых в качестве эквивалентных переводов, в которых данная часть исходной информации не была сохранена. Поэтому ряд исследователей видит задачу перевода в достижении коммуникативной эквивалентности, то есть в сохранении коммуникативной значимости оригинала. Коммуникативная эквивалентность определяется как "соответствие коммуникативной интенции первичного отправителя коммуникативному эффекту конечного текста" [23, с. 53].

Вопрос о сущности эквивалентности решается с позиций прагматики перевода. В переводе, который считается "самым близким естественным эквивалентом исходного сообщения", "внимание направлено не столько на исходное сообщение, сколько на реакцию получателя" [25, с. 166]. Поэтому переводчик должен стремиться не к тому, чтобы как можно более полно передать форму и содержание исходного сообщения, сколько к тому, чтобы получить "эквивалентный эффект" воздействия на получателя, "вызвать определенный тип поведения".

В лингвистической литературе широко распространено мнение о том, что понятие эквивалентности не может быть единым для всех видов перевода. В каждом отдельном случае степень смысловой общности определяется рядом объективных и субъективных факторов и не может быть одинаковой или заданной заранее для всех переводов. Эти различия являются основой для выделения уровней и видов эквивалентности. В. Н. Комиссаров, например, говорит о пяти типах эквивалентности между оригиналом и переводом в зависимости от степени смысловой общности, которую допускают языковые особенности сопоставляемых текстов [12, с. 59–97].

Наличие эквивалентности между оригиналом и переводом предполагает наличие отношений взаимной обусловленности между оригиналом и переводом на любом уровне: на уровне языковых единиц (слов и устойчивых словосочетаний) и на уровне речевых образований (свободных словосочетаний, предложений и отрезков текста). Эти отношения между операциональными переводческими единицами в тексте оригинала и их иноязычными соответствиями в тексте перевода можно рассматривать как коррелятивные, а иноязычные соответствия – как межъязыковые корреляты. В теории перевода корреляция понимается как соотнесенность элементов текста на ИЯ (исходный язык или язык оригинала) с элементами текста на ПЯ (переводящий язык или язык перевода).

Явление корреляции на межъязыковом уровне исследуется на материале пьес Шекспира и их русских переводов XIX-XX вв. В частности, анализу подвергается межъязыковые корреляты тропов в языке Шекспира – лексико-фразеологических изобразительно-выразительных средств, в которых слово употребляется в переносном значении. Важнейшими тропами являются: метафора, метонимия, эпитет, синекдоха, ирония, олицетворение, гипербола, литота, аллегория, парафраз, антономазия.

Образы, лежащие в основе тропов, специфичны во всех языках, так как они возникают на национальной основе и являются плодом многовековой умственной и духовной созидательной деятельности народа – носителя языка. Сохраняя национальный колорит, образы содержат огромный познавательный потенциал. В них отражается история, обычаи, культура, литература, даже погода и способ приготовления пищи, то есть конкретизируется весь тот сложный комплекс культуры и психологии народа, неповторимый способ его образного мышления.

Словесные образы – многокрасочный, сложный и динамичный мир поэтики Шекспира. Этот мир труден для понимания. Трудность объясняется особенностями поэтического воображения Шекспира – необыкновенным богатством образных ассоциаций, в которых отражены жизнь природы и общества, авторская этическая позиция, глубокие идеи, поясняющие авторский замысел произведения. Изучение образов в произведениях Шекспира, стоящего у истоков образования английского национального языка, имеет большое познавательное значение.

Большинство образов, которыми насыщен язык Шекспира, основано на простых явлениях повседневной жизни: природа (деревья, море, звезды, вода и т.д.), животные, домашнее хозяйство, спорт и игры, война и оружие, ремесло, городская жизнь и т.д. В произведениях Шекспира создан мир образов, которые являются художественным выражением всех передовых устремлений эпохи Возрождения. Шекспир в своем творчестве – это ярчайший протест против насилия, против злобного человеконенавистничества и угнетения.

Различная степень соответствия межъязыковых коррелятов оригиналу в процессе соотнесенного функционирования двух языковых систем, то есть установление отношений тождества, сходства и различия, обуславливает выделение разных типов межъязыковых коррелятов тропов: коррелята-эквивалента, коррелята-аналога, коррелята-варианта.

Коррелят-эквивалент – это межъязыковой речевой коррелят, функционально равноценный и коммуникативно равнозначный оригиналу, тождественно воспроизводящий компонентный состав, структурно-семантическую организацию и семантику оригинала в акте речевой коммуникации. Например, *outrageous fortune* – ‘неистовая судьба’ (П. Гнедич, 1892), ‘жестокая судьба’ (К. Романов, 1899), ‘оскорбительная судьба’ (Н. Полевой, 1837); *the undiscovered country from whose bourn no traveller returns* – ‘неоткрытая страна, из пределов которой не возвращался ни один из путешественников’ (М. Морозов, 1954).

Коррелят-аналог – это межъязыковой речевой коррелят, функционально равноценный и коммуникативно равнозначный оригиналу, аналогично воспроизводящий все аспекты значения оригинала при помощи синонимических средств языка перевода в акте речевой коммуникации. Например, *when we have shuffled off this mortal coil* – ‘лишь тленную стряхнем мы оболочку’ (К. Романов, 1899), ‘когда мы сбросим этот бранный шум’ (М. Лозинский, 1933); *who'd these fardels bear to grunt and sweat under a weary life* – ‘кто, кряхтя и потея, нес бы бремя тягостной жизни’ (Н. Кетчер, 1873), ‘кто бы захотел здесь ношу жизни, потея и кряхтя, таскать по свету’ (Н. Маклаков, 1880), ‘кто стал бы таскать все эти ноши и потеть и охать под тягостною жизнью’ (Л. Аверкиев, 1895), ‘кто стал бы этот груз тащить, потея и ворча под тяжкой жизнью’ (А. Радлова, 1937).

Коррелят-вариант может быть двух видов: референтный и стилистический.

Референтный коррелят-вариант имеет иное предметное содержание по сравнению с оригиналом, то есть сообщает как бы о другом. Например, *who would bear the whips and scorns of time* – ‘кто бы перенес обиды, злобу света’ (Н. Полевой, 1837), ‘кто бы захотел сносить судьбы

все бичеванья' (М. Загуляев, 1861), 'кто снес бы бичеванья и насмешки людской толпы' (Л. Аверкиев, 1895); *the oppressor's wrong* – 'притеснение сильных' (М. Вронченко, 1828), 'гнев властолюбцев' (Н. Кетчер, 1873), 'чванство и гордость знатных родом' (А. Соколовский, 1883).

Стилистический коррелят-вариант воспроизводит денотативно-сигнификативный аспект значения тропа на ИЯ, но отличается в коннотативном аспекте значения, а именно в функционально-стилистическом компоненте коннотации в результате использования стилистических синонимов. Например, *the pangs of despised love*, neutral – 'отринутая страсть', *традиц. поэт.* (Б. Пастернак, 1940), *the proud man's contomely*, formal – 'людей заносчивых нахальство', *разг.* (А. Месковский, 1889), *the law's delay*, neutral – 'провоочки в судах', *разг.* (М. Морозов, 1954).

Решая проблему межъязыковой речевой корреляции, переводчик должен ответить на вопросы: каким же должен быть перевод – как можно более точным или как можно более естественным? Чему переводчик должен быть более верен – "букве" или "духу" оригинала? Общепринятых критериев степени верности или вольности перевода не существует и по сей день. История художественного перевода рисует нам картину борьбы двух направлений, двух взглядов на перевод. С одной стороны, – буквалистский перевод, когда переводчик выступает как бесстрастный ремесленник, добросовестно копирующий оригинал. С другой стороны, – вольный перевод, воссоздающий "дух" оригинала с помощью "буквы" перевода. Переводчик не свободен от собственного художественного "я", поэтому в переводе происходит некоторая переоценка ценностей, отвечающая духу поэтического мира переводчика.

Эти два направления ярко проявляются в переводах Шекспира, сделанных М. Лозинским (1933) и Б. Пастернаком (1940). Переводчики были людьми одной и той же эпохи и той же литературной среды, но к решению задач перевода каждый из них шел своим собственным путем.

М. Лозинский – сторонник научно-реставрационного подхода к поэтическому переводу. Он строго подчинил себя шекспировскому тексту, отказался от всяких вольностей и субъективного отношения к переводимому оригиналу, изученному глубоко и всесторонне. Переводчик с непревзойденной точностью передал как стилистические особенности Шекспира, так и архитектуру его речи, систему образов, т.е. самую сердцевину его поэзии.

Пастернак-переводчик не отделяет себя от Пастернака-поэта. Восприятие драматургии Шекспира строится у него на интуитивно-творческом воображении. Пастернак разгадал существенную сторону шекспировского стиха, понял, что язык Шекспира насыщен оборотами, воспроизводящими или копирующими идиомы живой речи той эпохи. Уступая переводу Лозинского в скрупулезном стремлении к смысловой точности, перевод Пастернака в значительной степени приближает шекспировский стих к сердцу читателя.

Выводы. Анализ межъязыковых корреляций в переводах М. Лозинского и Б. Пастернака выявил их распределение следующим образом: переводу Лозинского свойственно значительное преобладание коррелятов-эквивалентов (29%) и коррелятов-аналогов (26%), которые идентично или тождественно воспроизводят все компоненты значения языковых единиц оригинала, по сравнению с переводом Пастернака (14% и 20% соответственно). С другой стороны, в переводе Пастернака значительно преобладают смысловые корреляты (26% против 2% у Лозинского), которые передают лишь фактуальную смысловую информацию, утрачивая концептуальную.

Таким образом, сопоставление разных переводов с одним и тем же оригиналом показывает, как "дух" оригинала передается "буквой" перевода, так как цель перевода – не воспроизвести сумму значений знаков, составляющих текст, а передать смысл текста, который задается эксплицируемой и имплицитной информацией. Операциональными переводческими единицами, таким образом, должны быть отрезки текста, содержащие информационные компоненты, задающие смысл текста. Такими отрезками текста, которые передают все виды информации, прежде всего, фактуальную (событийный план текста), концептуальную

(эмоциональную и рациональную интерпретацию автором событийного плана текста) и прагматическую (воздействие на адресат), являются изобразительные средства языка, или тропы. Тропы как средство выражения "картины мира" художественного произведения представляют сложную проблему в теории художественного перевода.

Литература

1. Арнольд И. В. Эквивалентность как лингвистическое понятие / И. В. Арнольд. – Иностранные языки в школе. – №1. – 1976.
2. Астафьева И. М. Виды синтаксических повторов, их природа и стилистическое использование (на материале современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / И. М. Астафьева. – М., 1962. – 19 с.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М., 1966.
4. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М., 1975.
5. Вейхман Г. А. Корреляция : грамматика или лексика? / Г. А. Вейхман. – Филологические науки. – № 6. – 1984.
6. Гак В. Г. О моделях языкового синтеза / В. Г. Гак. – Иностранные языки в школе. – № 4. – 1969.
7. Головкина И. Т. Повтор как стилистическое средство в различных видах и жанрах речи : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / И. Т. Головкина. – М., 1964. – 19 с.
8. Дашевская В. Л. Лексико-фразеологические корреляции в аспекте модального текста / В. Л. Дашевская // Фразеологическая семантика в коммуникативном аспекте. – Вып 244. – М., 1985.
9. Жантлесова Л. П. Коммуникативные функции фразеологических единиц в развитии темы сверхфразового единства / Л. П. Жантлесова // Структурно-семантические процессы на уровне предложения. – Алма-Ата, 1981.
10. Жуков В. П. Некоторые общие положения о соотношении фразеологизма со словом / В. П. Жуков. – Вопросы фразеологии. – Самарканд, 1970.
11. Кобков В. П. Способы выражения повторяющихся смысловых компонентов в структуре предложения в современном английском языке (в сопоставлении с русским) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / В. П. Кобков. – М., 1965. – 20 с.
12. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. – М., 1980. – 247 с.
13. Кунин А. В. О соотносительности фразеологической единицы со словом / А. В. Кунин // Вопросы фразеологии. – Самарканд, 1970.
14. Кухаренко В. А. Виды повторов и их стилистическое использование в произведениях Ч. Диккенса : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / В. А. Кухаренко. – М., 1956. – 18 с.
15. Мошиашвили С. А. Textoобразующие функции фразеологических конфигураций в сверхфразовом единстве (на материале глагольных фразеологических единиц английского языка, характеризующих субъект) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / С. А. Мошиашвили. – М., 1983.
16. Никонова В. Г. Взаимодействие фразеологических конфигураций и их смысловых коррелятов в диалогической речи : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / В. Г. Никонова. – М., 1987.
17. Петрова Е. И. Реализация субстантивных фразеологических единиц в контексте : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Е. И. Попова. – М. 1975.
18. Рафикова Р. В. Фразеологизмы с начальным глаголом *to be* в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Р. В. Рафикова. – М., 1972. – 19 с.
19. Тагиев М. Т. Глагольная фразеология современного русского языка (опыт исследования фразеологических единиц по окружению) / М. Т. Тагиев. – Баку, 1966.
20. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М., 1968.
21. Храменкова В. А. Функциональный класс коррелятов в современном английском языке / В. А. Храменкова // Ученые зап МГПИИЯ им. М. Тореза. – Т.37. – М., 1967.
22. Шапиро Р. Я. Коррелятивные номинативные единицы в предложении (на материале современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Р. Я. Шапиро. – Калинин, 1979.
23. Швейцер А. Д. Эквивалентность и адекватность / А. Д. Швейцер // Коммуникативный инвариант перевода в текстах различных жанров. – М., 1989.
24. Эльгаров А. А. Условия и лексические средства актуализации семантики фразеологизмов (на материале номинативных фразеологических единиц современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / А. А. Эльгаров. – М., 1983. – 20 с.
25. Nida E. Towards a Science of Translating / E. Nida. – Leiden, 1964.

УДК 81-115:81'373.7

МОВНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ФРАЗЕМ З ІДЕЄЮ РУХУ В ПОЛЬСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Патен І. М.

Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славістичного університету

У статті висвітлено особливості мовної категоризації фразеологічних одиниць зі значенням руху в польській, англійській та українській мовах у структурно-семантичному, когнітивному та лінгвокультурологічному аспектах. Здійснено огляд праць, присвячених концепту руху, зацентовано увагу на фразеосемантичних групах для вираження екстремальних, психічних і соціальних ситуацій з урахуванням способу і характеру руху.

Ключові слова: просторова семантика, концепт руху, фразеосемантична група, фразеотематична група, фразеологічна одиниця, лінгвокультурологічний аспект.

В статье освещены особенности языковой категоризации фразеологических единиц со значением движения в польском, английском и украинском языках в структурно-семантическом, когнитивном и лингвокультурологическом аспектах. Сделан обзор работ, посвященных концепту движения, акцентировано внимание на фразеосемантичных группах для выражения экстремальных, психических и социальных ситуаций с учетом способа, характера движения.

Ключевые слова: пространственная семантика, концепт движения, фразеосемантическая группа, фразеологическая единица, лингвокультурологический аспект.

The article highlights the features of linguistic categorization of idioms with meaning of movement in Polish, English and Ukrainian languages in the structural and semantic, cognitive and linguo-cultural aspects. Attention is given to the phraseosemantic groups which express extreme, mental, and social situations on the basis of the method and the nature of the movement.

Keywords: semantic field, the concept of movement, cultural and semantic reconstruction phraseosemantic group, phraseotematic group, phraseological unit, linguistic and culturological aspect.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У культурно-історичному розвитку національної мови як культурної практики і форми суспільної свідомості знаходить своє відображення ментальність людини і спільноти – її (мови) творця і носія, виявляє діалектичний зв'язок глобальне і локальне (національне), а тому на часі є комплексне дослідження мовної категоризації фразем з ідеєю руху, зокрема з'ясування їх семантико-ідеографічної та концептуальної організації, висвітлення прагматичних особливостей у неблизько споріднених мовно-культурних просторах. Особливої значущості набуває їх структурно-типологічна характеристика з огляду на когнітивні особливості зіставлених лінгвокультур, що передбачає звернення як до традиційних, так і новітніх культурологічних методик аналізу. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеології спрямований на дослідження співвіднесення фразеологізмів та знаків культури, у зв'язку з чим актуалізується значення системи еталонів, символів, стереотипів тощо для опису культурно-національної специфіки фразеологічної системи, зокрема фразем з ідеєю руху [8].

Зі змістом ключового поняття-концепту "рух" пов'язані типологічно-класифікаційні ознаки фразем у зіставлювальних мовах дослідження, окрім того поняття руху є завжди аксіологічно акцентованим, і це знаходить вираження у його семантичній диференціації. Як слушно зауважує польський дослідник Я. Адамовський, "засади організації простору виникають з характеристики структури людського тіла за трьома осями – *верх-низ, попереду-позаду, правий-лівий*, де майбутнє пов'язане з передом і верхом, а минуле – із низом, з широкою оціночною категоризацією цих понять. Простір має характер сталий і сприймається через категорії людського досвіду; результатом просторових уявлень є не тільки численні абстрактні поняття, а також конкретні об'єкти: цілий світ, й передусім земля ..." [9].

Дієслова з семантикою руху, як і дієслова комунікації, посідають центральне місце в лексиконі кожної мови, що пов'язано з динамізмом життя людини, і, відповідно, привертають увагу лінгвістів.

Концептуальну організацію простору і руху в рамках слов'янської сімейної обрядовості, вірувань, магічних текстів замовлянь, народних прикмет, фразем, прислів'їв та приказок в різних аспектах розглядають С. Адоньсва, М. Жуйкова, О. Тищенко, О. Березович. Зауважимо, що просторові аспекти лексичної семантики і номінації руху в різних лінгвокультурах останнім часом здійснюються і за методикою концептуального аналізу [4] в межах мовно-концептуальних картин світу [5; 3].

У межах синоптичної моделі лексичних номінацій руху в українській мові А. Середницька виокремлює кілька ідеограм "переміщення за допомогою ніг", "переміщатися бігом", "переміщення по ковзкій поверхні" "переміщення у рідині", "переміщення донизу", де основним інструментом об'єднання одиниць у ЛСГ та ідеографічні поля (їх зони і підзони, зокрема й похідні одиниці, синонімічні ряди) слугують спільні архісеми й концепти, а також інші просторові, часові та інтенсивні ознаки [7, с. 5-6].

Білоруська дослідниця А. Кожінова розглядає сакральну функцію польських дієслів руху *wejść/wchodzić, zejść/schodzić, zstąpić/zstępować, wstąpić/wstępować* в текстах Біблії, зокрема способи їх семантичного кодування на горизонтальній і вертикальній площині [10, с. 263]. Однак, окремі поняттєві сфери, скажімо, сфера руху попри усю національно-мовну різноманітність ще не була об'єктом цілісного дослідження, що й обумовило вибір теми нашої статті.

Мета пропонованої статті – висвітлити особливості мовної категоризації фразеологічних одиниць зі значенням руху в польській, англійській та українській мовах у структурно-семантичному, когнітивному та лінгвокультурологічному аспектах.

Поставлена мета передбачає вирішення низки **завдань**:

– здійснити огляд праць, присвячених концепту руху в лінгвокультурології, теорії концептуального аналізу, зіставній лексичній семантиці, фразеології;

– розкрити структурно-семантичні, когнітивні та лінгвокультурологічні аспекти просторової семантики номінативних одиниць, концептуально поєднаних з ідеєю руху;

– виявити фразеосемантичні групи з дієсловом руху для позначення або вираження екстремальних (а тому суб'єктивно значимих) фізичних, психічних і соціальних ситуацій або стану особи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологічні одиниці (ФО) як номінативно-характерологічні знаки відображення фрагментів світу (знаки речей, понять, дій, явищ) можуть бути згруповані на основі загальної значеннєвої домінанти – єдиної теми чи єдиного загального поняття, тобто можуть бути схарактеризовані в семантико-тематичному плані. Як пише М. Алефіренко, "за відношенням до позначуваної дійсності слова і фраземи розподіляються за певними тематичними полями, що утворюються сукупністю номінативних знаків, які є найменуваннями реалій певної денотативної сфери ..." [2].

У лінгвістичній літературі немає однозначного найменування для функціонально-семантичних груп ФО, що являють собою своєрідні мікросистеми щодо фразеологічної системи в цілому. Для їх позначення користуються термінами: лексико-фразеологічні, тематичні поля, семантичні поля чи семантичні групи, семантико-тематичні групи: фразеосемантичні чи фразеотематичні групи.

Фразеосемантична група (ФСГ), як зазначають М. Алексеєнко й А. Смерчко, це ряд стійких словесних комплексів, об'єднаних загальною семантичною ознакою, що покриває визначену сферу значень [1, с. 180]. Таке визначення ФСГ перегукується з дефініцією ФСГ, запропонованою М. Алефіренко, який у рамках кожної тематичної групи виділяє семантичні підгрупи. Семантичні розряди, чи підгрупи, творять більш тісну семантико-тематичну єдність, що базується на одній якій-небудь властивості чи параметрі. Наприклад, найменування за видом діяльності, образне найменування за соціальним станом, за сімейним відношенням і т.п.

Виділяючи ФСГ з ідеєю руху і переміщення у просторі варто звернутись до тези Г. Міннуліної про те, що найчастіше "фразеотематичні групи з дієсловом руху служать для позначення або вираження екстремальних (а тому суб'єктивно значимих) фізичних, психічних і соціальних ситуацій або стану особи" [6, с. 5]. На цій підставі дослідники (А. Райхштейн, Г. Минуліна, В. Мокієнко, Ю. Гвоздарьов та ін.) виділяють близько 10 ФТГ з ідеєю руху і переміщення: 'мовленнева діяльність', 'емоційний стан', 'розумово-психічний стан', 'фізичний стан', 'положення в суспільстві' (сімейне, матеріальне, суспільне), 'моральний статус', 'поведінка людини', 'ситуація' (сприятлива/несприятлива), 'діяльність' (досягнення/недосягнення мети і результатів діяльності, спосіб дії), 'стан предмета, об'єкта', 'оцінка' [6, с. 5]. Виділення таких груп має певні обмеження і застереження. По-перше, до складу згаданих ФТГ входять ті ФО, які тільки в одному або в усіх можливих переносних значеннях входять до семантичного поля руху; по-друге, простежується своєрідний семантичний синкретизм і амбівалентність, рухливі межі між цими групами (наприклад, емоції і оцінка, ситуація і активна чи пасивна діяльність і под. тісно перетинаються і взаємопроникають). По-третє, ФТГ включає до свого складу як КФО (стійкі порівняльні звороти), так і некомпаративні фраземи, в яких дієслово руху є стрижневим і концептуально релевантним. Продемонструємо фрагментарно наповнення виділених на нашому матеріалі ФТГ та їхній склад.

Рух загалом або його відсутність: цю групу представляють ФО з компонентом, який вказує на мету руху, його припинення або відсутність, перешкоди на шляху, межі, границі і т. ін.: пол. *poruszać się jak posąg* "зупинитись, не рухатись"; укр. *зав'язати дорогу* [ФСУМ I, с. 301], *не рушити з місця* [ФСУМ II, с. 776].

Мовленнева діяльність: процес говоріння, манера, спосіб мовлення (порушення мови): пол. *blądzić/krażyć wokół tematu* "не порушувати якоїсь проблеми безпосередньо, говорити непрямо, натяками", *blądzić gdzieś myślami* [Kłosińska, s. 17] "мати на увазі різні речі, але не акцентувати уваги на жодній"; укр. *спливати з язика*; англ. *high-flown* "про екстравагантне, помпезне мовлення" (from a hawk flying unnecessarily high) – порівнюється з високим польотом [TETM, с. 108], *her tongue runs on wheels* – її язик біжить на колесах "вона багато говорить" [TETM, с. 193].

Стан людини: емоційний стан (позитивні і негативні емоції): *latać/biegać/jeździć jak szalony* "рухатися дуже швидко, поспішно для вирішення якихось справ", *kręć komuś do twarzy* [Kłosińska, s. 171]; англ. *thrash around like a short-tailed bull in fly-time in a maddened frenzy* "бути божевільним, дуже злим" – метушитись, кидатись як бик в шлюбний період [TETM, р. 127], *fly off the handle lose temper and self-control* – злетіти з ручки "стан сильного гніву" [TETM, р. 190]; рос. *душа в пятки ушла*; **розумово-психічний стан:** розумова (мисленнева) діяльність, розум / дурість, рефлексія, оцінка, роздуми, характер запам'ятовування, забування тощо: пол. *ruszyć głowę/rozumem* "подумати над чимось, замислитись" [Kłosińska, s. 627]; укр. *мозком рушити* "добре подумати перш, ніж приймати

рішення" [ФСУМ I, с. 146], *припливати до голови, спадати / спливати з розуму*; англ. *run/set him on ground* – опустити на землю "спантеличити" [ТЕТМ, р. 170], *run away with an idea* – бігти геть / тікати з думкою "приймати імпульсивне рішення без належного обмірковування" [ТЕТМ, р. 273]; **фізичний стан**: втома (непритомність), стан сну, сп'яніння, життєвий цикл і вік, народження, молодість, старість, смерть, загибель: пол. *iść do Abrahama na piwo* "смерть"; укр. *зійти в могилу* – вмерти [ФСУМ I, с. 335], *насилу ноги нести* – від старості, втоми [ФСУМ II, с. 555]; англ. *flag Lose vigour, droop* (as when birds' wings flag and they fly with decreasing energy) of wit or any performance when it begins to fall off – обвиснути, втрачати життєву енергію, як крила птаха при польоті [ТЕТМ, р. 237]; рос. *отправляют/отправить на тот свет* кого; *отправляют/отправить в мир* иной кого, *вгоняют/вогнать, (вколачивать/вколотить) в гроб* кого.

Статус і стан людини (сімейний, матеріальний, суспільна роль і важливість (статус), зокрема й моральний): англ. *keep the flag flying* – maintain a way of life, business, marriage, morals, etc. in spite of difficulties; continue the fight or struggle – "дотримуватись способу життя, бізнесу, шлюбу, моралі не дивлячись на труднощі, продовжувати боротись" (букв. тримати прапор піднятим) [ТЕТМ, с. 90]; **матеріальний стан** (бідний/багатий), банкрутство, втрата грошей, прибуток: пол. *coś komuś idzie jak po grudzie, jak z kamienia* – "про щось, що дається дуже важко, вимагає надмірних зусиль" [Kłosińska, s. 121], *pieniądze idą, płyną jak woda* "швидко витрачаються гроші" [Kłosińska, s. 545]; укр. *копійка в кишеню пливе* [ФСУМ I, с. 389]; англ. *let it run into the sands* – "дозволити чомусь збігти в пісок" [ТЕТМ, р. 182]; рос. *плывть/уплывть (уплывать, уходить/уйти) между пальцев; уходить/уйти как вода*; **трудова діяльність людини**: пол. *iść do łopaty* – "виконувати важку фізичну працю"; **суспільне положення** (мати або досягати владу, йти догори, походження (знатне/незнатне), професія: пол. *wurłnąć na powierzenie* "почати мати вплив, успіх у житті", "стати відомим, актуальним, мати затребуваність, бути важливою особою" [Kłosińska, s. 343], *wskoczyć na czyjeś miejsce* "зайняти чийось посаду, часто користуючись слушною нагодою"; англ. *fly a kite* Issue a feeler; test public opinion by experiment, to see 'how the wind blows'; raise money by an accommodation bill; explore something tentatively; depart [Amer]; have a mental breakdown; smuggle a letter into or out of prison [Amer]; pass a worthless cheque "перевіряти громадську думку на істинність" (це значення реалізується через ідею запускання паперового змія) [ТЕТМ, р. 478]; **моральний статус і система цінностей** (сюди відносяться фраземи, які означають негативну поведінку людини, порушення усталених морально-етичних норм (моральне падіння): пол. *obrzucić kogoś błotem* "образити, обмовити, принизити, очорнити когось" (*unurzać kogoś w błocie*) [Kłosińska, s. 17], *sumienie kogoś ruszyło* "хтось визнав власну провину і змінив своє ставлення" (семантичний перетин з групою "стосунки, взаємини між людьми"; рос. *идти на подлость, на нарушение, на дно*.

Поведінка (провинитися в чомусь, суспільна оцінка поведінки людини, характер, риси характеру, вчинки, витівки): пол. *płynąć pod prąd, płynąć z prądem, z falą* [Kłosińska, s. 323]; укр. *пливти (плисти, плинути), йти проти течії* [ФСУМ II, с. 647]; англ. *go/swim against the stream/tide* Decide on your own direction, американський варіант цього фразеологізму *float/go/swim with the current/flow/stream/ tide* conform, acquiesce with the majority; resign yourself to the state of affairs дрейфувати / йти / пливати за течією / потоком / струмком / припливом "погоджуватись з більшістю, підстроюватись під стан" [ТЕТМ, р. 161], *fly laich [low] and fly lang* the less ambitious survive better – через образ польоту передаються високі амбіції й самооцінка [ТЕТМ, р. 237]; рос. *жить чужим умом, идти своим путем, плывть против течения*.

Ситуація (сприятлива / несприятлива, небезпечна), ідея везіння, щастя, комусь поталанило чи навпаки: пол. *coś komuś idzie / poszło jak po maśle / jak z płatka, jak po mydle* [Kłosińska, s. 132], *wpaść jak śliwka w kompot* [Kłosińska, s. 132]; укр. *ускочити в халену* [ФСУМ II, с. 919], *щось*

іде криво; англ. *fly up with Jackson's hens* "стати банкрутом" – букв. злетіти з курми Джексона [TETM, p. 150]; рос. *лететь в тартарары, лететь кувырком*.

Ставлення і взаємовідношення (позитивне або негативне ставлення, міжособистісні стосунки (*свій-чужий* простір), позитивні побажання): пол. *wchodzić na czyjeś podwórko* "займатись вирішенням справ, до яких хтось не має жодного стосунку", *iść/pędzić/bieć, walić do kogoś* "іти до когось без вагань, сміливо"; укр. *надати в ноги* [ФСУМ II, с. 603]; англ. *fly laich [low] and fly lang* – літати низько і довго, букв. Чим менше амбіцій – тим легше вижити [TETM, p. 237].

Діяльність (досягнення / недосягнення результату, мета, відсутність мети, чогось досягнути / не досягнути), даремність зусиль, втрата чогось, набуття *досвіду*): пол. *wchodzić na czyjeś podwórko sprzężony* "вжити всіх заходів задля досягнення мети", *wypłynąć, puścić na szerokie wody* "почати діяти масштабно, з розмахом, сприяти комусь в такій діяльності" [Kłosińska, s. 459]; укр. *вище колін не підскоочиш, бо й коліна скачуть* – порівняння життєвого досвіду, неможливого не зробити [Плав'юк, с. 306]; англ. *fly the coop [Amer] leave (home) suddenly*; *elope* "раптово залишити дім" – букв. втекти з курника [TETM, p. 146], *dight [wipe clean] the neb [beak, nose] and fly away/up* "залишити місце, припинити якусь діяльність" – букв. почистити дзьоб і полетіти геть [TETM, p. 237]; **фази дії (початок, кінець, повторюваність, почати діяти, завершити дію, справу, процес)**: пол. *iść, pójść za chlebem* "вирушити шукати собі роботу, заробіток" [Kłosińska, s. 349], *iść, pójść na swoje* "розпочати самостійне життя і утримувати самого себе" [Kłosińska, s. 349]; рос. *прийти к финишу, к концу*.

Якісні ознаки (образ руху і його параметризація (інтенсивність), модальні характеристики (обережний, раптовий, непомітний, зненацька)): пол. *wpaść/wbiec jak furia* "вбігти кудись раптово", *jeździć na garę* "їздити в транспорті без квитка", *mieć miękkie nogi, poruszać się na miękkich nogach* "йти важко під впливом сильних вражень або емоцій" [Kłosińska, s. 760] (семантичний перетин з ФТГ "Емоції", і при відсутності формально вираженого лексичного складника руху в першій номінації, її належність до групи зумовлена сингматичними зв'язками компонентів): *chodź jak struty; wlec się ślimaczym krokiem*; англ. *at a snail's pace* досл. "зі швидкістю равлика".

Стан предмета або об'єкта (статус, призначення певної речі, непривабливий, занедбаний стан предмета, речі (щось пропадає, перебуває в стані занепаду), призначення предмета): пол. *coś idzie pod młot* "про демонтаж якихось механізмів і пристроїв, призначених на металобрухт"; *puścić, wprawić coś w ruch* "запустити двигун, машину, механізм" і семантично похідне значення "започаткувати якісь зміни, нові процеси"; укр. *зійти на пси* "опинитися в стадії загального занепаду"; рос. *идти на слом*.

Оцінка (схвалення, обурення, здивування, розчарування, похвала чогось): пол. *Ktoś stanął / zatrzymał się jakby nogi wrosły w ziemię, jakby w ziemię wrosł* "хтось зупинився, не в змозі далі зробити ані кроку внаслідок страху, здивування, будучи враженим чимось" (відсутність руху поєднується через синтагматичний зв'язок із соматичним компонентом, функцією *nię*); укр. *лиха година несе* [ФСУМ I, с. 177], *грець поніс* [ФСУМ I, с. 197]; рос. *остановиться как вкопанный*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ідеографічна категоризація фразеологічних одиниць дає змогу виявити своєрідну таксономію семантичних груп і полів ФО, їхні парадигматичні й синтагматичні відношення, синонімічні варіанти, їхню якісну і кількісну типологічну структуру, тісно пов'язуючи семантику руху з мотивацією рис характеру людини, а це в свою чергу підтверджує думку дослідників про антропоцентричний характер усталених порівнянь і фразем зі значенням руху. Перспективою нашого дослідження є дослідження фразем зі значенням руху, які мають десемантизовану, "вивітрену" семантику, яка переосмислюється, трансформується з власне фізичного руху в рух об'єкта у соціумі.

Література

1. Алексєєнко М. А., Смерчко А. К. Фразеология современного русского языка (методические материалы к факультативному курсу для учащихся гуманитарного лица) / М. А. Алексєєнко, А. К. Смерчко // Русский язык : вопросы функционирования и методики преподавания. – Львів, 1992. – С. 165–182.
2. Алефиренко М. Ф. Сравнительно-сопоставительное изучение фразеологии русского и украинского языков / М. Ф. Алефиренко // Проблеми міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму. Тези доповідей Всесоюзної науково-методичної конференції. – Дрогобич, 1990. – С. 160–161.
3. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : Монографія / Ірина Олександрівна Голубовська [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
4. Канонік Н. П. Актуалізація поняття "простір" лексичними засобами сучасної англійської мови / Н. П. Канонік // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Лексична семантика. – 2010. – № 8. – С. 179–183.
5. Кардашук О. В. Семантичне поле простору як фрагмент мовної картини світу / О. В. Кардашук // Наукові праці : Науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 98. – Вип. 85. – С. 35–38.
6. Миннулина Г. В. Фразеологические единицы с глаголами движения в немецком и русском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Галина Миннулина. – Казань, 1998. – 15 с.
7. Середницька А. Я. Идеографічний поділ дієслівної лексики в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Анна Ярославівна Середницька. – Київ, 2001. – 15 с.
8. Шамне Н. Л. Семантика немецких глаголов движения и их русских эквивалентов в лингвокультурологическом освещении : Монография / Николай Леонидович Шамне. – Волгоград : Издательство Волгоградского государственного университета, 2000. – 329 с.
9. Adamowski J. Kategoria przestrzeni w folklorze. Studium etnolingwistyczne. – Lublin : UMCS, 1999. – 254 s.
10. Kożinowa A. Ruch jako sposób pokonania przestrzeni w tekście tłumaczenia ewangelicznego // Przestrzeń w języku i kulturze. – Lublin : UMCS, 2005. – S. 263–271.

Довідкова література

1. Плав'юк – Приповідки, або українсько-народня філософія / Зібрав, підготував до друку та опублікував Володимир С. Плав'юк. – Едмонтон, 1998. – 355 с.
2. ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник та ін. – К. : Наукова думка, 1993. – Т. 1-2.
3. Kłosińska – Słownik frazeologiczny / oprac. A. Kłosińska. – Warszawa : PWN, 2010. – 655 s.
4. TETM – A Thesaurus of English Traditional Metaphors / Ed. by P. R. Wilkinson. – L. & N.Y. : Routledge, 1993.

УДК 811.112.2: 811.161.2 – 115:316.46.058

МОВЛЕННЄВИЙ ВПЛИВ ХАРИЗМАТИЧНОЇ ПУБЛІЧНОЇ ОСОБИ

Петлюченко Н. В.

Національний університет "Одеська юридична академія"

У статті розглядаються когнітивний та комунікативний аспекти мовленнєвого впливу публічної особи, яка вважається харизматичною, засади харизматичної комунікації, а також когнітивні опори харизматика у публічному дискурсі.

Ключові слова: мовленнєвий вплив, харизма, публічна особа, когнітивні опори, публічний дискурс.

В статье рассматриваются когнитивный и коммуникативный аспекты речевого воздействия харизматического публичного лица, основы харизматической коммуникации, а также когнитивные опоры харизматика в публичном дискурсе.

Ключевые слова: речевое воздействие, харизма, публичное лицо, когнитивные опоры, публичный дискурс.

The article deals with the cognitive and communicative aspects of speech impact of a charismatic public person, the basics of charismatic communication, as well as the cognitive support of a charismatic person in public discourse.

Key words: speech impact, charisma, charismatic person, cognitive support, public discourse.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Статтю присвячено дослідженню когнітивних та комунікативних аспектів мовленнєвого впливу харизматичної публічної особи, а саме проблемам, що пов'язані: 1) з когнітивними механізмами мовленнєвого впливу харизматика і трансляцією харизматичних змістів, 2) з публічною харизматичною комунікацією і механізмами приписування харизми, а також 3) з когнітивними опорами харизматика, який діє у публічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За наявності більше 60 визначень поняття харизми, у цілому, виокремлюють два її основних різновиди: *особистісна харизма*, що пов'язується із привабливістю або чарівливістю (рос. *обаяние*, нім. *Ausstrahlung*, англ. *charm*) людини і яка притаманна людині майже від народження [6], а також соціально детермінована *політична або публічна харизма* (нім. *Charisma*), яка ґрунтується на теоріях ірраціонального (харизматичного) лідерства Макса Вебера (нім. *charismatischer Führungsstil*) та теорії емоційного лідерства Деніеля Гоулмана (англ. *primal leadership*), пов'язана із винятковими лідерськими та ораторськими властивостями особистості і має активний публічний прояв у кризовий період розвитку країни і суспільства. Завдяки застосуванню піар-технологій та використанню медійних ресурсів, виникає можливість штучного створення харизматичного іміджу публічної особи [4], тобто імітації харизми, або її інсценування [14]. У даній статті ми обмежуємося розглядом когнітивних механізмів та ресурсів саме публічної особи, яка надалі у тексті визначається як *харизматик* і до якої відносяться не тільки політики, але і юристи, вчені, артисти, спортсмени, священнослужителі та ін., які діють в публічному (переважно усному) дискурсі. Аналіз когнітивних особливостей харизматичного впливу передбачає, перш за все, інтерпретацію ментальних механізмів, що реалізуються харизматиком вербально

і невербально з метою впливу на аудиторію переважно в усному модусі дискурсу. Цікавим у цьому плані видаються дослідження Єльської школи експериментальної риторики, яка в 60-х роках ХХ століття проводила досліди з перевірки ефективності мовленнєвих засобів, що використовуються в публічному виступі, і дійшла висновку, що лише одного раціонального переконання, заснованого на логіці, усвідомленні та прийнятті аргументів, а також на класичних риторичних прийомах, замало. Це пояснюється тим, що люди, перш за все, вірять своєму власному досвіду, спираючись на нав'язні з дитинства системи цінностей, ідеалів та інтересів і діють, виходячи саме з них, а не з прагнення знайти і затвердити істину. Тому дослідження механізмів мовлення харизматика, для якого воно є не тільки засобом передачі інформації, а й дієвим інструментом впливу, передбачає аналіз ментальних установок цієї людини та характер їх вираження в умовах харизматичної комунікації.

Для розуміння процесу харизматизації публічної особи було розроблено *модель публічної харизматичної комунікації*, основу якої, за Максом Вебером [16], становить приписування (нім. *Zuschreibung*) публічній особі народом харизматичних ознак. Основними етапами перетворення публічної особи на харизматичну є: (1) відправлення послання народу, (2) здійснення впливу через аргументи та заклики, (3) усвідомлення народом аргументів і закликів послання, (4) збіг відправленого змісту з очікуваним, (5) піднесення народу, (6) здійснення спільних дій на основі довіри, (7) виникнення харизматичного екстазу, (8) приписування публічній особі харизматичних ознак [3, с. 93-94].

Послання (нім. *Botschaft*) становить собою триєдність особистості публічної особи, її дій і пропаганди і повинно максимально відповідати очікуваним уявленням народу про цього політика, коли народ, у свою чергу, готовий сприйняти його послання й здійснити ряд сумісних з його/її закличками дій. Вербальна реалізація послання здійснюється через аргументи й заклики, якими аудиторія опановує й наповнює їх своїм змістом. Якщо зміст послання, направлено "згори", збігається зі сприйнятим значенням "знизу" й обидва вони сплавляються в єдине ціле, тоді можна говорити про успішну харизматичну комунікацію, результатом якої є виникнення *стану довіри*. Стосунки на основі довіри дають змогу кожному індивіду з натовпу уявити собі, що він/вона перебуває в особистому контакті з особою, якою захоплюється, якій довіряє, а отже, *вірить* у неї. Під вірою в цьому контексті розуміємо прийняття будь-яких суджень за істинні, що завжди пов'язано з певною формою довіри [12, с. 71]. Джерелами високої мотивації публічної особи слугують його/її жагуча переконаність у правильності вчинених дій, віра у високі ідеї, усвідомлення себе здатним на здійснення змін у масштабах країни або світу, а також історичність, епохальність публічної ситуації, у якій вона бере участь. Зазначений мотиваційний блок налаштовує її й аудиторію на спільну емоційну хвилю, унаслідок чого виникає різкий сплеск емоцій у всіх учасників комунікації, тобто *харизматичний екстаз*. У цей момент між публічною особою і аудиторією зникають суб'єктно-об'єктні відносини, вона не відокремлює себе від неї, а вона асоціює себе з образом особи й приписує їй всі властивості, якими та, за її уявленнями, наділена або які він/вона повинні мати. Надалі публічна особа сприймається як харизматична, і всі його/її наступні послання (звертання) до аудиторії будуть сприйматися також як харизматичні [3].

Ступінь стану харизматичного піднесення багато в чому залежить від екстраординарних зовнішніх умов (криза, революція), а також таких особистісних якостей публічної особи, як мотивація, цільові настанови, характер, тип особистості, індивідуальний стиль прийняття рішень, ораторський дар захоплювати своїми виступами великі скупчення людей та ін. Частотність, повторюваність таких ситуацій, коли публічна особа все частіше й частіше занурюється в стан піднесення в момент комунікації зі своїми прихильниками, зумовлює метонімічне перенесення тимчасового емоційного стану на постійну властивість людини.

У запропонованій нами моделі можна виділити три ключові характеристики харизматик за Стівеном Келманом [11], які пов'язані з такими *когнітивними опорами*: 1) КРЕДИТНІСТЬ харизматика, тобто довіра до нього, яка визначається механізмом внутрішнього прийняття ("інтерналізацією") його послання, 2) ПРИВАБЛИВІСТЬ, пов'язана з механізмом його самоідентифікації з народом, і 3) ВЛАДА, пов'язана з механізмом зовнішнього оволодіння народом його послання і з виконанням спільних дій.

Таким чином, найбільшу інформативну вагу в посланні харизматика має фактор "ВЛАДА", що включає в себе ознаки: НАСТУПАЛЬНИЙ, СМІЛИВИЙ, НАПОЛЕГЛИВИЙ, ЕНЕРГІЙНИЙ, а також фактор "ПРИВАБЛИВІСТЬ", що включає в себе ознаки: ДОБРИЙ, ЧУЙНИЙ, ДРУЖНЬО НАЛАШТОВАНИЙ, ПРИВІТНИЙ. Останній фактор є меншою мірою важливим для харизматика, а більшою мірою є включеним у ментальну оцінку дій особистостей, що здатні зачарувати (акторів, телевізійних ведучих, шоуменів, спортсменів тощо), які в повсякденному мовленні також часто називаються харизматичними.

Грунтуючись на розроблену Ніною Богомоловою соціально-психологічну модель комунікатора, яка включає в себе два ряди відносин: (1) комунікатор (ХЛ) – послання (*Botschaft*) і (2) комунікатор (ХЛ) – аудиторія (народ), можна також виділити в моделі харизматичної комунікації два чинники харизматика, що зумовлюють його когнітивні, емоційні та поведінкові риси. Перший фактор "КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ПЕРЕКОНАНІСТЬ" (ХЛ vs. *Botschaft*) відображає когнітивний аспект "ЗНАННЯ ПОВІДОМЛЮВАНОЇ ДІЙСНОСТІ", емоційний аспект "НАСНАЖЛИВІСТЬ, ВИСОКА ПЕРЕКОНАНІСТЬ В ПОВІДОМЛЮВАНОМУ", поведінковий аспект "ВМІННЯ СПОНУКАТИ ДО СПІЛЬНИХ ДІЙ". Другий фактор "ПОВАГА – ПРИВАБЛИВІСТЬ" (ХЛ vs. народ) і (народ vs. ХЛ). Відносини ХЛ vs. народ відбивають когнітивний аспект ЗНАННЯ СВОЄЇ АУДИТОРІЇ, емоційний аспект НАСНАГА НАРОДУ, поведінковий аспект: ВМІННЯ СПІЛКУВАТИСЯ З АУДИТОРІЄЮ НА РІВНИХ; відносини Народ vs. ХЛ висвітлюють когнітивний аспект ВІДОМИЙ АУДИТОРІЇ АВТОРИТЕТ ХАРИЗМАТИКА, емоційний аспект ВНУТРІШНЯ СИЛА І ЗОВНІШНЯ ПРИВАБЛИВІСТЬ КОМУНІКАТОРА, СИМПАТІЯ ДО НЬОГО, поведінковий аспект: ВМІННЯ АДЕКВАТНО РЕАГУВАТИ НА ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК ВІД АУДИТОРІЇ.

Визначення *когнітивних опор* публічного харизматика є можливим крізь призму аналізу його *мовної особистості*, у структурі якої, згідно з Ю. Н. Карауловим, виділяються три рівні: (1) вербально-семантичний рівень (або структурно-системний), (2) когнітивний рівень (або тезаурусний), (3) прагматичний рівень (мотиваційний) [1, с. 35–37]. Така тришарова модель дозволяє розглядати різноманітні якісні ознаки мовної особистості в межах трьох істотних характеристик – вербально-семантичної, або власне мовної, когнітивної (пізнавальної) і прагматичної. У структурі мовної особистості можна виділити ядерні й змінні складові [там само, с. 37]. Так, певна домінанта, зумовлена *національно-культурними традиціями й пануючою в суспільстві ідеологією*, дає можливість виділення в загальномовній картині світу харизматика її ядерної, загальнозначущої, інваріантної частини. Остання може розцінюватися як аналог поняття базової особистості, під якою розуміється структура особистості, спільна для всіх членів суспільства, й така, що формується під впливом сімейного, виховного, соціального середовища.

Для встановлення зв'язку між рівнями в структурі мовної харизматичної особистості необхідна *екстралінгвістична інформація*, що постачається соціальною складовою мови й пов'язана з "історією" мовної соціалізації цієї особистості. Для переходу на мотиваційно-прагматичний рівень використовуємо інформацію про соціальне функціонування мовної особистості, про її соціальні ролі й референтні групи, тобто про "актуальну соціалізацію", що створює ситуативні домінанти й вносить "перекручування" у відносно стійку картину світу. Але оскільки харизматична особистість не тільки соціальна, але й індивідуальна, і

насамперед індивідуальна, іншою інформаційною складовою повинна бути *емоційно-афективна*, що характеризує її інтенціональність у комунікативно-діяльній сфері [8].

Позачасова й інваріантна частина в структурі мовної особистості пов'язується, насамперед, з *національним колоритом* [7]. Усе, що стосується національного характеру і національної специфіки, має тільки один часовий вимір – історичний. Історичне в структурі мовної особистості збігається з її інваріантною частиною, тому можна поставити знак рівності між *історичним, інваріантним й національним* стосовно мовної особистості. Зміст поняття етносу й етнічної самосвідомості, які для харизматика є визначальними у його взаємодії з народом, спирається на низку таких ознак: спільність походження, спільність історичних доль, спільність культурних цінностей і традицій, спільність мови, емоційних і символічних зв'язків, спільність території. Тому особистість харизматичного політика завжди глибоко національна і її універсальність може визначатися тільки рамками її *національної універсальності* [7, с. 463].

Глибинна аналогія між мовною особистістю й національним характером полягає в тому, що носієм національного й у тому, і в іншому випадку виступає відносно стійка в часі, тобто *інваріантна* в масштабі самої особистості, *частина в її структурі*, що є продуктом тривалого історичного розвитку й об'єктом передачі досвіду між поколіннями. Національне пронизує всі рівні організації мовної особистості, на кожному з них набуваючи своєрідної форми втілення, і застиглий, статичний, і інваріантний характер національного в структурі мовної особистості відбивається в самій мові на динамічній, історичній складовій [2, с. 189-190]. Це положення є відправним при зіставленні харизматичних мовних особистостей у німецькій та українській мовах. Поряд із системно-структурними даними й соціальними (соціолінгвістичними) характеристиками мовної спільноти, до якої належить харизматична мовна особистість, що нами розглядається, особливе значення мають відомості психологічного плану, зумовлені приналежністю досліджуваної особистості до вужчої референтної групи або окремого мовного колективу (наприклад, члени однієї партії, прихильники одного публічного руху) і такі, що визначають ті ціннісно-настановчі критерії, які й створюють унікальний, неповторний естетичний і емоційно-риторичний колорит її дискурсу, дискурсу харизматичної особистості.

Кваліфікація мовної особистості харизматика відповідно до виконуваної нею в тій або іншій ситуації ролі (функції) може слугувати підставою для характеристики її мовної поведінки, але така кваліфікація не може бути вирішальною для виявлення власне *комунікативних потреб* [9]. В основі комунікативних потреб харизматика лежить "взаємна потреба", причиною якої є наступна спільна умова: недостатність особистості в будь-якому відношенні є ніби імпульсом, що спонукає шукати її доповнення в іншій особистості. В умовах публічної комунікації швидше потрібно говорити не про суто комунікативні потреби, а про потреби *комунікативно-діяльнісні*, оскільки публічна комунікація пов'язана з досягненням певної мети (одержання влади) і ґрунтується на певному типі, насамперед, соціальних взаємин. *Афірмація й негація* адресата є для харизматика визначальними в його комунікативних потребах. Харизматик точно знає, до якого табору відноситься колективний адресат, яку роль він відіграє в комунікації, тому він абсолютно правильно вибирає положення, за ("афірмація") і проти ("негація") яких виступає адресат.

Як відзначено вище, для дослідження мовної особистості харизматичного політика у першу чергу релевантним є прагматичний рівень, оскільки на цьому рівні мовна особистість пов'язана з навколишнім світом і потребує його. Ця об'єктивна необхідність, відбиваючись у психіці, випробовується нею як *потреба*. Над потребами перебувають *інтереси*, а над останніми домінують *ідеали*. Як особливий момент виділяється настанова особистості. *Настанова*, або *цілеустановка* – це обрана особистістю позиція, що полягає в певному відношенні до поставленої мети та завдань і виражається у виборчій мобілізованості й

готовності до діяльності [5, с. 520]. Будь-яка настанова особистості виникає при входженні суб'єкта в ситуацію й прийнятті ним поставлених у цій ситуації завдань. Відповідно, настанова, як один з компонентів спрямованості особистості, а в нашому випадку – мовної особистості, залежить від того, що суб'єктивно важливо для індивіда. *Спрямованість особистості* тлумачиться як сукупність стійких, незалежних від сформованої ситуації мотивів, що орієнтують поведінку й діяльність особистості [там само]. Спрямованість особистості характеризується її інтересами, схильностями, переконаннями, ідеалами, у яких виражається світогляд людини. Настанова складається й постійно перебудовується в процесі діяльності особистості. Таким чином, настанова особистості, що включає в себе цілий спектр компонентів, починаючи від елементарних потреб і потягів, закінчуючи світоглядними поглядами, є явищем динамічним [там само, с. 521].

Перетворення публічної особи в харизматика залежить від двох умов, що необхідні для формування та реалізації його публічної харизми: 1) здатність індивіда досить чітко рефлексувати зміст домінуючих архетипів і 2) артикулювати їх у доступній масовій свідомості й водночас зарядженій натхненням формі [10]. Так, у 80-і р.р. в американських дослідженнях моделей комунікаторів Джеральд Голдхабер запропонував *харизматичну модель комунікатора* стосовно дослідження ведучих передач на телебаченні. Це пояснюється тим, що успіх телевізійних передач, на думку дослідника, в меншій мірі пов'язаний з інформаційним змістом передачі, а визначається більшою мірою "харизмою" тієї особистості, яка веде ці передачі, тобто телевізійного ведучого. Під "харизмою" в цьому дослідженні мислився "особистісний магнетизм", який виходив від особистості ведучого. У цьому контексті було виділено три основних типи харизматичної особистості: 1) *герой* – ідеалізована особистість: сміливий, агресивний, говорить, що "ми хочемо", виглядає, як "ми хочемо"; приклад – Джон Кеннеді, 2) *антигерой* – "проста людина", "один з нас", виглядає, як "ми всі", говорить те, "що і ми", з ним ми відчуваємо себе безпечно, приклад – Джордж Буш-Молодший, 3) *містична особистість* – чужа нам людина, незвичайна, непередбачувана, наприклад, А. Гітлер. Відповідно виділяються характеристики цих типів за 5 шкалами, так звані "елементи харизми": 1) зовнішність, 2) чоловіча чи жіноча привабливість, 3) "очікуваність" висловлювань, 4) дії, 5) професійна майстерність: самоподання, комунікативний стиль. Кожна з цих шкал містила по 10 балів, гарним показником вважалися 35 балів за всіма шкалами [13].

Таким чином, підсумовуючи, робимо **висновок** про те, що при інтерпретації когнітивних та комунікативних засобів мовленнєвого впливу публічної особи, яка сприймається аудиторією як харизматична, необхідно враховувати ментальні механізми та ресурси, що реалізуються харизматиком вербально і невербально з метою впливу на аудиторію в усному дискурсі. До ментальних механізмів публічного харизматика відносимо стовідсоткове внутрішнє прийняття аудиторією його меседжів, його самоідентифікація з аудиторією, а також емоційний зв'язок з нею під час виконання спільних дій на основі довіри. До найважливіших *когнітивних опор* належать настанови, інтереси та ідеали, які у своєму взаємозв'язку формують прагматику дій публічного харизматика, що направлені на навколишній світ з метою його кардинальної зміни. Необхідно підкреслити, що саме тип сприйняття образу публічного харизматика є вирішальним у розумінні приписування харизми. Сприйняття особи як харизматичної, як правило, відбувається в активному режимі, коли реципієнт, який відчуває глибоку довіру до неї та емоційну єдність, ніби допомагає переконати себе, особливо якщо він уявляє собі, що все відбувається в його інтересах. Таким чином, піднесена аудиторія притуляє до своїх публічних улюбленців свої уподобання, називаючи ці уподобання "харизмою".

Література

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
2. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 287 с.
3. Петлюченко Н. В. Харизматика : мовна особистість і дискурс : монографія / Н. В. Петлюченко. – Одеса : Астропринт, 2009. – 464 с.
4. Почепцов Г. Г. Имиджелогия / Г. Г. Почепцов. – М. – К. : Рефл-бук-Ваклер, 2004. – 574 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2001. – 702 с.
6. Саф'ян Ю. О. Концепт ОБАЯНИЕ в западной и славянской лингвокультурах / Ю. О. Саф'ян / Тези доповідей Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції "Філологія ХХІ століття : теорія, практика, перспективи" (Національний університет "Одеська юридична академія", 18 квітня 2012 р.). – Одеса : Феникс, 2012. – С. 94–96.
7. Сорокин П. А. Основные черты русской нации в двадцатом столетии / П. А. Сорокин // О России и русской философской культуре. Философы русского зарубежья. – М. : Наука, 1990. – С. 463–489.
8. Шахнарович А. М. Языковая личность и языковая способность / А. М. Шахнарович // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. – М. : Изд-во РАН, 1995. – С. 260–276.
9. Янко Т. Е. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии (на материале русского языка) / Т. Е. Янко // Вопросы языкознания. – 1999. – № 4. – С. 28–55.
10. Goleman D. Emotionale Intelligenz / Daniel Goleman. – München : Hanser, 1996. – 423 S.
11. Kelman Steven : Economic Incentives and Environmental Policy : Politics, Philosophy, Ideology // Thomas Schelling (editor), Incentives for Environmental Protection. – MIT Press, 1983.
12. Klaus G. Sprache der Politik / Georg Klaus. – Berlin : Dt. Verl. der Wissenschaft, 1971. – 294 S.
13. Lawrence B. Rosenfeld; Val R. Smith; Gerald M. Goldhaber, Experiments in human communication a laboratory manual and workbook. – Holt, Rinehart and Winston, 1975. – 295 p.
14. Lenze M. Postmodernes Charisma : Marken und Stars statt Religion und Vernunft / Malte Lenze. – 1. Aufl. – Wiesbaden : Dt. Univ.-Verl., 2002. – X, 217 S.
15. Radkau J. Max Weber : Die Leidenschaft des Denkens. – München, Wien : Carl Hansen Verlag, 2005. – 1007 S.
16. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie. – Paderborn : Voltmedia, 2006. – 1311 S.

УДК 81-115 : 81'373.7

СПОСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У ПАРЕМІЯХ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Сліпецька В. Д.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті аналізуються українські, російські та англійські паремії, що відображають комунікативні закони та репрезентують такі мовленнєві жанри: сварка, конфлікт, докір. Результати дослідження ілюструють міжкультурну кореляцію концептів "дурень", "зłodий", "лихо", "брехня". Досліджені паремії належать до засобів негативної комунікації.

Ключові слова: паремія, концепт, мовленнєвий жанр, закони комунікації, негативна комунікація.

В статье анализируются украинские, русские, английские поговорки, которые отражают коммуникативные законы и репрезентируют следующие речевые жанры: ссора, конфликт, упрёк. Результаты исследования иллюстрируют межкультурную корреляцию концептов "дурак", "злодей", "лихо", "ложь". Исследуемые поговорки принадлежат к средствам негативной коммуникации.

Ключевые слова: поговорка, концепт, речевой жанр, законы коммуникации, негативная коммуникация.

The article focuses on the analysis of Ukrainian, Russian, English proverbs that reflect communication laws and represent such speech genres as: a quarrel, a conflict, a reproach. The results of the research prove that there exists an intercultural correlation of the concepts "fool", "thief", "disaster", "lie". The analyzed proverbs belong to means of negative communication.

Key words: paroemia, concept, correlation, speech genre, laws of communication, negative communication.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Упродовж останніх десятиріч у лінгвістичних студіях ведуться пошуки мовних утілень загальнолюдського і національного на різних методологічних засадах. З одного боку, виокремлюються спроби віднайти спільну для всіх мов систему смислів і правил їх упорядкування [2]. З другого, предметом аналізу є конкретні вияви універсального і національно-специфічного в одиницях різних рівнів [4]. На думку А. Вежицької, мовленнєві жанри є одним з найкращих ключів до культури суспільства, в якому вони сформувалися [1, с. 58]. Під терміном мовленнєвий жанр розуміємо відносно стійкі типи висловлень, що мають комунікативний, соціально-діяльнісний характер [1, с. 54]. У межах кожної ідіоетнічної мови мовленнєві жанри зумовлені конкретною культурою [1, с. 61]. Оскільки паремійні одиниці також відображають найтипівіші, найхарактерніші сторони культури суспільства, в якому вони сформувалися, слугують основою для виявлення загальнолюдських констант мовної свідомості, **мета** нашої статті – дослідити паремії, що належать до негативної комунікації та відображають комунікативні закони в українській, російській та англійській мовах.

Об'єкт дослідження – паремії, що слугують засобами репрезентації негативної комунікації.

Предмет дослідження – паремії, що репрезентують такі мовленнєві жанри: сварка, конфлікт, дорікання, погроза, прокляття тощо.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**:

а) укласти вибірку паремій, що репрезентують негативну комунікацію в українській, російській та англійській мовах;

б) здійснити класифікацію паремій за мовленнєвими жанрами (сварка, дорікання, погроза, прокляття, тощо);

в) прокласифікувати паремії за законами комунікації (негативної);

г) здійснити класифікацію паремій за концептами, наприклад: *сварка, дурень, злодій, брехня, лихо* тощо.

Матеріалом дослідження слугують українські, російські та англійські паремії, отримані шляхом вибірки з лексикографічних джерел, пареміографічних праць: Українські приказки, прислів'я і таке інше / Упор. М. Номис; Галицько-руські народні приповідки / Упор. І. Франко; Прислів'я та приказки: у 3-х т. / Упор. М. Пазяк; Medvedeva L. M. English Grammar in Proverbs, Sayings, Idioms and Quatations. Загальний обсяг вибірки – 254 паремії.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українському та зарубіжному мовознавстві паремії розглядалися у багатьох аспектах. Зокрема, фундаментальні пареміологічні дослідження І. Франка утвердили класичну пареміологічну концепцію на засадах видової та жанрової диференціації; вивчалось походження паремій, еволюція форми та змісту (М. Пазяк); тематичне розмаїття (В. Даль); особливості клішування, образності, поетичної культури (Г. Пермяков); досліджувався комунікативний кодекс українців у пареміях (Т. Космеда); універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (З. Коцюба). Незважаючи на значну кількість праць, присвячених вивченню паремій, у вітчизняній лінгвістиці недослідженими є паремії, що репрезентують мовленнєві жанри під час негативної комунікації.

Проблематика сучасної лінгвістичної генології була закладена в працях засновника теорії мовленнєвих жанрів М. Бахтіна у 50-ті роки ХХ ст. Дослідник розмежовує мовленнєві жанри на первинні (прості) і вторинні (складні) [1, с. 71]. В. Демент'єв виділяє такі типи мовленнєвих жанрів, як: "пусті розмови", флірт, жарт, похвала, сварки, образи, звинувачення [1, с. 73]. Мовленнєві жанри: сварка, конфлікт знаходяться у центрі негативної комунікації. Наше дослідження базується на вищевказаній класифікації типів мовленнєвих жанрів під час негативної комунікації.

У мовознавчій науці й до сьогодні дискусійним залишається питання про лінгвістичний статус паремій, їх класифікацію. "Під паремією розуміють стійкі відтворювані, культурно марковані одиниці переважно реченнєвої структури" [3, с. 10]. Дотримуючись широкого розуміння об'єкта фразеології і кваліфікуючи паремії як один із класів фразеологічних одиниць – фразеологічні вирази, водночас сприймаємо думку, що паремії є семіотичними феноменами мови, які мають подвійну спрямованість: з одного боку, – це знаки системи мови з відносною синтаксичною природою, а з іншого, – мікротексти, занурені у дискурсивну сферу, що мають номінативну і комунікативну природу [3, с. 17]. У нашому дослідженні за робоче визначення паремій приймаємо формулювання Т. Космеди.

Паремії можна використовувати як коментар або маркер відповідної комунікативної ситуації. Т. Космеда виділяє 18 комунікативних законів, наприклад: закон дзеркального розвитку спілкування, закон довіри до зрозумілих висловлювань, закон емоційного пригнічування логіки, закон емоційної афіліації, закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль, закон комунікативного самозбереження, закон мовленнєвого поглинання емоцій, мовленнєвого посилення емоцій, тощо [3, с. 18]. Серед цих законів комунікації лише чотири закони репрезентують українські, російські та англійські паремії як "мікротексти" [3, с. 17] під час негативної комунікації, а саме: закон дзеркального розвитку

спілкування, закон емоційного пригнічення логіки, закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль, закон мовленнєвого поглинання емоцій. Детальніше розглянемо паремії, що репрезентують ці закони. Українські, російські та англійські паремії з концептами *дурень*, *зłodий*, *брехати* репрезентують **закон дзеркального розвитку спілкування** під час сварки, конфлікту, наприклад: *З дурним не водися, бо й сам дурним станеш* [Франко 2006, с. 95]; *якийсь дурень вигадав, а мудрий повторив* [Франко 2006, с. 87]; *послухай дурня, то й сам будеш дурень* [Франко 2006, с. 85]; *зłodий зłodія відразу пізнає* [Франко 2006, с. 258]; *рыбак рыбака видит издалека* [Medvedeva 1990, p. 21]; *birds of feather flock together* [Medvedeva 1990, p. 21]; *как аукнется, так и откликнется* [Medvedeva 1990, p. 21]; *curses like chickens come home to roost* [Medvedeva 1990, p. 21]; *as fool thinks, the bell clinks* [Medvedeva 1990, p. 21]; *клин клином вышибают* [Medvedeva 1990, p. 21]; *one nail drives out of another* [Medvedeva 1990, p. 21]; *кто з псами пристає навчиться брехати* [Пазяк 1989, с. 104]; *a man is known by the company he keeps* [Medvedeva 1990, p. 57]. Ці паремії репрезентують сутність комунікативної тенденції, що зумовлена дією закону дзеркального відображення спілкування, коли внаслідок копіювання комунікативної поведінки партнера адресат вбирає в себе її визначальні риси або цілком наслідує негативну поведінку адресанта.

Українські, російські та англійські паремії з концептами *незгода*, *шкода*, *лихо*, *крик*, *брехня* репрезентують **закон емоційного пригнічення логіки** під час сварки, наприклад: *де незгода – там часто шкода* [Франко 2006, с. 593]; *де крику багато, там мало правди* [Франко 2006, с. 416]; *згода дїм буде, а незгода руйнує* [Номис 2004, с. 176]; *much ado about nothing* [Medvedeva 1990, p. 21]; *не буди лихо, пока лихо спит* [Medvedeva 1990, p. 86]; *let sleeping dogs lie* [Medvedeva 1990, p. 84]; *never trouble trouble till trouble troubles you, ask no questions and be told no lies* [Medvedeva 1990, p. 86]. Ці паремії репрезентують сутність комунікативної тенденції, що має місце між мовцями у процесі сварки, мовці не можуть дійти згоди, перебувають у ворожих стосунках, погрожують один одному.

Українські, російські та англійські паремії з концептами *кричати*, *трубити*, *дурень* репрезентують **закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль** під час сварки, наприклад: *кричи, аби трісни, то тебе не послухаю* [Франко 2006, с. 417]; *про мене кричи, хоч на хату виліз* [Франко 2006, с. 418]; *труби на пса – на чоловіка звичайне слово* [Номис 2004, с. 36]; *до дурня говорити – волиш тим словом три дні дихати* [Номис 2004, с. 81]; *умный меняет свое мнение, дурак – никогда* [Medvedeva 1990, p. 86]; *дураком родился, дураком и помрешь* [Medvedeva 1990, p. 59]; *моргай, не моргай – нічого з того не буде* [Франко 2006, с. 552]; *a wise man changes his mind, a fool never will; fools will be fools* [Medvedeva 1990, p. 39].

В українському, російському та англійському паремійному комплексі натрапляємо на приказки з концептами *дїдько (чорт)*, *пекло* репрезентують **закон мовленнєвого поглинання емоцій** під час сварки, конфлікту наприклад: *а сто дїдьків у твої бєбєхи та печінки!* [Номис 2004, с. 91]; *а щоб ти ходив, як води ходять* [Номис 2004, с. 89]; *а щоб тебе люди не знали* [Номис 2004, с. 89]; *нехай тебе чорт возьме!* [Номис 2004, с. 175]; *go to hell!* [Medvedeva 1990, p. 39]; *иди к черту!* [Medvedeva 1990, p. 39]. Паремії з концептами *курка*, *квочка*, що репрезентують мовленнєвий жанр *прокляття*, також належать до комунікативного **закону мовленнєвого поглинання емоцій**, наприклад: *бодай тебе квочка вбила!* [Номис 2004, с. 175]; *бодай же ти пропала – курка ногу стоптала! бодай тебе курка вбрикнула* [Номис 2004, с. 175].

Висновки. Таким чином, цілком очевидно, що міжкультурна кореляція концептів "дурень", "зłodий", "лихо", "незгода", "брехня", що належать до мовленнєвих жанрів *сварка*, *погроза*, *дорікання* базується на історичних ознаках цих концептів. Досліджена вибірка українських, російських та англійських паремій, що репрезентують закони комунікації (негативної), свідчить про конвергентність колективної свідомості носіїв вищевказаних мов.

Перспектива подальших досліджень полягає в аналізі проклять, що слугують засобами вербалізації негативних емоцій в українській, російській та англійській лінгвокультурах.

Література

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генеології : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ Академія, 2006. – 237 с.
2. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание : [монографія] / А. Вежицкая . – М. : Просвещение, 1996 – 300 с.
3. Космеда Т. А. Комунікативний кодекс українців у пареміях : тлумачний словник нового типу / Т. А. Космеда, Т. Ф. Осіпова. – Дрогобич : Коло, 2010. – 270 с.
4. Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbsіальному просторі (від універсального до національного) : [монографія] / З. Г. Коцюба. – Львів : Укрпол, 2010. – 472 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

- Галицько-руські народні приповідки: [у 3 т.] / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко] – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – [2-е вид.]. – Т. 1. – 818 с.; Т. 2. – 813 с.; Т. 3. – 699 с.
- Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки / М. М. Пазяк. – К.: Наукова Думка, 1989. – 479 с.
- Українські приказки, прислів'я, і таке інше / [уклав М. Номис; упорядкув. М. Пазяк]. – К. : Либідь, 2004. – 352 с.
- Medvedeva L. M. English Grammar in Proverbs, Sayings, Idioms and Quatations / L. M. Medvedeva. – К. : Kiev State University Press, 1990. – 239 p.

УДК 811.111'42

КОМУНІКАТИВНА ІНТЕНЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ З'ЯСУВАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ

Стасів М. В.

Національний університет "Львівська політехніка"

У статті уточнено визначення комунікативної інтенції, її типологію та досліджено її вплив на формування висловлень у з'ясувальних мовленнєвих актах.

Ключові слова: комунікативна інтенція, з'ясувальне висловлення, з'ясувальний мовленнєвий акт.

В статье уточнено определение коммуникативной интенции, её типологию и рассмотрено её влияние на формирование высказываний в изъяснительных речевых актах.

Ключевые слова: коммуникативная интенция, изъяснительное высказывание, изъяснительный речевой акт.

The article deals with the definition of communicative intention, its typology and influence on forming utterances in elucidative speech acts.

Key words: communicative intention, elucidative utterance, elucidative speech act.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У сучасному комунікативно зорієнтованому мовознавстві велика увага приділяється питанням взаємодії комунікативно-цільових характеристик мовленнєвого акту (МА) та мовних засобів, які сприяють чи перешкоджають досягненню комунікативних цілей.

Роль комунікативної інтенції в процесі організації мовленнєвої діяльності досліджували вітчизняні та зарубіжні мовознавці (Г. Почепцов, І. Стернін, Дж. Остін, Дж. Серль та ін.); соціологи (Т. Дрідзе, Г. Врігт та ін.) і психологи (Е. Берн, Л. Виготський та ін.). **Актуальність** цієї праці зумовлена відсутністю єдності поглядів на місце, роль та принципи функціонування комунікативної інтенції в МА. Оскільки комунікативна інтенція в різних типах МА не становила об'єкт лінгвістичних студій, то опишемо можливий підхід до розгляду такого об'єкта на матеріалі з'ясувальних МА.

Метою цієї статті є розглянути поняття комунікативної інтенції як компонента комунікативно-прагматичної структури з'ясувальних висловлень у комплексних МА. Досягнення мети вимагає уточнення визначення комунікативної інтенції, її типології та дослідження її впливу на формування висловлень у з'ясувальних МА. У статті показано динаміку розвитку точок зору на комунікативну інтенцію. Результати дослідження ілюструються прикладами з Британського національного корпусу [17].

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовою введення поняття інтенції в лінгвістиці стало виникнення теорії мовленнєвих актів (ТМА), основоположником якої є британський логік, філософ і лінгвіст Дж. Остін [15].

З метою уточнення ідей Дж. Остіна стосовно ілокутивного рівня аналізу МА його послідовники вводять поняття інтенції в категоріальний апарат ТМА.

Англійський логік П. Стросон використовує терміни "намір", "ціль" при поясненні вербальної комунікації мовця та адресата. Він відводить чільне місце процесу розпізнавання

намірів мовця: "маючи намір переконати іншого в чомусь, мовець спостерігає за вербальними діями партнера по комунікації і має інший намір, щоб слухач розпізнав і цей його намір тощо" [9, с. 137–141].

Американський лінгвіст, логік і філософ Г.-П. Грайс розглядає інтенцію як намір мовця повідомити щось, передати у висловленні певне суб'єктивне значення: "А має щось на думці, коли виголошує *x*" [18, с. 379].

Американський логік та лінгвіст Дж. Серль пропонує схему мовленнєвої ситуації, за якою мовець має намір ідентифікувати повідомлення з предметом *x* для адресата мовлення через те, що він (адресат) зрозуміє намір мовця ідентифікувати предмет *x*. При цьому автор хоче, щоб адресат розпізнав намір, залучивши власні знання правил побудови повідомлень і відомості про контекст [20, с. 94–95].

У теорії планування М. Братмана інтенції є етапами реалізації плану. Людина є "особистістю, що планує", планування дає їй можливість впорядкувати дії в часі та узгодити їх з іншими людьми. Плани мають ієрархічну структуру, елементами якої є інтенції. Формуванню інтенції передують ситуація з певним набором часових, соціальних і психологічних факторів, які впливають на породження інтенції і вибір способу її реалізації. Учасник ситуації бере на себе зобов'язання реалізувати дію та під впливом "фільтрів допустимості" (бажань і переконань учасника) обирає невербальний / вербальний спосіб вираження наміру через МА [16].

Російський мовознавець І. Сусов зазначає, що інтенція в "широкому" розумінні проявляється в якості домовної фази комунікації та зумовлює вибір і комбінування мовних одиниць, відповідні ситуації спілкування, функційний стиль і набір мовних засобів. У "вужькому" розумінні він зводить її до поняття ілюкутивного акту, який не співвідноситься з авторською інтенцією, що передують висловленню, чи з продуктом її реалізації, а який є процесом розкриття мовцем поставленої цілі, що відбувається одночасно з процесом самого висловлення [10, с. 101].

При дослідженні контексту в комунікативній лінгвістиці Г. Колшанський відводить важливе місце фоновим знанням комунікантів, які як внутрішні екстралінгвістичні контекстні фактори визначають інтенцію і вибір інформаційних елементів для формування висловлення [5, с. 134]. Домінуючим у змісті висловлення він вважає тотальний смисл, для формування якого визначальною є інтенція мовця, тобто певна глобальна настанова на смисл майбутнього висловлення [5, с. 140].

В ТМА поняття комунікативної інтенції тісно пов'язане з поняттям ілюкутивного акту. О. Москальська виділяє два основних види комунікативних інтенцій – інформування та активізування. Їхня реалізація може відбуватися за допомогою наступних комунікативних способів: повідомляти – констатувати – стверджувати; переповідати – описувати – розповідати – оцінювати – змальовувати – стисло викладати; пояснювати – порівнювати – резюмувати – узагальнювати – робити висновки; обґрунтовувати – доказувати – заперечувати – викривати; коментувати – аргументувати; спонукати – просити – закликати – апелювати – вимагати – інструктувати – наказувати; запитувати.

Найвищий ступінь узагальнення комунікативних інтенцій втілено у трьох основних комунікативних настановах: розповідання – спонукання – запитування. Низьким ступенем узагальнення вважаються мовленнєві форми, які реалізують всі комунікативні настанови [6, с. 55–59].

Український мовознавець О. Почепцов вважає конвенцію інтенційності мовленнєвої дії однією із найбільш загальних конвенцій, які регулюють процес спілкування: "своїм мовленнєвим ходом мовець переслідує деяку ціль" [7, с. 74].

В більшості випадків мовленнєва дія і ціль, яка реалізується через неї, є лише етапом на шляху до головної цілі мовця. Інтенційний аналіз висловлення "Як доїхати до вокзалу?"

показує, що вихідна інтенція адресанта полягає в тому, щоб запитати адресата, як доїхати до вокзалу, а кінцева – в тому, щоб доїхати до вокзалу.

За вихідною інтенцією О. Почепцов виділяє три типи актів – описування, спонування і запитування [7, с. 75]. З огляду на міру доступності інформації у висловленні відносно кінцевої інтенції мовця він поділяє висловлення на два класи: висловлення із заданою кінцевою інтенцією, в яких вона є експліцитна; висловлення з інференційною кінцевою інтенцією, для встановлення якої необхідно здійснити операцію виводу. Останні поділяються на два підкласи: висловлення з легковивідною і важковивідною кінцевими інтенціями.

За часом реалізації МА О. Почепцов виокремлює такі типи інтенцій: актомовленнєві (інтенції мовця, що реалізуються в процесі побудови МА) та постакомовленнєві (інтенції мовця, які формуються після побудови МА). У свою чергу вони можуть бути вихідними та кінцевими. Вихідна інтенція – актомовленнєва або постакомовленнєва, яка відкриває собою можливість подальших інтенцій. Кінцева інтенція – актомовленнєва або постакомовленнєва інтенція, викликана вихідною інтенцією. У разі формулювання запитання "Де можна купити журнал «Всесвіт» № 10?" початковою актомовленнєвою інтенцією буде поставити питання "Де купити журнал «Всесвіт» № 10?", кінцевою – отримання відповіді; початковою постакомовленнєвою – осмислення отриманої інформації, кінцевою – дії, спрямовані на те, щоб купити журнал [7, с. 86].

У межах дослідження теорії мовного впливу Л. Кисельова розглядає такі види інтенцій: інформативні (передача адресату нових відомостей про зміни, які відбуваються в світі); спонукальні (залучення адресата до змінювання навколишнього світу, спонування його до реакції на зміст висловлення); емоційно-оцінні (реакція на прагматичну ситуацію спілкування); контактні (налагодження міжособистісних відносин між учасниками комунікативного акту) [4, с. 149].

На основі класифікації ілокутивних актів за Дж. Серлем Л. Федорова виділяє наступні типи інтенційного впливу: соціальні впливи (реалізація визначених соціальних актів: привітання, прощання тощо); волевиявлення (мовленнєві дії, спрямовані на те, щоб об'єкт виконав волю мовця: наказ, прохання тощо); пояснювання та інформування (стратегії мовленнєвого впливу: доповідання, повідомлення тощо); оцінні та емоційні мовленнєві впливи (суспільні або міжособистісні суб'єктивно-емоційні відносини) [11, с. 48 – 50].

При дослідженні мовної взаємодії комунікантів російський лінгвіст О. Кібрик виділяє такі комунікативні інтенції: передача інформації, яку має мовець; отримання інформації, яка потрібна адресатові; генерування нової інформації мовцем; усунення протиріч на основі знань мовця та / або адресата; задоволення вимог мовленнєвого ритуалу [3, с. 293].

Відправним пунктом комунікації А. Антонова вважає ситуацію. Один із комунікантів має інтенцію повідомити щось іншому комунікантові. В цьому випадку має місце феномен "атракції". Привертання уваги потенційного слухача може відбуватися невербально або вербально. При виборі вербального способу вираження наміру стосовно факту комунікації мовець формує декілька проміжних інтенцій: інтенцію правильно оформити висловлення з фонетичної, граматичної, семантичної точок зору та з огляду на жанр і реєстр. Крім того, мовець має персуазивний намір – інтенцію переконати слухача в щирості свого наміру стосовно ситуації.

Інформація, яку передає адресант, може сприйматися адресатом не тільки лінійно, а й парадигматично, тобто на рівні асоціацій, які формуються під впливом елементів мовного коду. Асоціації фіксуються в пам'яті потенційних адресанта та адресата і набувають характеру фрейму – особливої структури, в якій містяться знання про стереотипну ситуацію. Інформація, яка надається реципієнтові, оцінюється з врахуванням досвіду, збереженого в фреймах його пам'яті у вигляді асоціацій і пов'язаних з ними емоцій. Продуцент успішно маніпулює аудиторією, якщо він створив за допомогою мовного коду засоби "вмикання"

фреймів, які викликають потрібні асоціації та емоційні стани. Таким чином, модель МА слід доповнити за А. Антоновою ще одним інтенційним компонентом – фреймовою інтенцією [1, с. 47 – 48].

При дослідженні перформативності Н. Формановська розглядає інтенцію як задум побудувати мовлення на інформативній або фатичній основі, в офіційно-діловому, розмовному чи іншому стилі, в монологічній або діалогічній формі, усно або письмово, шляхом вибору тієї чи іншої стратегії і тактики. Вона інтерпретує спеціалізоване поняття – мовленнєву інтенцію – як намір, задум зробити щось, виконати дію за допомогою інструменту "мова – мовлення – висловлення", тобто реалізувати МА. Сутність мовленнєвої інтенції розглядається нею двобічно: з одного боку, це мотив і ціль, з іншого – психічний субстрат. Н. Формановська зазначає, що мотиваційно-цільова діяльна сила втілюється в іллокутивній функції (силі) висловлення. В силу цього вона, як і О. Москальська, відносить мовленнєву інтенцію до ілокуції як значення до функції [12, с. 280].

За О. Гнатковською інтенція формується у свідомості мовця і вербалізується ним у висловленні під впливом когнітивних і комунікативних характеристик його мовної особистості. Вона інтерпретує інтенцію як складне когнітивно-комунікативне явище, що формується на основі певних знань та уявлень про світ, які становлять концептуальну та мовну картини світу мовця [2, с. 4]. Шляхом аналізу "Я-висловлень" художнього, газетного та наукового авторських дискурсів сучасної англійської мови нею встановлено 22 типи інтенцій: повідомлення (наративну, уточнення, експлікативну, репрезентативну, резюмування, нагадування, підтвердження, заперечення, докору), асертивну, супозитивну, промісивну, менасивну, передбачення, пропозиції, вимоги, реквестивну, поради, подяки, вибачення, запиту.

При дослідженні інтенції мовця та інтенціональності М. Хо (M. Haugh) та К. Ящольт (K. Jaszczolt) виділяють дві групи інтенцій: проксимальні (теперішньо-спрямовані інтенції, які використовуються для визначення значень адресанта на рівні висловлення) та дистальні (наміри вищого порядку, які впливають на породження МА та розгортання дискурсу; контролюють "цілі сегменти діалогу"); приватні (цілі, що включають лише адресанта) і соціальні (цілі, що включають щонайменше ще одну особу, крім адресанта) [19, с. 104 – 106].

При розгляді комунікативної інтенції у світлі теорії актуального членування речення С. Шабат-Савка витлумачує її як комплексну амбівалентну мовленнєву категорію, що відображає психоментальний простір мовної особистості в основних модально-інтенційних реченнєвих реалізаціях та дискурсивних виявах [14, с. 593]. Вона стверджує, що багатогранну діяльність мовної особистості репрезентують такі релевантні інтенції: інформативні (констатують реальний або ірреальний факт, передають через мовця повідомлення про світ); питальні (формують когнітивний процес-пошук, реалізують гносеологічну потребу мовця заповнити інформаційні лакуни у знаннях); спонукальні (передають наказ, вимогу і т. ін.); оптативні (передають волевиявлення суб'єкта текстової комунікації, його прагнення виконати потенційно бажану дію в постмовленнєвому просторі); емоційно-оцінні (пов'язані з прагненням мовця передати свій емоційний стан); інтерактивні (встановлюють, активізують та ініціюють контакт між учасниками комунікативного акту) [13, с. 453 – 456].

На основі проаналізованих точок зору вітчизняних та зарубіжних лінгвістів комунікативну інтенцію охарактеризуємо у широкому значенні як комунікативно-прагматичну категорію, яка відображає суб'єктивний чинник в міжособистісному спілкуванні. У вузькому значенні витлумачуємо досліджуване поняття як суб'єктивну настанову змісту висловлення, скеровану на ініціювання комунікативного процесу та управління мовленнєвими діями шляхом добору засобів мовного коду, ходів, стратегій і тактик спілкування в комунікативній ситуації взаємодії.

В процесі комунікації мовець використовує з'ясувальні висловлення для здійснення різноманітних мовленнєвих дій. У будь-якій комунікативній ситуації досліджувані висловлення у першу чергу реалізують з'ясувальну функцію, тому первинною інтенцією з'ясувальних висловлень є з'ясування:

напр.: *I think that some girls can't disassociate themselves from all the advertising they see.*

З урахуванням комунікативно-прагматичних параметрів – суб'єкт, об'єкт, суб'єктно-об'єктні відношення – вважаємо за доцільне виділити наступні типи вторинних інтенцій з'ясувальних висловлень:

1) інформувальні – відтворення передачі адресантом нових для адресата відомостей про зміни, які відбуваються в світі. Реалізація інформувальної інтенції спрямована на перетворення знань адресанта в інформацію та поповнення інформаційного фонду адресата. Перед адресантом постає завдання вибору інформації, а перед адресатом — відтворення та інтерпретація інтенційного стану адресанта.

Напр.: *I said that the key business goal there was to create a mailing list.*

2) зобов'язувальні – накладання на адресанта обов'язку здійснити дію або дотримуватися певної лінії поведінки. При реалізації зобов'язувальної інтенції адресант ставить перед собою завдання виконати якусь обіцянку або бере на себе непорушне зобов'язання щодо виконання певних дій у майбутньому. Зобов'язувальна інтенція скерована на виконання дії, яка може відповідати інтересам адресанта або адресата.

Напр.: *He swore that he would kill every chaos worshipper on the face of the world.*

3) змушувальні – процес відтворення залучення адресата до зміни зовнішнього світу та спонукання його до реакції на зміст висловлення. Адресант виконує мовленнєву дію не у зв'язку з інформативною потребою адресата, а під впливом внутрішніх або зовнішніх обставин, пов'язаних із ситуацією спілкування. В процесі реалізації імпліцитної змушувальної інтенції адресант і адресат є активними діячами прагматичної ситуації. Мовленнєва дія адресанта актуалізує ситуацію спілкування та участь у ній адресата. Змушувальна інтенція спрямована на зміну лінії поведінки адресата в комунікативній ситуації взаємодії.

Напр.: *He demanded that the army rise up against the government.*

4) емоційно-оцінювальні – вираження адресантом свого ставлення до світу, реакція на прагматичну ситуацію спілкування. При вираженні адресантом емоційно-оцінювальної інтенції він апелює до думки адресата. Оцінка того, що відбувається, спонукає адресанта повідомити про це, а реакція на ситуацію стає стимулом для мовленнєвої дії, спрямованої на її зміну.

Напр.: *I am sorry that I have been so ungrateful in the past for your many generous acts.*

Інформувальні та змушувальні інтенції втілюються в ілокутивних опорних дієсловах головної частини з'ясувальних висловлень в структурі прямої та непрямої мови.

Інформувальні інтенції в структурі прямої і непрямої мови:

напр.: *'I can't remember whether I locked the door,' said Dave.*

She whispered that she would have to leave early.

Змушувальні інтенції в структурі прямої та непрямої мови:

напр.: *'You must do what the referee tells you,' said the coach.*

Tristan asked that he were going to set up website.

З'ясувальна інтенція мотивує з'ясувальний МА, лежить в його основі, втілюється в інтенційному значенні, яке виражається на мовному рівні ілокутивним опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення з підрядним з'ясувальним. Вона впливає на значення з'ясувальних висловлень в з'ясувальних МА (Рис. 1).

З опорою на Дж. Серля [8] за інтенційними значеннями виділяємо такі типи з'ясувальних МА, що реалізуються в з'ясувальних висловленнях:

1) репрезентативи (фіксують відповідальність адресанта за повідомлення про стан справ, за істинність вираженого судження):

напр.: *I can assure you that any information given during the interview will be treated in the strictest confidence.*

2) комісиви (покладають на адресанта обов'язок здійснити майбутню дію або дотримуватися певної лінії поведінки):

напр.: *She promised that there would be no more political prisoners, no more exiles, no more land confiscations.*

3) директиви (є спробами адресанта домогтися дій з боку адресата):

напр.: *I must warn you that any mention of Clare agitates your grandmother.*

4) експресиви (виражають психологічний стан, заданий умовою щирості відносно стану речей, визначеного в рамках пропозиційного змісту):

напр.: *It is so good that we now use it for all our drawing and image manipulation for the artwork you see in this section of the magazine.*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, комунікативна інтенція є важливим компонентом комунікативно-прагматичної структури з'ясувальних МА. Вона мотивує та здійснює вплив на формування значень з'ясувальних висловлень в з'ясувальних МА. Оскільки комунікативна інтенція є вагомим складником з'ясувальних МА на комунікативно-прагматичному рівні їхньої організації, перспективним вважаємо вивчення цього об'єкта в інших типах МА.

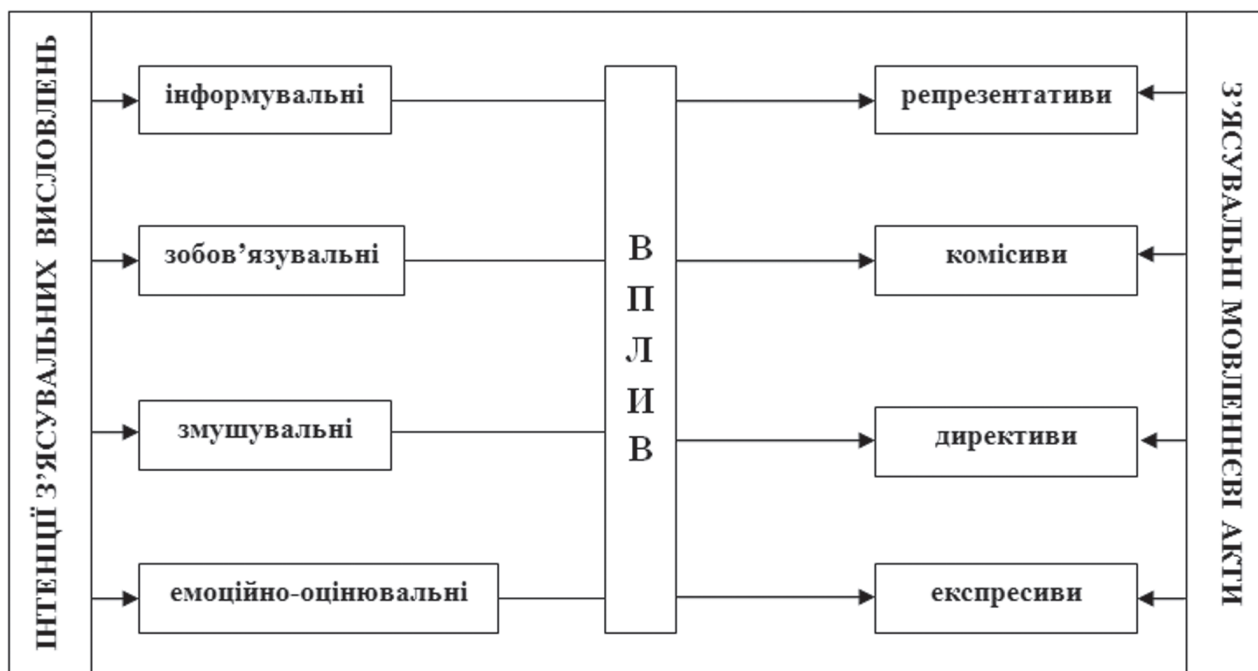

Рис. 1. Зв'язок інтенційності з'ясувальних висловлень з типами МА

Література

1. Антонова А. В. Средства выражения промиссивной интенции в английском языке / А. В. Антонова. – Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ, 2007. – 119 с.
2. Гнатковська О. М. Комунікативні інтенції "Я–висловлень" у сучасному англійському дискурсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. М. Гнатковська. – Чернівці: Рута, 2009. – 20 с.
3. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания / А. Е. Кибрик. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 336 с.
4. Киселева Л. Я. Вопросы теории речевого воздействия / Л. Я. Киселева. – Л., 1978. – 236 с.
5. Колшанський Г. В. Контекстна семантика / Г. В. Колшанський. – М.: Наука, 1980. – 218 с.
6. Москальская О. И. Грамматика текста / О. И. Москальская. – М.: Высш. школа, 1981. – 183 с.

7. Почепцов О. Г. Основы прагматического описания предложения: [монография]/ О. Г. Почепцов. – К. : Высш. школа, 1986. – 116 с.
8. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 170–194.
9. Стросон П. Ф. Намерение и конвенция в речевых актах / П. Ф. Стросон // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. XVII. – С. 130–150.
10. Сусов И. П. О двух путях исследования содержания текста / И. П. Сусов // Значение и смысл речевых образований. – Калинин : Калининск. гос. ун-т, 1979. – С. 90–103.
11. Федорова Л. Л. Типология речевого воздействия и его место в структуре общения / Л. Л. Федорова // Вопросы языкознания. – 1991. – № 6. – С. 46–50.
12. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М. : Издательство "ИКАР", 2007. – 480 с.
13. Шабат-Савка С. Т. Дискурс як релевантний спосіб втілення комунікативних інтенцій / С. Т. Шабат-Савка // *Studia Linguistica*. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. – Вип.5. – С. 451–457.
14. Шабат-Савка С. Т. Комунікативна інтенція у світлі теорії актуального членування речення / С. Т. Шабат-Савка // *Слов'янський збірник: [зб. наук. праць]*. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 17. – Ч.2. – С. 592–599.
15. Austin J. L. *How to do things with words* / J. L. Austin. – Oxford : Clarendon Press, 1962. – 166 p.
16. Bratman M. *Intention, Plans and Practical Reasoning* / M. Bratman – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1987. – 212 p.
17. British National Corpus. – Режим доступу : <http://info.ox.ac.uk/bnc/index.html>, 2007.
18. Grice H. P. *Meaning* / H. P. Grice // *Philosophical Review*. – 1957. – № 66. – pp. 377–388.
19. Haugh M., Jaszczolt K. *Speaker intentions and intentionality* / M. Haugh, K. Jaszczolt // *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. – United Kingdom: Cambridge University Press, 2012. – pp. 87–112.
20. Searle J. R. *Speech acts : an essay in the philosophy of language* / J. R. Searle. – University Press, Cambridge, 1969. – 164 p.

УДК 81'44:81'25

ІСТОРИЧНО-МОРФОЛОГІЧНІ ПРОЛЕГОМЕНИ ПЕРЕКЛАДНОГО ВІДТВОРЕННЯ ПЕРФЕКТУ ЛАТИНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Шалата О. М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті на компаративістичних засадах лаконічно охарактеризовані принципи перекладного відтворення українською мовою дієслівної часо-видової форми перфекту окремих романо-германських мов. Головним засобом передачі значення perfectum praesens (англ. present perfect) українською мовою є афіксально перфективований презенс ("прибуває") або перфектний дієприкметник на -л- ("прибув, прибули"), а також – древня форма описового перфекту з цим дієприкметником ("прибу-л-и сьмо"). Зазначається, що дієприкметникові перфектні форми французької та німецької мов досі уживаються у значенні старих простих претеритів. Це явище є наслідком перемішання древніх аористів і перфектів у латинському перфекті та германському претериті.

Ключові слова: історична морфологія, індоєвропейстика, перекладознавство, дієслівна система, романо-германське мовознавство.

В статье на компаративистических началах лаконично охарактеризованы принципы переводимого воспроизведения на украинском языке глагольной время-видовой формы перфекта отдельных романо-германских языков. Главным средством передачи значения perfectum praesens (англ. present perfect) на украинском языке есть аффиксально перфективованный презенс ("прибывает") или перфектное причастие на -л- ("прибыл, прибыли"), а также – древняя форма описательного перфекта с этим причастием ("при – был – и сьмо"). Отмечается, что причастные перфектные формы французского и немецкого языков еще уживаются в значении старых простых претеритов. Это явление является следствием смешения древних аористов и перфектов в латинском перфекте и германском претерите.

Ключевые слова: историческая морфология, индоевропейстика, переводоведение, глагольная система, романо-германское языкознание.

In the article on comparativistic bases the principles of translation reproduction into Ukrainian of the perfect tense of the basic Romance and Germanic languages are laconically characterised. The main grammatical means of rendering the meaning of perfectum praesens (English present perfect) into Ukrainian is by affixally perfectivated presence ("прибуває-є") or by the perfective participle (with the suffix -l-: "прибув, прибули"), or, also, by the ancient (Old Slavonic) descriptive perfect form with this participle ("прибу-л-и сьмо"). It is noticed that the new (participial) verbal perfect forms in the French and German languages are still used in place of old simple preterite forms. This phenomenon is a consequence of the mixture of old aorist and perfect stems in Latin perfect and Germanic preterite.

Key words: historical morphology, Indo-European, languages, translation studies, verbal system, study of Romance and Germanic languages.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Мета дослідження – на основі історико-компаративістичного аналізу встановити українські перекладні відповідники дієслівної часо-видової форми перфекту романо-германських

мов, виявити та охарактеризувати їх частотність і адекватність. **Актуальність теми** полягає у затребуваності точних перекладних еквівалентів класичних і сучасних європейських мов у державній українській мові. **Практичне значення** статті: 1) її матеріали та зроблені висновки можуть бути використані у навчально-освітньому процесі; 2) висвітлені дані надаються до реферування у школярських та студентських науково-дослідницьких роботах; 3) опрацьовані приклади для структурної та функціональної класифікації перекладних відповідників граматичних явищ української, латинської, англійської, німецької та французької мов за умов мультилінгвізму. **Об'єктом дослідження** є стара (проста) і нова (складна) форма перфекту у латинській та сучасних європейських мовах, включаючи українську. **Предметом дослідження** статті є встановлення і характеристика перекладних відповідників романо-германського перфекту в сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Співвідносність – але не тотожність – термінів "перфектний" і "доконаний" (вид дії) очевидна уже з латинської назви. Латинський термін *perfectum* – це дієприкметник II середнього роду від дієслова *perficere* (per "про" + *facere* "діяти", смисл: "продіє, здійснене"). Митрополит Іларіон перекладає його як "зроблене" [1, с. 422]. Укладач найбільшого "Латинсько-російського словника" (М., 1949) Йосіф Дворецький тут теж недвозначний: "*perfectum* (tempus) – прошедшее совершенное время; *plus quam perfectum* преждепрошедшее время; *minus quam perfectum* (= imperfectum) прошедшее несовершенное время" [2, с. 745].

Дієприкметник II – дієприкметник пасивного стану минулого часу – є носієм прикмети наслідку дії, результату дії на об'єкт (додаток: "я проливаю воду: вода *є пролита* мною"). Тому *perfectum* означає "вдієне", тобто – у розтлумаченні синонімами – те, що уже "звершене, завершене", рос. "совершенное", "скоєне, вчинене, закінчене, доконане". У Ціцерона: *Quae [res] perfecta esse et suum cuique honorem et gradum redditum gaudeo, iudices* "Що [ця річ] здійснена і кожному його честь і чин повернено, я радю, судді" ("Промова на захист Росція").

Якщо пасивне значення латинського дієприкметника II виявляється у тому, що він утворює пасив перфекту (*perfecta est*; і плюсквамперфекту – *redditum erant*), то часове його значення очевидне у протистоянні з пасивом презенсу: *perficitur* "здійснюється", *redditur* "віддається назад". Основи презенсу і перфекту в активі – теж різні: *perfic-it* : *perfec-it*, *redd-it*: *reddid-it*. Чітка граматична і семантична відмінність перфекту від презенсу (теперішнього часу) зумовила сприймання перфекту як часу минулого. Але це – не філологічне, а, радше, логічне, філософське трактування, притому – граматиків не латинських, а чужомовних, романсько- і германськомовних: на позначення "минулого часу" Ціцерон уживає термін "*praeteritus tempus*" (*praeterit-us, -a, -um* – це дієприкметник II від *praeter-eo* "проходжу", скалькований у граматиках усіх сучасних мов: рос. "про-шедшее", нім. *das Präter-itum > Ver-gangenheit*). Романські мови використовують ще інший термін: іт. *passato*, ісп. *passado*, фр. *passé* (звідки – англ. *past*; вони зводяться до дієприкметника II *passatus, -a, -um* від народно-розмовного дієслова *passare* "крокувати, проходити, минати", ітеративу від *passus* "крок, п'ята"). Значення, як бачимо, синонімічне до *praeteritus* – "минуле", "те, що пройшло". З ним у французькій мові утворюється заперечення *ne... pas* у II *ne parle pas française*, що є скороченням латинського виразу *ille non passum habet* "це не йде" (латинський вказівний займенник *ille* десемантизувався і перетворився в озн. артикль *la* (ж. р. одн.) \ *le* (ч. р. одн.) у французькій, *la* \ *lo* в італійській і т. д.).

Таким чином, набуття прикметою "минуле" граматичного значення (у понятті "минулий час") мало місце уже у романському середовищі і було спричинене появою нової форми перфекту.

Слід знати, що латинському *perfectum* поєдналися індо-європейські форми не лише перфектні (*feci*), але й аористні (*dixi*, сигматичний аорист від *dico*: *dic-s-i*), що зумовило багатьом дієсловам формальне значення перфекту, але смислове – простого минулого часу (аориста). Це семантичне протиріччя відображене у відомих з курсу латинської мови поняттях *perfectum praesens* та *perfectum historicum*. Його не зняв навіть уніфікований (нормалізований) новий латинський перфект на *-vi-*

(*orna-vi*), то ж воно продовжувало існувати у дочірніх романських мовах, у яких, врешті-решт, і зумовило розвиток новітньої – дієприкметникової – форми перфекту, тоді як успадкований ними з латини *perfectum* перетворився на аорист. Тому, останнього "позбавили" старої назви *perfectum*, назвавши "минулим" або "претеритом": фр. *passé \simple*, іт. *passato \remoto*, але – ісп. *pretérito \indefinido*. Простий, однолексемний перфект германських мов (це нині – претерит) англійські перекладачі скалькували як *past simple* "просте, однослівне минуле" (лат. прикметник *simplus* має той же корінь, що англ. *same* і укр. "сам" ["один"]), синонімічну до *past indefinite* (калька з ісп. *pretérito indefinido*). Очевидно, така уніфікація термінів призначалася для франко-англо-французьких та іспано-англо-іспанських перекладів (державних і ділових документів). У французькій цей тенс не вживається "наживо", – його значення у розмові сублімує новий, дієприкметниковий, перфект. Найоригінальнішими тут виявилися португальські граматики, назвавши успадкований латинський перфект "минулим часом простого перфекту" (*pretérito perfeito simples*) – на відміну від нового, "складеного" (р. р. *composto*; румунський *perfect simplu* є винятком, бо досі зберігає перфектне значення). Натомість, назву *perfectum* повсюдно отримала нова (з дієприкметником II) форма перфекту. У германських мовах старі перфекти також називали "претеритом", хоча у німецькій та скандинавських мовах – але не в англійській – претерит усе ще спорадично уживають впереміш з новим перфектом.

Належне розуміння "перфектного значення" формує компаративістика. Ще у виданні 1948 року свого підручника старогрецької мови С. Соболевський вказував, що її перфект "відповідає латинському *perfectum praesens* (або *logicum*) і позначає стан, що виникає після дії як її результат і триває у теперішньому часі" [3, с. 86]. Це ж тлумачення він повторює у підручнику латинської мови: "*Perfectum praesens* (або ж *perfectum logicum*) позначає стан, що наступив після дії як її результат і існує у теперішньому часі. Тобто, у цьому типі перфекту мовби поєднано поняття дії в минулому і стану у теперішньому часі" [4, с. 199]. Він, також, вказує, що грецький аорист відповідає латинському *perfectum historicum*, а той "використовується в оповіді про минулі події, представляючи дію просто як факт, без зазначення її тривалості" [там само]. Щоб сучасний студент краще збагнув це "класичне" пояснення, варто навести асоціацію з англійською мовою: умови, за яких уживається англ. *present perfect* (чому його так і названо) – аналогічні тим, які вимагає уживання лат. *perfectum praesens*, а обставини уживання англ. *past indefinite* – такі ж, як у лат. *perfectum historicum*.

В українській мові точне значення *perfectum praesens* (це – англ. *present perfect*) досі зберігає успадкований зі старослов'янської перфект з дієприкметником на -л- (I have gone, ich bin gegangen, je suis allée: "ходила-м\їм\, пішла-м\їм\"), який, проте, часто підміняється самим дієприкметником (без допоміжного дієслова "бути"). Власне, сам він – за браком в українській мові претеритних форм – мусить служити і як *perfectum historicum*, тобто – як претерит (I went : "я ходила\пішла").

Колись особові закінчення в активному і медіальному станах, як у старогрецькій (у старослов'янській – лише в активі), ще підрозділялися на первинні (теперішнього часу) і вторинні або історичні (минулого часу; відмінність між первинними й історичними закінченнями була у вокалізмі, що в останніх був нульовим): ст.сл. **паде-тъ** означало "він упаде" (презенс, док. виду), тоді як аорист **паде** (< ***паде-т**, колишній імперфект, бо – з основою презенсу) означав "він упав". Після "падіння" редукованих голосних (≈ 12 ст.) співзвучність у формах 2 і 3 о. о. вторинних закінчень аористу (**паде, несе**) й імперфекту (**паде, несе, веде**) з формами презенсу (укр. "несе, веде, паде") була причиною виходу з ужитку в українській мові обох цих минулочасових форм.

Значення минулого часу в латинській мові мав "імперфект" (успадкований романськими мовами). Він протистояв презенсові за критерієм часу дії, але утворювався від його основи, відрізняючись лише закінченнями (мав вторинні закінчення). У цім контексті виникає запитання: за яким тоді критерієм протистояли презенс і перфект? Вочевидь, не за часовим, а – за видовим: основи інфекту (презенсу-імперфекту) протистояли основи перфекту як основи недоконаного – основи доконаного виду. Але ототожнення романо-германського перфектна з формою доконаного

виду слов'янського дієслова межує з певними проблемами, тому необхідно тут зробити низку роз'яснень.

Утрату древніх морфологічних показників дієслівної основи сучасні слов'янські та романо-германські мови компенсували по-різному: перші – префіксальною перфективацією (це – нововведення на морфологічному рівні: "йду – при-йду – при-ходжу"), другі – розвитком тенсів, часо-видових форм (це – нововведення на синтаксичному рівні, синтаксична (або: тенсова) перфективація: "Ich komme – I bin gekommen").

Видова парність слов'янського дієслова ("купую" – "куплю") підрозуміває трияке видове розрізнення: доконаного ("пере-бреду"), недоконаного означеного ("бреду") і недоконаного неозначеного ("броджу") видів. Оскільки значення презенсу мають лише два останні, то, ясно, що романо-германський *perfectum praesens* (англ. present perfect) не може передаватися дієсловами доконаного виду (бо у них значення майбутнього часу: "зберу" – це перфект майбутнього часу, *futurum II*, англ. future perfect). З іншого боку, дієслово недоконаного неозначеного виду у презенсі не може мати перфектне значення, бо воно – не термінативне (не означене, англ. indefinite), не передбачає кінця, результату дії: тому, саме з цією метою – надання йому значення термінативності (означеності) – його необхідно перфективувати. В українській мові це робиться афіксацією (префіксуванням: "пере-к^упую", суфіксуванням: "за-куп-ля-ю"). Оскільки дієслово недоконаного неозначеного виду є похідним від основи недоконаного означеного виду або від іменної основи ("бреду > брод-ъ > броджу {брод-ї-у}", – основа презенса на -ї-, цей же йотований суфікс презенсу спричинив умлаут в нім. fallen "звалитися, упасти" : fällen "звалити \щось", англ. to fall : to fell), й то – в особливий спосіб, який у романо-германських мовах уже вийшов з ужитку, то слід проілюструвати цей спосіб. У першому випадку похідне дієслово утворюється від префіксально перфективованої форми за допомогою йотованого (-ї-, -ай-) суфікса (деперфективанта, бо повертає значення презенсу): "бреду" > "пере-бреду" > "пере-броджу-ї-у; беру > за-беру > забир-ай-у"; у другому випадку похідне дієслово утворюється від основи іменника, що дуже часто є віддієслівним, утвореним від дієслова означеного виду: "бреду" > "б^рід, брод-у" > "броджу [брод-ї-у]" (ітератив).

Такі перфективовані дієслова можуть передавати значення *perfectum praesens* (зокрема, англ. present perfect continuous: "вибираю" : I have been choosing). Однак, існує одне велике "але": у зв'язку з термінативним характером більшості германських і романських дієслів, вони з таким же успіхом можуть передавати їх презенс: "вибираю" : I choose \ am choosing, ich wähle, je choisís... Очевидно, з цієї причини здавна існує тенденція передавати значення *perfectum praesens* не формою презенсу перфективованого дієслова (хоча прийнято перекладати англ. present perfect українським перфективованим презенсом: The plane has arrived in Boryspil' airport – "літак прибуває в аеропорт Бориспіль"), а – його дієприкметником на -л- ("прибував, -ла, -ли"): оскільки основа інфінітиву вид дії зберігає, а цей дієприкметник від неї утворюється ("прибувати" > "прибува-ла"), то, як правило, перекладають романо-германські перфекти саме ним. Цьому сприяло те, що він був складником перфекту у старослов'янській мові (тому й названий перфектним дієприкметником).

Власне, на цьому можна було б і підсумувати видо-часову проблематику, якби не ще один її аспект. Як щойно згадувалося, префіксальна перфективація і утворення презенсу з йотом була звісна латинській та готській (дієслова на -jan) мовам, але утратилася. Тобто, ті ж видові проблеми, що й в українській, у романо-германських мовах були вирішені іншим способом. І на якійсь стадії цього вирішення носії англійської мови (на межі між романським і германським світом) відчули нагальну потребу у граматичному розрізненні означеного \ неозначеного виду і витворили для першого окремих continuous tense, що, водночас, дав їм імперфект (минулий час недоконаного виду). Аналоги цьому англійському тенсові існують у іспанській, португальській, ісландській мовах, однак не у статусі окремої часо-видової форми дієслова, а лише як "структури".

На цій же стадії розвинувся і новий перфект, зокрема, *perfect continuous*, який є нічим іншим, як перфективованою формою неозначеного виду (лише що не префіксально, а – синтаксично, окремим тенсом). Ще раніше, коли переважали кореневі дієслова, показником недоконаного виду була здатність основи функціонувати і як основа презенсу (з первинними закінченнями), і як основа минулого часу (імперфекту, із вторинними): з утратою останніх утратилися і видові морфопоказники. З поширенням основ презенсу на *-й-*, атрибутом недоконаного виду став йотований суфікс: (укр. "повню [повн-й-у] = рос. "полн-й-у" = гот. *ik fullja* > англ. *to full*, з утратою "йота"). Він досі продуктивний в українській та російській, але був уже на грані відмирання у латині та готі. З тих пір у романо-германських мовах більшість дієслів сприймалися як доконаного виду, чому ще й нині у германських мовах можна виражати майбутній час і формою презенсу: *ich gebe dir das Geld morgens* "я да-йу\да-м тобі гроші завтра". (З наведеного прикладу зрозуміло, що коренева основа *да-* без йота має значення доконаного виду і майбутнього часу: "*да-м*", а йотована – недоконаного і презенсу: "*да-й-у*").

Дієприкметник на *-л-* від корневих дієслів йота не має ("ста-ли, да-ла, бра-ла"), тобто, сам по собі часу не позначаючи, має основу не презенсу, а претериту (аористу-інфінітиву: "ста-ти, бра-ти"). Часове його значення розвинулося від уживання у складі перфекту ("стали-сьмо, брала була"), який, після ослаблення ролі допоміжного дієслова, почав уживатися як універсальна минулочасова форма. Зберігаючи видовий показник основи, від якої утворений, він може виступати у ролі імперфекту ("вибира-ли, визбирува-ли"), аористу-претериту ("бра-ли > узяли, вибра-ли"), перфекту "вибра-ли \сьмо\, узяли \сьмо\" і плюсквамперфекту ("був\ вибрав").

Відомо, що у слов'янських мовах теперішній час дієслів утворюється засобом йотованого (у різній вокалізації, залежно від інфінітивного типу) суфікса: "дам", але і "да-й-у", "ки(д) ну", але і "кид-ай-у", "несу" > "водо-нос" > "нос-й-у – ношу" і т. п. Вілсно новий (з точки зору індоєвропеїстики) тип слов'янського дієприкметника на *-л-* від корневих дієслів йота не має ("да-л-о, ста-л-и, нес-л-а, бра-л-а"), тобто, сам по собі часу не позначаючи, має основу не презенсу, а претериту (аористу-інфінітиву: "да-ти, нес-ти, ста-ти, бра-ти"). Часове його значення розвинулося від уживання у складі перфекту ("стали-сьмо, брала була"), який, після ослаблення ролі допоміжного дієслова, почав уживатися як універсальна минулочасова форма. Зберігаючи видовий показник основи, від якої утворений, він може виступати у ролі імперфекту ("вибира-ли, визбирува-ли"), аористу-претериту ("бра-ли > узяли, вибра-ли"), перфекту "вибра-ли \сьмо\, узяли \сьмо\" і плюсквамперфекту ("був\ вибрав").

Український дієприкметник на *-лѣ*, (ж. р. *-la*, середн. р. *-lo*), належить до дієприкметників предикативного типу (що із дієсловом-зв'язкою може служити як присудок: "(Я) грабала їм\була сіно"). Про древність дієприкметника на *-лѣ* свідчить той факт, що він зустрічається в інших індо-європейських мовах (як-то у вірменській мові: "вірм. *sirem* "люблю" > *sireal* (род. в. *sireloy*) "за-\полюблений" [5, с. 211]). У слов'янських мовах древніша функція – пасиву – збереглася за дієприкметником II, а новіша – перфекта – перейшла до дієприкметника на суфікс *-л-*.

У латинській мові з цим суфіксом утворені "поодинокі іменники чи прикметники, що не творять окремих категорій, наприклад, лат. *crēdulus*, *-a*, *-um* при дієслові *crēdō* "вірю" (звідки англ. *credulous*, фр. *crédule*, іт. *crédulo*, *-a* "довірливий, *-a*"). Оскільки це дуже давнє складене дієслово (утворене з двох основ: *cors*, *cordis* "серце, серденько" + *do* "даю"; пор. "кредит" – "довіра" > "залік"), то утворення прикметника *crēdulus* "довірливий" (із суфіксом *-l-*) також слід зачислити до давньої, ще "докласичної" пори. Водночас, морфологічний тип його утворення неясний: від якої основи він утворений? Якщо від іменної, – так утворюються прикметники, – то у латинській мові така збереглася у *cors*, *cordis* = "серд-енько" ("пор. назву оповідання Г. Квітки-Основ'яненка "Сердешна Оксана"). Так само, від основи *facio* "дію" утворений прикметник *facilis* "легко здійснений", відповідником якого є укр. "дільний", рос. "дельный" (пор. "дельная пропозиція"). В англійській це – *facile*, від якого утворено деномінатив *to facilitate* "узручнювати" (антонімічний прикметник *difficult* має складнішу основу, порівняно з фр. *difficile* "важкий"). На

продуктивність цього суфікса в утворенні віддієслівних прикметників у латинській мові (звідки вони у різний час перейшли у романські та германські – найбільше, в англійську та німецьку мови) вказує той факт, що з ним утворювалися прикметники і від основ іменників (vīr-*l*-is "чоловічий" < vīr, -is "муж", clericā-*l*-is "церковний" < cleric-us "клірик"), etc.

Отже, закономірно, що з утратою синтетичного перфекту, його значення стативи в стосунку до динаміки презенсу найоптимальніше можна було передати (діє)прикметником на -*l*-, бо дієприкметник II на -*t*-\-*n*- "був зайнятий" утворенням пасиву у сполучі з "бути". Позачасовий сам собою, прикметник на -*l*- передавав у складеному з ним перфекті семантику і вид дії, а дієслово – час і показники особи. Тобто, прикметник на -*l*- грав роль "основи" утраченого перфекту, а дієслово "бути" – роль закінчення тієї "основи": "Як [Ви, ви] сміли *сьте* таке панові казати?" ("сміли есте" – 2 о. мн. теп. часу); "Там побули *би-сьмо* до вечора" ("*побули би[-ε]сьмо*" – 1 о. мн. умовного пособу (оптативу; [6, с. 50, 135]). Таким чином, прикметник на -*l*- набув значення дієприкметника, що почав утворюватися від дієслів[них основ], – наприклад, від такого "пізнього" каузативу, як "присоромити": "Ви *присоромили* мене похвалами моєї скромної праці" [6, с. 50, 12].

Український перфектний дієприкметник (на -*l*-) узгоджується з підметом, відмінюючись за родом і числом так само, як і латинський *participium perfecti*, французький *participe passé* (після додатку) та їх відповідники у решті романських мов (але не сучасних германських, у яких це узгодження нівелювалося).

У старослов'янській мові дієприкметник на -*l*- самостійно – без допоміжного дієслова "бути" – "майже не уживався" [5, с. 211]. Його роллю було утворення описового перфекту, часове значення якого виражало допоміжне дієслово "бути".

Як аналогічні складені перфекти романо-германських мов, слов'янський (з дієприкметником на -*l*-) на ранній стадії ужитку нічим не відрізнявся від іменного присудка з дієсловом-зв'язкою (дієприкметник був предикативним прикметником). Наприклад: "У квітні земля *ε\була\буде спрагла* і *\до\зрїла* для сївби у квітні". Звідси – значення перфекту: "У квітні земля вже *спрагла* [*єсть*] і *\до\зрїла* [*єсть*] для сївби". Не дивно, що з виходом з ужитку аористу й імперфекту, їх роль перейняв складений перфект, точніше – його дієприкметник (на -*l*-). Для відрізнення дієприкметника середнього роду від такого ж прикметника середнього роду в українській мові було узагальнено закінчення: -*o*- для першого, але -*e*- – для другого. Наприклад: "поле *спрагло* і *зрїло*", але – "поле, *спрагле* і *зрїле*" \ "*спрагле* і *зрїле* поле", "*гнило* зерно у глиноземі", але – "*гниле* зерно у глиноземі". Це явище нагадує розокремлення суфіксів у скандинавських дієприкметниках середнього роду та їх "супіні" (дієприкметнику-складнику перфекта: як і шведський *супін*, український перфектний дієприкметник зберіг давніше закінчення).

Висновки. Отже, структура українського та романо-германського нового перфекту ідентична: [допоміжне дієслово + перфектний дієприкметник]. Відмінності між новими перфектами згаданих мов мають місце хіба що на лексичному рівні – у них задіяні різнотипні допоміжні дієслова і дієприкметники (на -*l*- і на -*n*-\-*t*- відповідно). Хронологічно, ці нові перфекти – майже ровесники: і перші, і другі замістили утрачену древню просту форму перфекту.

У французькій мові – найбільш своєрідній із романських – новий перфект має ще й семантичну відмінність: у зв'язку із виходом у ній з "живого" спілкування успадкованого з латини простого перфекту (*passé simple*), який в інших романських мовах є таким же "живим", як англійський *past simple*, - новий перфект *passé composé*, попри власне значення *perfectum praesens*, перейняв і його функції претериту (*perfectum historicum*). Тобто, для передання значення англ. *the plane arrived*, французька уживає дієприкметниковий (новий) перфект – *l'avion est arrivé*, так само, як і для передачі англ. *present perfect the plane has arrived*. Така функція усе ще притаманна й німецькому перфектові: зрідка, але є ще у Німеччині місцевості, де у значенні *Das Flugzeug ist angekommen* досі продовжують уживати претерит *Das Flugzeug kamte (in)*. В українській значення *perfectum praesens* передається або перфективованим (префіксально) презенсом – "прибуває", або (перфектним) дієприкметником на -*l*- – "прибув, прибула".

Попри те, слід пам'ятати, що дієприкметник на *-л-* служить для утворення складних часовидових форм:

– у сполучі з дієсловом "бути" утворює тенс зі значенням англ. *present perfect*: **принесль єсмь** "I have fetched, приніс їм". Відсутність **єсмь** у цій формі сучасної української мови зумовлена впливом російської мови, у якій старослов'янські форми презенсу дієслова "бути" утрачені: пор. **принесль былъ** (суч. укр. "приніс був") > рос. "*принес*" (> укр. "*приніс*");

– з імперфектом дієслова "бути" цей дієприкметник утворював давноминулий час (плюсквамперфект): **несль бѣхъ** (> "ніс був, несла була");

– із особливими формами дієслова "бути" – оптативною **бимь** та аористною **быхъ** (звідки – "частка" "*бу*") – творить модальну форму, знану як "умовний спосіб", що функціонує і як кондиціонал, і як кон'юнктив. Як кондиціонал I (*realis*): "Я *оддав би* веселого віку половину" (з поезії Т. Шевченка "І мертвим, і живим.."). Як кондиціонал II (*irrealis*; зі статті І. Франка "Панщина та її скасування в Галичині": "... коли *би* цісар *був захотів* усе те сповнити, *був би мусив пересипати* цілу Австрію що до одної цеголки і завернути історію взад не о 40, але о 100 або й більше літ [6, с. 47, 38]);

– без допоміжного дієслова "бути" дієприкметник на *-л-* передає значення простого минулого часу – аористу (фр. *passé simple*, англ. *past simple\indefinite*, ісп. *pretérito indefinido*): "я *сказала*" = *je dis* = *I said* = *yo dije*, або імперфекту (*imparfait, past continuous, pretérito imperfecto*): "я *казала*" = *je disais* = *I was saying* = *yo deciese* (тут *нім. Ich sagte* в усіх випадках).

Перфект із дієприкметником на *-л-* є окремою і незалежною граматичною формою з цілісним граматичним значенням, – таким, яке має *passé composé* або заперечення *ne .. pas* у французькій мові. Без нього сучасна українська літературна мова відчутно збіднює виражальні засоби. Йдеться про плюсквамперфект – ["*був\була\були* + дієприкметник на *-л-*], перфект – [дієприкметник на *-л-* + презенс "бути"] (з упрощенням *єсмь\єси\єсьмо\єсьте* у *-їм\-їс\-сьмо\-сьте*), перфективне майбутнє *futurum II* – [майбутній час "бути" + дієприкметник на *-л-*] ("будете знали, як Петра вислухаєте...").

За прикладами з класиків далеко не ходити, – вдячно натрапляємо на них уже в першому ж реченні листа, яким починається епістолярій А. Кримського: "Простіть мені, що я і досі *був не заходив* до редакції... але ж я цілий тиждень *був слабий* на ту кляту інфлюенцію і тільки сьогодні *зміг піти* туди" [7, с. 5]. Тут – узгодження плюсквамперфекту – "*був не заходив*", претериту – "*був слабий*" і перфекту – "*зміг піти*" [< **зміг їм.*, ст.сл. **сьмогль єсмь.** – О. Ш.]. Ці складені форми часто уживали Т. Шевченко ("Слава тобі, Шафарику, Во віки і віки, Що *звів єси* в одно море Слов'янської ріки" [8, с. 141]), М. Старицький ("А от тепер таке в нас завелось, якого зроду ви *єсте не чули*" [8, с. 141]), І.Франко ("відтепер все, що *буду міг післати* до "Друга", посилати буду на Ваші руки" [6 с. 48, 10] ("*післати*" – перфективований інфінітив, *I'll be able to have sent, futurum II*).

Література

1. Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови: У 4-х томах / І. Митрополит. – Т.4. – Вінніпег, 1995. – 557 с.
2. Дворецкий И. Лагино-русский словарь / И. Дворецкий. – М., 1976. – 1096 с.
3. Соболевский С. Древне-греческий язык / С. Соболевский. – М., 1948. – 614 с.
4. Соболевский С. Грамматика латинского языка / С. Соболевский. – М., 1939. – 424 с.
5. Мейе А. Общеславянский язык / А. Мейе // Пер. с франц. – М., 1951. – 492 с.
6. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1976 – 1987.
7. Кримський А. Твори: У 5-ти томах / А. Кримський. – Т. V, кн. 1 : Листи 1890 – 1917 рр. – К. : Наукова думка, 1973. – 547 с.
8. Ковалів П. Українська мова / П. Ковалів. – Нью-Йорк: Наукове Т-во ім. Т. Шевченка в США, 1966. – 220 с.

УДК 811.111'38

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУБКОЛОКВІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Яскевич О. К.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена вивченню особливостей використання субколоквіальної лексики в англійській мові. У статті розглядаються способи утворення колоквіальних та субколоквіальних лексичних одиниць, сфери їх використання.

Ключові слова: *колоквіальні лексичні одиниці, субколоквіальні лексичні одиниці, фамільярна експресія, семантична структура, лексико-семантичні варіанти.*

Статья посвящена изучению особенностей использования субколлоквиальной лексики английского языка. Рассматриваются способы образования коллоквиальных и субколлоквиальных лексических единиц, сферы их использования

Ключевые слова: *коллоквиальные лексические единицы, субколлоквиальные лексические единицы, фамільярная експресія, семантическая структура, лексико-семантический вариант.*

The article deals with the studying the peculiarities of subcolloquial and colloquial lexical units usage in the English language. The means of formation of subcolloquial and colloquial lexical units and the sphere of their usage are analyzed in are article.

Key words: *subcolloquial lexical units, colloquial lexical units, familiar expression, semantic structure, lexico-semantic variant.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. З часів виникнення словесно-художнього мистецтва проблема застосування нормативної мови завжди цікавила лінгвістів. Українські вчені давали своє тлумачення використання колоквіальної лексики та естетичної функції мови. Проблема естетичної функції художнього слова найбільш повно відображається в працях Б. М. Ажнюка, В. С. Ващенко. Зокрема, проблема використання колоквіальної лексики у художньому творі привертає нашу увагу, тому що ця проблема недостатньо вивчена. **Актуальність** теми є очевидною, оскільки лексичні засоби фамільярної експресії досліджуються вперше у плані вивчення способу виникнення позитивного і негативного значень в нейтральних словах.

Метою дослідження є характеристика субколоквіальних слів, способи їх словотвору. **Об'єктом** дослідження є колоквіальні та субколоквіальні лексичні одиниці англійської мови. **Предмет** дослідження – субколоквіальна лексика розмовного мовлення, способи утворення одиниць фамільярної експресії.

Завдання дослідження – виявити способи утворення одиниць фамільярної експресії, що визначають специфіку, – або стиль субмови фамільярно-розмовного спілкування. Соціальне і професійно обмежені фамільярно-розмовні лексичні одиниці, тобто жаргонізми, в об'єкт дослідження не входять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми досліджуємо загальнопоширені, тобто етично допустимі в умовах неофіційного усного спілкування одиниці, що характеризуються

значнішим, ніж у власне колоквіальних словах, ступенем стилістичної зниженості, але не вульгарними /непристойними/, тобто максимально зниженими.

Досліджувані одиниці позначаються терміном "субколоквіалізми". Цей термін представляється більш повним, ніж неоднозначно трактований термін "сленг". З термінологією інших авторів, виділений для вивчення тип лексики включає два лексико-стилістичні шари: "низькі" колоквіалізми і загальні сленгізми.

Основним підрозділом субколоквіальної лексики є поділ на субколоквіальні словозначення і власне субколоквіальні слова, їх специфіка розглядається окремо.

При виділенні субколоквіальних словозначень за основний критерій береться словникова стаття, оскільки вона є віддзеркаленням об'єднаних в семантичній єдності значень полісемантичного слова, або його лексико-семантичних варіантів (ЛСВ). Субколоквіальним словозначенням в дослідженні вважається ЛСВ полісемантичного слова, що має субколоквіальну відносність і включені в одну словникову статтю з нейтральними варіантами або варіантами іншої субмовної приналежності.

Лексико-семантичні варіанти слова в сукупності утворюють його семантичну структуру, яку так само як І. В. Арнольд [2, с. 27], ми розуміємо як впорядковані безліч ЛСВ (або словозначень з внутрішніми залежностями і протиріччями). Складові структури слова ЛСВ характеризуються семантичним зв'язком, тобто наявністю загальних компонентів в їх семному складі. Кожен варіант може бути пояснений, хоч би через один з інших. Така можливість пояснення одного варіанта через інший називається семантичною похідністю, або мотивованістю.

У розряді субколоквіальних слів фамільярна експресивність створюється за рахунок зовнішньої "оформлювальної" сторони лексичної одиниці і за рахунок її внутрішньої, змістовної сторони. Нерідкі також випадки залучення форми і її змісту для забезпечення експресивного ефекту.

Використання форми слова для підвищення його виразності і індукції фамільярної експресивності включає такі способи, як:

а) скорочення (в його різновидностях): *vag* від *vagabond*, *info* від *information*, *veg* від *vegetables*, *сміття* від *copper*, *vaud* від *vaudeville*; *cap* від *capsule*, *dip* від *dipsomaniac*, *les* від *Lesbian*, *cert* від *certainty*; *bo* від *hobo*, *vie* від *convict*; *stash* від *moustache*; *veep* від *vice-president* V.P.; *Feebie* від F.B.; *XX* від *double-cross* і т. д.;

б) редуплікації: *yak-yak*, *jaw-jaw*, *boo-boo*, *yo-yo*, *put-put*, *yatata-yatata*, *rah-rah*, *blah-blah*; а також редуплікацію з чергуванням приголосного або явного звуку: *fuddy-duddy*, *kickie-wickie*, *super-duper*, *ricky-ticky*; *hoo-ha*, *ticky-tacky*;

в) рифмівку: *skin-and-blister = sister*, *ginger-pop = slop*, *cough-and-sneeze = cheese*;

г) спотворення слів: *teeny-hopper* від *tiny*, *Nigra* від *Negro*;

д) незвичність або навіть екзотичність звучання слів: *chugalug*, *hutzpah*, *klutsy*, *oustiti*; *sachem*, *hombre*, *nabob*, *schlockmeister*, *weisenheimer*, *varoom*, *fritz* та ін.

Можна бачити, що в подібних випадках посилення відбувається за рахунок актуалізації звукової (графічної) форми знаку, не зачіпаючи його змісту.

Спосіб експресивізації значення за допомогою особливих словотворчих морфем не є показовим для даного типу лексики через переважання в англійській мові аналітичних форм над флективними. Субколоквіальному типу англійської мови більш властива зміна всієї морфологічної структури слова для досягнення експресивного ефекту (*looeu*, *louie* замість *lieutenant*; *alki(e)* замість *alcoholic*; *соку* замість *cocaine*.)

Серед специфічних суфіксів і суфіксальних послідовностей, що впливають на фамільярну експресивність субколоквіальних імен, можна назвати, наприклад, наступні: -o (*kiddo*, *boyo*, *veeno*, *Gippo*, *wairdo*, *wainpo*, *baffo*); -oo (*yahoo*, *zazoo*, *baboo*, *napoo*, *parleyvoo*); -eroo (*pipperoo*, *sockeroo*); -aroo (*stinkaroo*); -aster (*criticaster*); -ster (*inkster*, *shyster*, *hipster*); -ette (*bachelorette*, *undergracm-ette*, *chicklette*); -ese (*academese*, *telegraphese*, *Pentagonese*, *computerese* -iana (*fistiana*) і ін.

Із загальноновживаних афіксів в розряді субколоквіальних іменників найширше представлений суфікс -er- наступний за ним -у (-ie-, -eu-). За даними чеського лінгвіста Л. Соудека, суфікс -er- бере участь в створенні 56,4% субстандартних слів в Британському ареалі і 30% слів в Американському ареалі; суфікс -у-, (-ie-, -eu-) бере участь в утворенні відповідно, 20,7% і 8,2% слів. Вказані суфікси володіють "внутрішньою полісемією" (inner polisemy) і приєднуються до різних за семантикою основ, що і відрізняє субколоквіальні слова від нейтральних. Наприклад: smasher "фальшивомонетник", Froglander "голландець", peter-cutter "фомка", інструмент для відкриття сейфів"; twelver "шилінг"; chummy "хлопчик сажотрус"; auntie "противоракета", deady "джин", beaky "носач" (про довгоносого чоловіка); jallory "напівзруйнований, старий автомобіль або літак, драндулет"; ratoonie амер. "кохана, дівчина"; iffy "1) невизначений, сумнівний; 2) що коливається.

Префіксні утворення в цьому типі лексики нечисленні. Аналіз матеріалу показав, що в субстантивному слововиводі досить продуктивний пейоративний префікс non-book (зневаж.) "книга халтура", non-event (ірон.) 1) "подія сумнівної важливості; 2) (офіційно) замовчувана подія або пригода"; non-person "людина що не вартує уваги;

У ад'єктивному слові зустрічається префікс un- uncut "чистий, без домішок (про наркотик) нерозведений, нерозбавлений". У розряді дієслів британського варіанту англійської мови, за даними Л. Соудека, підтвердженням аналізом нашого матеріалу, абсолютна більшість утворень афіксації мають суфікс -ize (kudize), в Американському варіанті більш поширений суфікс -i-, -fy-, -e-, -fy- (speechify). Проте і в цьому розряді лексики афіксація грає вельми незначну роль, більш показовим тут є словотворення по конверсії, представлене в трьох різновидах: 1) дієслівні конверсиви від загальноновживаних нейтральних слів (to hare "бігти, гнати, як заєць"; to troiser "привласнювати", to wool амер. "смикати або тягати за волосся"); 2) дієслівні конверсиви від функціонально обмежених слів іншої субмовної залежності; to juice "1) бити струмом, 2) страчувати на електричному стільці"; to fozle "1) робити невдалий удар, псувати гру (гольф); 2) діяти невміло; робити ніяково, незграбно"; 3) дієслівні конверсиви від слів тієї ж субмовної залежності to bunko "махлювати в картах; отримувати що-небудь за допомогою обману"; to cadge "жебрачити", to sor "вкрасти, потягнути".

Перша і друга групи конвертованих дієслів формують фамільярно експресивну специфіку, демонструючи легкість, жвавість і економічність виразу думки в цьому типі лексики. Що стосується третьої групи дієслів, вони лише свідчать про загальнономовні закономірності в утворенні нових слів, не чужих до фамільярно-розмовної субмовної норми.

Один з основних способів творення субколоквіальних слів словоскладання. Специфічною особливістю цього виду словотворення в субмові фамільярно-розмовного спілкування є метафорична мотивованість основ, що складають складене слово. На відміну від субколоквіальних словозначень, мотивованих, як правило, однією ознакою, складні субколоквіальні слова мотивуються двома і більше ознаками.

При метафоричній мотивації образ що створюється взаємодією буквального і переносного значень слова, виразно сприймається і завдяки цьому в семантичній структурі заново утвореного слова відчувається другий план, пов'язаний з прямими значеннями складових основ даного ладного слова. Наприклад button-man "рядовий бандит-вбивця", paper-stainer "письменник, писака"; shooting-iron "пістолет", rug-cutting амер. "танок танцювання під джаз"; lady-killer "серцеїд". Експресивізація значення складного субколоквіального слова часто сприяє порушенню семантичної залежності складових його частин: gallows-giro "шибеник", monkey-suit 1) фрак, 2) одяг особливої форми, мундир.

Відмітимо, що субколоквіальні одиниці з прозорою мотивуючою ознакою (ознаками), тобто з живою внутрішньою формою, набувають ширшого поширення і мають більше шансів підвищити свій стилістичний статус в процесі вживання, ніж субколоквіалізми із затемненою

мотивацією (grab-all і nip-cheese "скнара, хапуга"; chalrwarmer амер. і deadbeat амер. "нероба", bootlick американське і brownnose "підлабузник, підлиза".)

Сказане відноситься як до субколоквіальних слів, так і до субколоквіальних словозначень. "Живе відчуття внутрішньої форми слова полегшує розуміння його значення і тим самим полегшує процес мовного спілкування людей", – пише А.І.Мойсеєв.

Ясною внутрішньою формою володіють складні субколоквіальні слова, що складаються з нейтральних, загальноживаних основ, тоді як слова, утворені з'єднанням стилістично забарвлених, особливо субколоквіальних основ, представляються на перший погляд невмотивованими: dipsy-doodle – "темні справи; махінації"; bunko-steerer – "шулер, шахрай".

До способів формування фамільярної експресії одночасно і за змістом, і формою відносяться: а) творення складних слів синтаксичного типу (dot - and - carry-one; stick-in-the mud; boom-bah, what-dye-call-it (him, her); quick-and-dirty, high-muck-a-muck) б) утворення словосполучень radiop – radio + operator, saditorial – sad + editorial, bomphlet – bomb + pamphlet, galumph - gallop + triumph, workaholisma – work + alcoholism, Fringlish - French + English, drugola – drug + payola, slanguage – slang + language, wegotism – we + egotism; в) різновиди синтетичного слововиводу, тобто одночасної участі декількох словотворчих способів-lit-crit (скорочення і словосполучення), juvey, gopster, alki(e), (скорочення і афіксація), knee-slapper, wavelengthmanship (словосполучення і афіксація), not-shot, big-wig, boob-tube (рифмування і словосполучення), pard (скорочення і викривлення), hodmandod (римування і викривлення) to bad-mouth, to mind-blow (словосполучення і конверсія), slop (перекручення слова і скорочення), whatchamacallit, whoosis (стягнення і викривлення), walkie-talkie (рифмування, афіксація і словосполучення) і ін.

Висновки. Отже, фамільярна експресема в семантичній структурі субколоквіалізму виконує, по-перше, функцію показника субмовної відносності, що нагадує про тили текстів, нормі яких не суперечать середньо знижені одиниці; по-друге, інтенсифікує сенс, що передається речовими (констатуючими), наочно-логічними семами. Останнє знаходить вираз в тому, що в дефініціях слів, що вивчаються, з'являються такі інтенсифікатори змісту, як: extreme(ly), excessively, very, unusually, strong, highly, too і тому подібне. Наприклад: clothes-horse амер. – an extremely well-dressed or fashionable person; stiff – an excessively formal or constrained person; panic амер. – a person or thing considered extremely humorous or entertaining; screwball – a very eccentric person.

Література

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні / Б. М. Ажнюк. – К.: Наукова думка, 1989. – 136 с.
2. Арнольд І. В. Семантична структура слова в сучасній англійській мові і методика її дослідження / І. В. Арнольд. – Л.: Освіта, 1966. – 79 с.
3. Ващенко В. С. Слово та його значення / В. С. Ващенко. – Дніпропетр. держ. ун-т, 1976. – 137 с.
4. Вовк В. Н. Языковая метафора в художественной речи: Природа вторичной номинации / В. Н. Вовк. – К., 1986. – 142 с.
5. Лук'янова Н. А. Экспрессивность лексики и фразеологии / Н. А. Лук'янова. – Новосибирск: Наука, 1986. – 136 с.
6. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация. Виды номинаций. – М.: Наука, 1977. – С. 167–235.

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

УКРАЇНСЬКА СПІЛКА ГЕРМАНІСТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ (УСГВШ) – КООРДИНАТОР З АКАДЕМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФАХІВЦІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Стеріополо О. І.

Київський національний лінгвістичний університет

Українська Спілка Германістів вищої школи – це поєднання фахівців вищих навчальних закладів у галузі лінгвістики, літератури, історії, матеріальної і духовної культури німецькомовних держав і народів. Головну мету роботи **УСГВШ** вбачає у координації роботи кафедр німецької мови вищих навчальних закладів України, спрямованої на **формування професійно орієнтованої міжкультурної комунікативної компетенції** студентів – майбутніх фахівців з німецької мови. Працюючи над виконанням цієї мети, Спілка вивчає та розповсюджує такі методи викладання, які не тільки забезпечують глибоке володіння німецькою мовою, але й стимулюють незалежність мислення, суджень та дій у поєднанні з професійними вміннями та соціальною відповідальністю.

Цей єдиний концептуальний підхід орієнтується на потреби міжнародних контактів, зміщує акцент у володінні знаннями німецької мови на діалогічне мовлення ситуативного характеру, передбачає комплексне засвоєння в цілеспрямованих мовленнєвих актах фонетичних, лексичних та граматичних норм, стимулює висловлення студентами власних думок та аргументів, тобто – **спрямований на прищеплення студентам навичок усного і письмового мовлення, адекватного конкретній комунікативній ситуації**.

Саме тому кафедри вищих навчальних закладів приділяють першорядне значення забезпеченню навчального процесу **власними** навчальними матеріалами нового покоління, які розробляються з орієнтиром на інтенсивну комунікативну методіку. За роки активної співпраці членів Спілки підготовлено та видано з відповідним **грифом** Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України **доволі велику кількість навчальних посібників**, точну цифру яких сьогодні неможливо встановити. І тут визначну роль виконує інформаційний Бюлетень УСГВШ, в якому тричі (а іноді і 4 рази) на рік висвітлюється інформація про нові підручники і посібники, що видаються в Україні.

Важливим аспектом організації навчального процесу, а також самостійної роботи студентів є і широке використання **сучасних технічних засобів** – насамперед, комп'ютерної техніки та спеціальних аудіо- і відеозаписів (та завдань до них), наприклад, на кафедрі німецької мови Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана створена **перша в університеті комп'ютерна програма для вивчення іноземної мови** – "Інтерактивний практикум з німецької мови для студентів економічних спеціальностей" (яка в Державній службі інтелектуальної власності України отримала відповідне **свідоцтво** про реєстрацію авторського права) та програма для здійснення модульного контролю знань студентів.

Українську Спілку Германістів вищої школи було створено за ініціативою ректора Київського національного лінгвістичного університету професора Артемчука Галіка Ісаковича і за активної підтримки керівника Київського бюро ДААД пана Зандшопа М. 14 травня 2004 року.

Першим президентом Спілки обрано професора КНУ ім. Тараса Шевченка д-ра філол. наук, завідувача кафедри теорії і практики перекладу Тараса Романовича Кияка. З 2009 року керує Спілкою д-р філол. наук професор кафедри германської і фіно-угорської філології Олена Іванівна Стеріополо.

Активна позиція членів Спілки щодо наукової і педагогічної діяльності проявилася в тому, що за останні роки захищено безліч кандидатських і 5 докторських дисертацій, доценти і професори офіційно опонують на захистах кандидатських і докторських дисертацій, консультують магістрантів, аспірантів, докторантів, відомі професори (проф. Долгополова Л. А., Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Приходько А. М., Пилипенко Р. Є., Стеріополо О. І.) не лише постійно читають лекції у багатьох вищих навчальних закладах України, але й є членами спеціалізованих вчених рад по захисту дисертацій, а також входять у редакційні колегії провідних наукових видань.

За період функціонування Спілки випущено 7 номерів наукового журналу "Германістика в Україні" (*Germanistik in der Ukraine*), якому надано ВАКом України статус фахового, де публікуються результати наукових дисертаційних досліджень.

Лише за останні 4 роки у збірнику "*Germanistik in der Ukraine*" (№4, №5, №6, №7) надруковано статті 36 професорів, докторів наук, з них 8 професорів є представниками наукової еліти Німеччини, вийшли друком також статті, написані 84 кандидатами філологічних наук, доцентами різних вищих навчальних закладів України. Кількість статей, опублікованих членами УСГВШ, дорівнює 146. 26 статей написані українськими науковцями-дослідниками, які не є членами УСГВШ.

Проведено дванадцять наукових конференцій під егідою УСГВШ та видано збірники матеріалів цих конференцій. Відкрито Інтернет-сайт спілки (germanistika.at.ua), який своєчасно висвітлює інформацію про життя Спілки.

Випущено 8 номерів Інформаційного бюлетеня УСГВШ – організуючим органом діяльності Спілки.

На початку 2012 року президією Спілки проведено такі заходи:

– круглий стіл на тему "Генеративна граматики в Україні" на базі навчально-наукового інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка;

– у березні в рамках Міжнародної науково-практичної конференції "*Die Ukraine und die Welt: Dialog der Sprachen und der Kulturen*", яка відбулася у Київському національному лінгвістичному університеті, проведено засідання секції "*Germanistik in der Welt und in der Ukraine*" (відповідальними за проведення були президент спілки проф. Стеріополо О. І., віцепрезидент – відповідальний секретар доц. Франко О. Б., проф. Долгополова Л. А., професор університету ім. М. Драгоманова Іваненко С. М.);

– у березні на базі Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка віцепрезидентом УСГВШ доц. Білоусом О. М. проведено VI Міжнародну науково-практичну конференцію "Мови і світ: дослідження та викладання";

– у травні підготовлено до випуску черговий інформаційний бюлетень УСГВШ. (Відповідальний редактор – канд. філол. наук, доц. Франко О. Б., Виконавчий редактор – канд. філол. наук, ст. викл. Зінченко О. А.);

– у лютому-грудні підготовлено та подано до друку 7-й випуск наукового журналу "*Германістика в Україні*" (відповідальний редактор секретар доц. Бондаренко Е. С.). У вересні члени УСГВШ взяли активну участь в роботі наукової конференції Одеського ун-ту та АУГ, керуючи секціями з теоретичної граматики (проф. Долгополова Л.А.) і стилістики (проф. Іваненко С.М.);

– у жовтні проведено круглий стіл на тему "*Wirtschaftsdeutsche Probleme der Fachsprache*", відповідальні – проф. Долгополова Л.А., проф. Іваненко С. М.;

– 2-5 жовтня 2012 р. на базі ін-ту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка проведено Міжнародну наукову конференцію "Німецько- та україномовні дискурси: лінгвістичні та культурологічні перспективи" (організатор – д-р філос. наук

Пилипенко Р. Є.), у конференції взяли участь члени Спілки германістів – представники різних вищих навчальних закладів України;

– у жовтні проведено школу-семинар з акустики для викладачів та аспірантів України з фонетики (англійською та німецькою мовами). Відповідальними за проведення були – проф. Б. Помпіно-Маршалл (Humboldt – Universität zu Berlin) та проф. КНЛУ Стеріополо О. І. (членом Спілки Вольфовською О.О. підготовлено та випущено стенд, відтворюючий роботу школи-семинара з проф. Б. Помпіно-Маршаллом);

– у жовтні відбулася наукова конференція фахівців з фонетики. Участь у засіданнях взяли представники вищих навчальних закладів п'яти міст України та провідних навчальних закладів м. Києва: КНУ імені Тараса Шевченка, Києво-Могилянської академії, ун-ту імені Драгоманова, бібліотеки імені Вернадського, КНЛУ (заслухано та обговорено 31 доповідь).

Протягом 2012 року постійно оновлювалися дані про наукові здобутки, методичні й дидактичні дослідження в галузі германістики. Члени УСГВШ ретельно підготувалися до участі у XV Міжнародній конференції IDV-IDT „Deutsch von innen, Deutsch von außen”, яка відбулася у м. Больцано (Північна Італія) і в якій взяли участь 2500 тисячі викладачів і вчителів німецької мови з усього світу. Проф. С.М. Іваненко як співголова секції С1 Всесвітнього конгресу викладачів німецької мови у 2013 р. виявила неабияку активність у підготовці проведення цього міжнародного форуму, рецензуючи разом з д-ром Мартіном Бузінгером (Швейцарія) тези доповідачів на зазначеній секції. 7 членів УСГВШ прочитали свої доповіді на відповідних секціях і взяли активну участь у всіх заходах конгресу.

Більше інформації про конференцію можна знайти на сайті УСГВШ (www.germanistika.at.ua).

З 2009 року в Інформаційній бюлетень введено нову рубрику "Презентація первинних осередків" (представляються кафедри первинних осередків УСГВШ).

Введено також рубрику, у якій презентуються нові посібники, підготовлені членами Спілки.

Започатковано і розширено інформацію "Про наукові здобутки в галузі германістики" – це нова рубрика, яка має за мету давати стислий огляд про захищені дисертаційні дослідження, що вносять вагомий доробок не лише у сучасну германістику, а й лінгвістичну науку загалом.

Проведена велика організаційна робота стосовно налагодження міжнародних зв'язків нашої організації з іншими Спілками викладачів німецької мови. Значним успіхом роботи сектора міжнародної співпраці Спілки був вступ у Міжнародну спілку викладачів німецької мови (IDV) у 2011 р. Цій визначній події передувала велика кропітка підготовча робота. Це і переклад Статуту нашої організації на німецьку мову, і підготовка всього пакету документів, які вимагаються при вступі в IDV. Завдяки якісній роботі проф. С. М. Іваненко, доц. С. С. Огірка та доц. О. Б. Франко наша Спілка пройшла всі етапи щодо вступу до цієї поважної організації і була офіційно прийнята до IDV у липні 2011 р. на засіданні у Швейцарії.

Зазначена подія є ключовою стосовно налагодження міжнародних наукових зв'язків. Через сайт IDV ми отримуємо інформацію про наукові конференції, які проводяться університетами, членами IDV, що є, безсумнівно, позитивним моментом.

Членами Спілки започатковано ще один лекторат ДААД в Україні на базі НПУ імені М. П. Драгоманова, а саме, кафедрою іноземних мов, яка є первинним осередком нашої організації. З 2009 р. там успішно працює лектор ДААД Крістіан Ганцер, який на добровільних засадах викладає німецьку мову майбутнім перекладачам у КНЛУ. Лектори ДААД працюють і в інших університетах України, а зараз проводиться активна робота в КНЛУ з приводу залучення фахівців-німців до викладання у нашому університеті.

Налагоджено активні зв'язки також з OEAD та з Австрійським культурним форумом. Заходи Австрійського культурного форуму відвідують викладачі і студенти КНУ імені Т. Шевченка, НПУ імені М. П. Драгоманова та КНЛУ. Один із останніх заходів – це лекція

директора Австрійського культурного форуму д-ра Якуба Форст-Батталья для студентів НПУ імені М. П. Драгоманова "Культура Відня на межі XIX – XX ст."

У жовтні 2010 р. прочитав курс лекцій з сучасної німецької літератури д-р Вернер Біхеле з Йенського університету імені Фрідріха Шиллера для студентів НПУ імені М. П. Драгоманова, КНУ імені Т. Шевченка та КНЛУ. Кафедра, на якій працює д-р Біхеле, є також членом IDV.

У 2012 р (28.05.2012 – 01.06.2012) Київським національним лінгвістичним університетом, а саме, викладачами факультету перекладачів та Педагогічним інститутом Швєбіш Гмюнд (Німеччина, Інститутом суспільствознавства) був організований та проведений семінар на тему: "Підприємницька діяльність та міжкультурна комунікація". У роботі семінару брали участь по 11 студентів з обох країн, а також викладачі кафедри німецької мови та перекладу і кафедри німецької філології КНЛУ.

2012 рік відзначився ще й тим, що на базі КНЛУ започаткована школа-семінар з проблем фонології і акустичної фонетики германських мов, керівником якої стали професори ун-ту ім. В. Гумбольдта (Берлін, Німеччина) Б. Помпіно-Маршал і д-р філол. н. проф. КНЛУ Стеріополо О. І., що дало можливість підвищити кваліфікацію фахівцям багатьох вищих навчальних закладів України. Інтенсивно проводяться дослідження фонетики української мови з позицій Міжнародної фонетичної асоціації (проф. Б. Помпіно-Маршал і д-р філол. н. проф. Стеріополо О. І.), вже є низка публікацій, а відповідну інформацію надіслано до американського журналу "Journal of the International Phonetic Association", головним завданням якого є фонетичний опис усіх мов світу, а українська мова, як це не прикро, до сьогодні у ньому ще не представлена. Вагому допомогу надають такі відомі фахівці з фонетики української мови, як доценти КНУ ім. Т. Шевченка О. В. Бас-Кононенко і З. В. Дудник. У 2011-2012 р. налагоджена співпраця з професорами Віденського університету Маргарете Вагнер та Імбі Зооман, які читали лекції студентам НПУ імені М. П. Драгоманова, КНУ імені Тараса Шевченка та Ніжинського університету імені Миколи Гоголя.

Робота кафедр німецької філології та перекладу і кафедри германської філології КНУ ім. Т. Шевченка визначається не тільки наявністю постійно працюючих лекторів ДААД (Німецької служби академічних обмінів), але й систематичним обміном студентами і викладачами.

Насиченою можна назвати роботу кафедри німецької мови Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, члени якої підтримують активні контакти з представництвами Інституту імені Гете та Німецької служби академічних обмінів, а також Мовним інститутом Університету м. Констанц, який вже понад 20 років є університетом-партнером КНЕУ імені Вадима Гетьмана. Традиційними стали щорічні обміни викладачами, що забезпечує регулярну участь в навчальному процесі з німецької мови колег з німецького університету-партнера.

Кафедра є також членом спілки Verein Deutsche Sprache e. V. і як її координаційний центр в центральному регіоні України активно розповсюджує друкований орган спілки – газету "Sprachnachrichten".

Конкретним свідченням результативної роботи кафедри та її потенціалу є, як уявляється, той факт, що протягом 2009-2012 рр. студенти кафедри щорічно були переможцями або призерами Всеукраїнської студентської олімпіади з німецької мови, яка проходила в Національному технічному університеті "Харківський політехнічний інститут".

За звітний період успішно працював Центр тестування НПУ імені М. П. Драгоманова у співпраці з Тест ДаФ-Інститутом м. Бохум. Тут проходять тестування студенти всіх вузів Києва і області, а також інших міст України, Автономної Республіки Крим і навіть бажаючих із закордону (Молдова, Грузія, Швейцарія, Росія) з метою взяти участь в стипендіальних програмах ДААД або щоб продовжити навчання в Німеччині, Австрії чи Швейцарії.

Цілков слушним виявилось відкриття у роботі Спілки нового напрямку, а саме, розкриттю і висвітленню проблем, пов'язаних із перебуванням німців у Бесарабії та їхньої ролі у житті місцевого населення. Організовує і творчо очолює цю тему доцент і завідувач кафедри німецької філології та перекладу Ізмаїльського державного гуманітарного університету Головіна Наталія Борисівна. Вже з 13 по 30 вересня 2013 р. функціонує виставка "Німецькі колоністи на Чорному морі", яка проводиться під егідою Вільного університету (м.Берлін), Німецького форуму східно-європейської культури, Товариства бесарабських німців м. Штутгарт та за підтримки УСГВШ.

Якщо говорити про наші завдання на майбутнє, то в першу чергу хотілося б підкреслити необхідність налагодження робочих контактів з АУГ (Асоціацією українських германістів м. Львів), співпраця з якою сприятиме оптимальному розподілу занадто широких функцій для того, щоб зосередитись на їх більш ефективному виконанні, слушним можна вважати і подальше встановлення зв'язків із зарубіжними організаціями германістів, у першу чергу з Російським союзом германістів для узгодження і узагальнення актуальної наукової проблематики й розробки сумісних перспективних програм наукових досліджень германістів та координації певних напрямів роботи.

Необхідно також забезпечити обмін досвідом у розробці новітніх навчальних програм та сприяти забезпеченню цими програмами усі колективи кафедр, які є членами Спілки.

Актуальним залишається завдання оновлення банку даних про наукові, методичні й дидактичні дослідження в галузі германістики та про комп'ютерні технології навчання. Необхідно продовжити розпочату роботу зі створення бібліотеки навчальних посібників, виданих членами УСГВШ, та їх популяризації через Інформаційний бюлетень та веб-сайт спілки.

Ми ще не зайнялись конкретно систематизацією інформації про потреби та можливості стажування членів спілки. Разом з Гете-Інститутом та ДААД можна було б організувати за потребою курси підвищення кваліфікації германістів на базі провідних вузів України та за кордоном.

Отже, як бачимо, планів і бажань багато і, думаю, спільними зусиллями викладачів усіх вищих навчальних заходів України, в яких навчають німецькій мові, можна їх не лише ефективно вирішити, але й спромогтися підняти статус німецької мови до належного високого рівня і викладання, і володіння нею. Я не кажу про досягнення величі, яке займає англійська мова у світі, та все ж сумісними зусиллями можна досягти певних вагомих висот.

Бажаю нам усім успіхів у досягненні поставленої мети, а хто ще захоче стати членом Української Спілки Германістів Вищої Школи, звертайтеся до віце-президента-генерального секретаря Оксани Богданівни Франко (oxana.franko@gmail.com), хто захоче написати статтю німецькою мовою у науковий журнал "Germanistik in der Ukraine", звертайтеся до відповідального секретаря збірки Ельвіри Сидорівни Бондаренко (bondarenko-ella@ukr.net).

РЕЦЕНЗІЇ ТА АНОТАЦІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію

Патен Ірини Михайлівни

"Фраземи зі значенням руху: семантико-ідеографічний та лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов)". – Дрогобич: Посвіт, 2013. – 120 с.

Монографія І. М. Патен присвячена комплексному дослідженню структурно-семантичних, концептуальних, лінгвокультурологічних та ідеографічних аспектів фразем на позначення концептосфери руху в чотирьох мовах – українській, російській, польській та англійській.

Актуальність досліджуваної Патен І. М. теми не викликає сумнівів, адже нові тенденції на сучасному етапі розвитку зіставної етнофразеології характеризуються вивченням мовної картини світу у лінгвокультурологічному аспекті. Саме такий ракурс дослідження уможливує визначення універсальних та етноспецифічних формально-семантичних рис різномовних фразеологій на позначення концептосфери руху в чотирьох мовах (української, російської, польської та англійської). Крім того, актуальність рецензованої монографії зумовлена антропоцентричним спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення структурно-семантичної, семіотичної та концептуальної організації фразеотематичного поля руху в обстежуваних мовах.

Урахувавши реалії сучасної парадигми фразеологічної ідеографії, авторка ґрунтовно і повно розкриває сутність понять "фразеотематична (семантична) група", "ідеограма", цілком коректно здійснює семантичну класифікацію фразеотематичних груп за **онтологічною** (рух у просторі: лінійний, нелінійний, по колу), **просторовою** (концептосфера дороги, шляху і перешкод на шляху; непрямий рух), **антропоморфною** (рух, зв'язаний з функціями певних частин тіла людини), **символічною** (символіка тварин, назви частин тіла тварин чи символічна функція предметів, артефактів), **фізично-антропо-морфною і прагмасемантичною** (образно-характеризуючі номени, метафорично перенесені на людину, риси характеру, зріст, вигляд, вік) ознаками.

Авторкою також встановлено провідні механізми фразеологічної деривації – процеси інтеграції, диференціації, переорієнтації, переосмислення, трансформації паремій, вільних сполук і перифраз у художньому, побутовому, рекламному мовленні та кінофільмах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у роботі здійснено комплексний контрактивний аналіз фразеотематичної групи зі значенням руху як культурних практик і форм суспільної свідомості, що дозволило здійснити їх порівняльно-зіставний аналіз у системі стосунків: людина – мова – культура; визначено ключові засади структурно-семантичного та ідеографічного моделювання фразеологічних одиниць за допомогою сучасних лінгвокультурологічних підходів. У цій науковій праці переконливо доведено, що формування фразеологічного складу зі значенням пересування визначається як рисами національного менталітету, так і особливостями соціального, політичного, історичного, культурного, науково-технічного розвитку того чи іншого соціуму (с. 5). Крім того, авторка вперше виокремлює дев'ять фразеотематичних груп номінативних одиниць з компонентом руху в чотирьох мовах

з огляду на інтенсивність, способи його перебігу, рух до об'єкта, переміщення по колу і зворотньому напрямку тощо (стор. 9–14) та на основі сформульованих критеріїв (онтологічного, просторового, антропоморфного та прагматичного) сформовано корпус фразеологічних одиниць, що об'єктивують концептосферу руху, визначає ключові засади їхнього структурно-семантичного та ідеографічного моделювання за допомогою сучасних лінгвокультурологічних підходів. **Теоретичне значення** такого наукового доробку є безсумнівним.

Авторка аргументує введення до наукового обігу низки нових понять, серед яких "ідеограма", "фразеотематична група", "культурна конотація", "рух", що дозволило поєднати розрізнене гуманітарне знання у теоретико-методологічному інструментарії мовознавчого дослідження, розширити його понятійно-термінологічний апарат.

Обґрунтованість і достовірність основних положень рецензованої праці забезпечено коректним застосуванням методів і прийомів аналізу, за допомогою яких опрацьовано належний обсяг емпіричного матеріалу.

Можливість використання основних положень монографії при викладанні низки лінгвістичних дисциплін та спецкурсів, зокрема з проблем контрастивної фразеології, зіставної типології, лінгвокультурології, етнолінгвістики, теорії міжкультурної комунікації тощо, зумовлює **практичну цінність** роботи.

Усі узагальнення, зроблені дисертанткою, підкріплені достатнім фактичним та дослідницьким матеріалом; загальні висновки сформульовано чітко та переконливо.

Зміст книги достатньою мірою, на мій погляд, відбиває структуру монографії, обґрунтовує розподіл матеріалу за тематичними підрозділами. Логічна побудова монографії, достовірність отриманих результатів, які можуть стати підґрунтям для подальшого вивчення фразем з ідеєю руху та інших фразеотематичних груп, наукова виваженість у викладенні матеріалу заслуговують позитивної оцінки.

Проте, як і будь-яке ґрунтовне дослідження, робота І.М. Патен не позбавлена певних вразливих місць: на мою думку, варто було б детальніше зупинитися на спільних і відмінних рисах досліджуваних мов та обґрунтувати чим вони пояснюються.

Загалом аналізована праця "Фраземи зі значенням руху: семантико-ідеографічний та лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов)" піднімає проблему надзвичайно важливу для ідеографії, зіставної етнофразеології, пареміології та когнітивної лінгвістики, концептології в цілому і її лінгвокультурного напрямку зокрема. Вважаю, що основні результати викладеного у монографії дослідження, дають підстави для висновку про своєчасний і, безперечно, вагомий внесок І.М. Патен у розвиток когнітивної семантики та прагмалінгвістики. Праця буде цікавою не лише лінгвістам, але й усім, хто цікавиться питаннями мови, культури, теорії комунікації. Викладене вище дозволяє рекомендувати монографію І.М. Патен до друку.

Бабелюк О. А.,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германських мов і
перекладознавства

Інституту іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Андрейчук Надія Іванівна – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка

Бабелюк Оксана Андріївна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германських мов і перекладознавства Інституту іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Басиров Шаміль Рафаїлович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської філології Донецького національного університету

Бойко Яна Вікторівна – кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземних мов Державного вищого навчального закладу "Національний гірничий університет"

Бялик Василь Дмитрович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Вороніна Дар'я Олександрівна – викладач кафедри методики та практики англійської мови Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Лавошник Вікторія Сергіївна – аспірантка кафедри романської філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Мартинюк Алла Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Медведєва Наталія Олександрівна – аспірантка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Ніконова Віра Григорівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології і перекладу факультету перекладачів Київського національного лінгвістичного університету

Паньків Оксана Богданівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Інституту іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Патен Ірина Михайлівна – здобувач Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Петлюченко Наталія Володимирівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських і романських мов Національного університету "Одеська юридична академія"

Сліпецька Віра Дмитрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства Інституту іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Стасів Марія Василівна – аспірант кафедри прикладної лінгвістики Національного університету "Львівська політехніка"

Стеріополо Олена Іванівна – Президент Української Спілки Германістів вищої школи, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету

Шалата Олег Михайлович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Яскевич Ольга Клавдіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства Інституту іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**Вимоги до оформлення рукописів статей до наукового видання
"Науковий вісник Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка.
Серія: Філологічні науки (мовознавство)"**

Матеріали для опублікування приймаються від фахівців у таких галузях: германські, романські, слов'янські мови, контрастивна лінгвістика, теорія і практика перекладу. Зміст статей повинен відповідати вимогам ДАК України (див. Бюлетені ВАК, 2003, № 1; 2008, № 2). Наукова стаття повинна відображати сучасний стан досліджуваної проблеми, нові результати на основі кінцевих або проміжних результатів виконаного дослідження та аргументовано висвітлювати пріоритет автора у його пошуках. Висновки мають бути підкріплені відповідним ілюстративним матеріалом.

Мова публікацій: українська, російська, польська, англійська, німецька, французька, іспанська.

Обсяг публікацій: 9 – 12 стор.

Координати редакції: доктор філол. наук, проф. Бабелюк Оксана Андріївна (головний редактор); канд. філол. наук, доц. Кушлик Оксана Павлівна (заступник головного редактора); Філоненко Зіновій Людомирович (відповідальний секретар). Адреса: 82100, м. Дрогобич, вул. Л. Курбаса, 2, к. 302; e-mail: filzi2006@ukr.net

Правила оформлення рукописів

▪ Рукопис подавати у форматі *.doc (MS Word), а також роздрукований (1 примірник): гарнітура Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1,5, поля ліворуч, вгорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Абзацний відступ – 1,25 см (прохання не створювати абзацний відступ за допомогою клавіші Tab і знаків пропуску). Скорочення *на зразок та ін., тощо*, ініціали при прізвищах (напр., І. К. Жук), назви населених пунктів та інших географічних об'єктів (напр., м. Черкаси) друкувати через нерозривний відступ (одночасне натискання клавіш CTRL + SHIFT + Пробіл). Чітко диференціювати тире (–) та дефіс (-); при цитуванні в тексті статей українською мовою використовувати лапки (""); при використанні спеціальних шрифтів або символів їх додають відокремленими файлами; сторінки мають бути пронумеровані.

▪ Згідно з вимогами ДАК України публікації у фахових виданнях повинні супроводжуватись УДК, анотацією (обсяг 3-5 рядків) українською, російською та англійською мовами з переліком ключових слів (3-5). Анотацію і ключові слова подавати перед текстом статті, кегль 12, міжрядковий інтервал 1, курсив, ключові слова напівжирним (див. зразок).

▪ Статті повинні мати такі необхідні елементи: 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, із зазначенням невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; 3) формулювання мети і завдань статті; 4) виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів; 5) висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

▪ Бібліографічні покликання на теоретичні джерела потрібно оформляти згідно переліку літератури у квадратних дужках наступним чином: [№ джерела, цитована сторінка; № наступного джерела, цитована сторінка] або [№ джерела; № джерела], якщо не наведені сторінки джерела. Наприклад: [5, 150; 10, 146] або [4; 5], де 5; 10 – номери джерел, 150; 146 – номери сторінок. **За точність викладених фактів, цитат і посилань відповідають автори.**

▪ Покликання на джерела ілюстративного матеріалу подавати у круглих дужках. Ілюстрації нумерувати в межах статті і супроводжувати підписом під малюнком. Таблиці теж нумерувати в межах статті і супроводжувати назвою, розміщеною над таблицею по центру. Приклади ілюстративного матеріалу виділяти курсивом.

▪ Перелік цитованих джерел під назвою **Література** друкувати 12 кеглем одразу після тексту статті: спочатку подавати теоретичні праці, написані кирилицею, потім ті, що написані латиницею, в алфавітному порядку згідно з вимогами державних бібліографічних стандартів; далі подають словники та **довідкову літературу**, згодом – **джерела ілюстративного матеріалу**. Нумерація наскрізна.

▪ На окремому аркуші подати **відомості про автора**: 1) прізвище, ім'я, по батькові, 2) науковий ступінь, 3) вчене звання, 4) статус аспіранта, докторанта, пошукача (в разі наявності такого), 5) місце роботи і посада, 6) номер телефону, адреса, e-mail.

▪ Подані матеріали не рецензуються і не повертаються. Статті аспірантів та пошукачів потрібно супроводжувати рецензією наукового керівника.

Матеріали, оформлені із порушенням вказаних вище вимог, надруковані не будуть. За зміст і науково-методичний рівень матеріалів відповідає автор.

ЗРАЗОК

УДК 821.111(73).09-3

АМЕРИКАНСЬКА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА ПРОЗА МАЛОЇ ФОРМИ: ДИФУЗИЯ ЖАНРУ ЧИ ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ?

Бабелюк О. А.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена вивченню американського оповідання як національного американського творіння, для якого характерна жанрова полістилістичність. Полістилістичність як ключову ознаку досліджуваного жанру витлумачено як жанрове розмаїття аж до порушення літературних канонів та трансформації традиційних засобів поетики. Доведено, що сучасна американська постмодерністська проза малої форми в лінгвостилістичному аспекті відображає три етапи еволюції жанру американського оповідання: допостмодерністський, постмодерністський і постпостмодерністський.

Ключові слова: американська постмодерністська проза малої форми, полістилістичність, постмодерністська поетика, американське оповідання.

Статья посвящена изучению американского рассказа как национального американского творения, для которого характерна жанровая полистилистика. Полистилистика как ключевой признак исследуемого жанра истолкована как жанровое разнообразие вплоть до нарушения литературных канонів и трансформации традиционных средств поэтики. Доказано, что современная американская постмодернистская проза малой формы в лингвостилистическом аспекте отражает три этапа эволюции жанра американского рассказа: допостмодернистский, постмодернистский и постпостмодернистский.

Ключевые слова: американская постмодернистская проза малой формы, полистилистика, постмодернистская поэтика, американский рассказ.

The article is focused on the American short story as a specific national literary genre of polystylistic character. Polystylistics as a key feature of the literary genre under analysis is treated as a genre diversity and transformation of traditional literary genres and poetic means. It is also proved that in stylistic aspect the American postmodern short story went through three stages of its development: prepostmodern, postmodern, and postpostmodern.

Key words: the American postmodern short fiction, polystylistics, postmodern poetics, the American short story.

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія “ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ”
МОВОЗНАВСТВО

№1 2014

Макетування та верстка
Василь Герман

Дизайн обкладинки
Олег Лазебний

Здано до набору 25.04.2014 р. Підписано до друку 30.04.2014 р.
Гарнітура Times. Формат 60x84 1/8.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 13,5. Зам. № 622
Наклад 300 примірників

Друк ПП «ПІСВІТ»
Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна
тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76.
E-mail: posvit-druk@ukr.net